

ҚАЗАҚСТАН
РЕСПУБЛИКАСЫ
АҚПАРАТ ЖӘНЕ ҚОҒАМДЫҚ
ДАМУ МИНИСТРЛІГІ

«ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ
ЛАҢКЕСТІК ЖӘНЕ ЭКСТРЕМИЗМ МӘСЕЛЕЛЕРІН
ЗЕРТТЕУ ОРТАЛЫҒЫ»
ҚОҒАМДЫҚ ҚОРЫ

«АЗАМАТТЫҚ
БАСТАМАЛАРДЫ
ҚОЛДАУ ОРТАЛЫҒЫ»
КОММЕРЦИЯЛЫҚ
ЕМЕС АКЦИОНЕРЛІК
ҚОҒАМЫ

ДӘРІСТЕР ЖИНАҒЫ

(сборник лекций)

Алматы
2020 жыл

ӘОЖ 378
КБЖ 74.58
Д 20

Пікір жазғандар:
Ф.ғ.д., профессор Н.Ж. Байтенова
Ф.ғ.д., профессор К.К. Бегалинова

Дәрістер жинағы (сборник лекций) / Жауапты ред.: К.М. Бишманов, А.Д. Курманалиева, Ш.С. Рысбекова - Алматы: ИП "Киль АС", 2020. - 166 б.

ISBN 978-601-332-766-2

Дәрістің осы жинағында дін мәселелері бойынша ақпараттық-түсіндіру топтарының мүшелері үшін 17 типтік дәріс материалдары жиналған. Бұнда Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеттің профессоры, оқытушылары мен докторанттардың тақырыпқа сай дәрістері қамтылды.

Бұл әдістемелік құрал халықтың нысаналы топтары арасында ақпараттық-түсіндіру жұмыстары мүшелерінің құзыреттілігі мен әлеуетін арттыру үшін әзірленген.

ӘОЖ 378
КБЖ 74.58

© ИП "Киль АС"

"Қазақстан Республикасындағы лаңкестік және экстремизм мәселелерін зерттеу орталығы" ҚҚ жарияланымның мазмұнына жауапты, бұл «Азаматтық бастамаларды қолдау орталығы» КЕАҚ көзқарасын міндетті түрде көрсетпейді. Осы әдістемелік құрал көрсетілген авторлардың көзқарасы «Азаматтық бастамаларды қолдау орталығы» КЕАҚ көзқарасымен сәйкес келмеуі мүмкін.

ҚР Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі - діни бірлестіктермен өзара іс-қимыл, азаматтардың діни сенім бостандығына құқықтарын қамтамасыз ету, мемлекет пен азаматтық сектордың өзара іс-қимылы, сондай-ақ жастар саясаты саласында өкілеттікті жүзеге асыратын Қазақстан Республикасының орталық атқарушы органы.

"Қазақстан Республикасындағы лаңкестік және экстремизм мәселелерін зерттеу орталығы" қоғамдық қоры - жеке тұлғамен қатар, қоғамның жан-жақты дамуына мүмкіндік туғызатын әлеуметтік маңызы зор жобаларды әзірлеу, қолдау және жүзеге асыру, сондай-ақ гуманизм, отаншылдық, мейірімділік ұстанымдарын насихаттауды жүргізеді.

"Азаматтық бастамаларды қолдау орталығы" коммерциялық емес акционерлік қоғамы - Қазақстанда мемлекет пен ҰЕҰ өзара іс-қимыл тетігін жетілдіру, грант беруші қызметтің барынша айқындылығын қамтамасыз ету мақсатында құрылған. Оның қызметінің негізгі түрлері - ҰЕҰ-дың мемлекеттік және мемлекеттік емес гранттарын беру және олардың іске асырылуын бақылауды жүзеге асыру болып табылады.

МАЗМҰНЫ

1.	Экстремистік мәліметтерді таратуға қатысты ақпараттандыру, Құқықтық сауаттылық пен құқықтық сананы көтеру.....	4
2.	Ксенофобиялық және экстремистік көңіл-күйінің таралуына ғылыми-ағарту жұмыстарын (семинарлар, дөңгелек үстелдер, тақырыптық тренингтер) жүргізу арқылы қарсы тұру	12
3.	Экстремизм мен терроризмге қарсы күрес қағидалары: шетелдік тәжірибені қолдану	20
4.	Жастардың жаңа діни ағымдарға тартылуының ықтимал предикторлары жобалар	32
5.	Қазақ елінің жас азаматында патриотизмді қалыптастыру және қоғамның діни радикализацияға түсуінің алдын алу	43
6.	Студенттік ортада және басқа ортада терроризмге қарсы сананы қалыптастыратын инновациялық, әлеуметтік-тәрбиелілік технологиялар.....	52
7.	Жасөспірімдерді экстремистік және теріс діни ағымдарға тарту бойынша профилактикалық жұмыс: белгілерін анықтау және алдын алу	61
8.	Жастардың мінез-құлқындағы экстремистік сипаттың пайда болуын ескерту және онымен күресу мәселесіндегі ата-аналар қауымдастығының орны	68
9.	Ұлтаралық келісімді қамтамасыз етуге арналған	77
10.	Современные методики выявления лиц, подверженных воздействию идеологии терроризма и организация индивидуальной профилактической работы с ними	85
11.	Формы и методы противодействия экстремизму и идеологии терроризма в Республике Казахстан.....	92
12.	Формирование основ межкультурной коммуникации и коммуникативные аспекты антитеррористической деятельности.....	100
13.	Методы психологического воздействия, используемые в сети интернет.....	112
14.	Профилактика экстремизма в молодежной среде как направление государственной молодежной политики, реализуемой в РК.....	120
15.	Отечественный опыт и конкретные практики противодействия распространению идеологии экстремизма и терроризма в молодежной среде	129
16.	Подготовка кураторов академических групп для профилактики экстремизма, терроризма и национализма	141
17.	Роль учебных дисциплин, воспитательной работы и творческих проектов в формировании антитеррористического сознания в студенческой среде	150

ЭКСТРЕМИСТІК МӘЛІМЕТТЕРДІ ТАРАТУҒА ҚАТЫСТЫ АҚПАРАТТАНДЫРУ, ҚҰҚЫҚТЫҚ САУАТТЫЛЫҚ ПЕН ҚҰҚЫҚТЫҚ САНАНЫ КӨТЕРУ.

Ғасырымызда жаһандық үдеріс күн санап ерекше көрініс табуда. Бұл жағдайда әр мемлекет өзінің негізгі байлығы «адам факторы» екенін ескеріп азаматтарының құқықтарына баса назар аударуда. Көптеген мемлекеттер өздерін зайырлы құқықтық мемлекет ретінде жариялады. Өз кезегінде елімізде де әлемдік интеграциямен үзеңгілес болу жолында үлкен қадамдар жасалуда.

Қазақ елі өз тәуелсіздігін алып, егемендігіне қол жеткізгенін алғашқы күннен бастап еліміз зайырлы, әлеуметтік және құқықтық мемлекет құру бағытын таңдап, азаматтық қоғам институттарын дамытуды басты мақсат етіп қойды. Қазақстан Республикасының 1995 жылы қабылданған Конституциясы бойынша әлеуметтік және құқықтық мемлекетті құрудың алғышарттары мен негізгі принциптері белгіленген: «Қазақстан Республикасы өзін демократиялық, зайырлы, құқықтық және әлеуметтік мемлекет ретінде орнықтырады, оның ең қымбат қазынасы – адам және адамның өмірі, құқықтары мен бостандықтары». Қазақстан Республикасының мемлекеттік даму бағыты ретінде Ата Заңымызда бекітілген әлеуметтік және құқықтық мемлекетті қалыптастыру негізгі қағидаларды жүзеге асыруды талап етеді. Құқықтық мемлекеттің негізгі ұстанымы - заңның үстемдігі, адам құқығы мен бостандығын жоғары құндылық ретінде бағалау, мемлекет пен тұлғаның өзара жауапкершілігі және оны жүзеге асыру талаптары заң шығарушы және атқарушы биліктің басты міндеттері¹.

Құқықтық мемлекет идеясының мәні - оның бірізді демократиялылығы, билік көзі ретіндегі халық егемендігін бекіту, мемлекеттің қоғамға бағынуы. Құқықтық мемлекетте қоғам өмірі заңмен реттеледі, заң үстемдік еткен жағдайда, сот ісі тәуелсіз болып, тек заңға бағынады. Құқықтық мемлекет әрбір жеке адамның заңды мүдделерінің, ар-намысы мен қадір-қасиетінің қорғалуына кепілдік беруі, барлық азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын, олардың бірлестіктері мен қауымдастығын қамтамасыз етуге тиіс. Ендігі кезекте қоғамды толғандырып отырған мәселе - құқықтық мемлекетте өмір сүре отыра,

¹ <https://e-history.kz/kz/contents/view/1303>

азаматтарымыздың құқықтық сауаттылығының жағдайы. Осыған орай, мемлекет саясатының негізгі құрамдас бөлігі — адамның құқықтық мәдениетінің деңгейін көтеру болып отыр. Адамның құқықтық білімі мен құқықтық тәрбиесі, ішкі наным құқықтық мәдениетінің «іргетасы» саналады. Осы «іргетастың» қалай қаланғанына байланысты адамда мынадай қасиеттер қалыптасады: — құқықтық білімнің сапасы және оны қолдана алу; — заңға қатыстық сипат (заңды сыйлау сезімі, заңдылықты сезіну); — құқықтық норманы орындауға дайын тұру; — заңдылық пен құқықтық тәртіпті нығайтуда белсенділік көрсету.

Құқықтық мәдениетті қалыптастыру барысында мыналарға мән беру керек, адамдар демократия негіздерін оқып-үйренулері тиіс; — олар өз құқықтары мен міндеттерімен танысып қана қоймай, бостандық, тұлға, құқықтық мемлекет деген ұғымдармен таныс болуы керек; — қайырымдылық және зұлымдық, әдемілік және талғамсыздық, т.б. құқық нормасымен байланыстырып отырулары қажет; — құқықтық тәрбие адамгершілік және эстетикалық тәрбиемен байланысты болуы міндетті; — заң туралы аса қызыға білгені дұрыс. Өйткені құрғақ ақпарат санаға жетпейді, жүректі елеңдетпейді².

Құқық — билік пен қоғамның, мемлекет пен халықтың арасындағы ең басты ұстаным. Халыққа өз құқы мен хақын білдіру, анықтау мемлекеттің міндеті. Мемлекет те нормаларының шегі мен шекарасын нақтылап, дәлелді уәжбен, ғылыми таным, зерттеулер негізінде алынған тұжырымдар арқылы қабылдатады. Мына қоғамда кім хақын білсе, талап етсе, сұраса, ол адамда «мен» деген азаматтық кісілік көрініс тапты деген сөз. Жалпы хақ сұрағандікі, яғни оның қажеттілігі мен талабына жауап беру де бүгінгі зайырлы, демократиялық мемлекеттің міндеті³.

А.М. Қаратаева құқықтық сауаттылықты талдай отырып, мына жағдайларға назар аудартады. Түсіндіруінше, қоғамдық қатынастардағы терең өзгерістер қоғам санасындағы, жекелей алғанда құқықтық санадағы өзгерістерге себеп болды. Арнайы сауалнамаға қатысқандардың көп бөлігі үшін, олар үшін бүгінгі таңда негізгі құқықтар болып қауіпсіз өмір, денсаулықты сақтау және тегін медициналық көмек құқығы, адам ар-ожданын сақтау құқығы, аналық пен дұрыс өмір үшін кіріс құқығы саналған. Жалпы алғанда, өмір сүрудің қажетті деңгейін қамтамасыз ететін экономикалық құқықтар алға шыққан, ал қоғамды демократияландыруды қамтамасыз ететін

² <http://www.iref.kz/yi-tyi-sauattyilyi-yi-tyi-memleketti-negizi/>

³ Кенжетай Д. Зайырлы ел – қайырлы ел, Алматы, 2017, 18-б

құқықтарға аса мән берілмеген. Бұл құқықтар игілікті өмірдің физикалық тұсын қамтиды, алайда рухани тұсына да қатысы бар, дәл осы құқықтар бұзылып жатыр және бұзылудың қаупі төнуде. Бүгінгі таңда қылмыс өсуде, Қазақстан халқының көп бөлігінің өмір сүру деңгейі төмен, құқық бұзушылық жиі орын алады, еңбекпен қамту мен дұрыс төлемақы кепілдігі жоқ. Өкінішке орай, әлі күнге дейін Қазақстанда заң адамдардың әрекетін қадағалайтын, олардың әрекеттерінің шегін анықтайтын, олардың заңды мүдделерін қорғайтын нақты қызмет етіп отырған құқықтық кеңістік орнаған жоқ. Қазір ақша, биліктік орын, туыстық қатынас және т.б. күші басымдырақ болып отыр. Адамның жоғарғы шені немесе жеке байланыстары заңның алдында көлбегейлеп жүруге мүмкіндік беретін жағдайлар қаншама. Шенеуніктердің заңсыздық пен паракорлықпен күресі аса нәтижелі емес. Осының барлығы адам құқығы мен бостандығының құнын көк тиын етеді. Құқықтық қорғау жүйесін бекіте түсу қажет. Құқықты қамтамасыз ету жүйесін біртіндеп халықаралық стандарттарға сәйкес ету қажет. Қазақстандағы құқықтық жүйенің тиімсіз екендігін сауалнама сандары айтуда. Азаматтар өздерін заңмен қорғалған деп есептемейді. Сауалнамаға қатысқан әрбір 4-адам біздің елде құқықтар мүлдем сақталынбайды деп есептейді. 70% олар қашанда жүзеге асады деп есептемейді. Тек аз ғана бөлігі (4%) өздерін толықтай заңмен қорғалған деп есептейді. Тәуелсіздік жылдарында елдің өркениетті қызмет етуі үшін көптеген заңдар қабылданды, алайда оларды жүзеге асыру механизмі кешігуде, заңның алдында барлығы бірдей қағидасы сақталмауда. Берілген зерттеулердің негізінде мына мәселені түсінуге болады, адамдардың құқықтық сауаттылығы мен олардың заңдарды білу қажеттілігі арасындағы белгілі бір тәуелділік. Күнделікті өмірде жиі тоғысқандықтан мазмұны көпшілікке жақсы белгілі заңдар бар және де мазмұны көпшілікке белгісіз заңдар да жоқ емес. Адамдар заңды неғұрлым нашар білсе, өздеріне кепіл етілген құқықтар мен мүмкіндіктер көлемін қолдана алмағандықтан қиын жағдайларда көмексіз қалады. Құқықтық сауаттылық деңгейі көтерілген сайын билік емес, заң қоғамды реттеуші күшке айналады. Халықты бұқаралық ақпарат құралдары арқылы құқықтық ағарту қоғамның құқықтық мәдениеті мен санасын дамытуға мүмкіндік береді. Заңдар Конституциядағы мәселелерді түр-лі құқықтық реттеу салаларына қатысты нақтылайтын болғандықтан, бұл заңды құбылыс болып табылады. Конституция мен басқа да заңдардың адам құқығының кепілі ретіндегі эксперттік бағаның төмен болуы, құқыққа деген сенімнің жоқтығын көрсетеді. Конституция тиімділігін «орташа» деп тек әрбір төртінші адам, ал заңдарды мамандардың

үштен бірі ғана бағалаған. Егер «төмен» және «ешқандай» бағаларын қосатын болсақ, екі жағдайда да 50% эксперт заңнаманың адам құқықтарын бұзуға байланысты күресті теріс бағалағандығын көреміз. Алынған мәліметтер қазақстандық қоғамда құқықтық еркіндік дәрежесінің төмендігін көрсетеді. Құқық бұзушылықтың жоғарғы көрсеткіші құқықтық ригоризмнің жайылғандығын, көпшілік тұрғындардың қылмыспен күрес шараларының қаталдана түскендігін және өлім жазасының сақталғандығын қалайтындығын көрсеткен. Көптеген адамдар өз ортасындағы адамдардың құқықбұзушылық әрекеттерге немқұрайды қарайтындығы, жеке бастарының құқық талаптарына селқос қатынасы құқықтық бағыттардың тұрмыстық деңгейдегі сәйкессіздіктерін көрсетеді. Алайда барлық жайтты тек құқықтық сананың төмендігімен түсіндіріп қана қоюға болмайды. Өйткені құқықтық сана психологиялық интеллектуалдық құбылыс ретінде нақты қолданыстағы заңнамалық норма мен категориялар негізінде қалыптасады. Егер бүгінгі таңда көптеген қазақстандықтар салық төлуден жалтарып отырса, оған заңнаманың үйлесімсіздігі, Салықтық кодекстің кереғарлығы, салықтық салымның жоғарылығы себеп. Бұл мәліметтер симптомдық болып келеді, өйткені олар республикалық фискалдық және қаржылық жүйенің тиімсіздігін көрсетеді. Бұл мемлекет экономика саласында «ойын ережесін» қайта қарастыруы қажет екендігін көрсететін белгі болып табылады. Сондай-ақ салық салу мен несие беру заңнамалық негізін жетілдіру қажеттігіне нұсқауда. Халықтың құқықтық сана деңгейін көтеру үшін заңнамаларды жетілдіру қажет, көптеген әлеуметтік-экономикалық және моральдік-психологиялық сипаттағы кемшіліктерге нұсқау қажет⁴.

2005 жылдың 18 ақпанында «Экстремизмге қарсы іс-қимыл туралы» қабылданған Заңның 12-бабы «Байланыс желілері мен құралдарын экстремизмді жүзеге асыру үшін пайдалануға, экстремистік материалдарды басып шығаруға және таратуға жол бермеу» деп аталады. Тарқатылып отырған бапта «Қазақстан Республикасының аумағында байланыс желілері мен құралдарын экстремизмді жүзеге асыру үшін пайдалануға, сондай-ақ экстремистік материалдарды басып шығаруға және таратуға тыйым салынады. Байланыс желілері мен құралдары экстремизмді жүзеге асыру үшін пайдаланылған жағдайда жедел-ізвестіру қызметін жүзеге асыратын уәкілетті органдар Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес кез келген байланыс желілері мен құралдарының қызметін тоқтата тұруға құқылы. Байланыс

⁴ Қаратаева А.М. Құқықтық сауаттылық // <https://articlekz.com/kk/article/16549> (30.05.2020)

желілері мен құралдарының қызметіне тыйым салуды Қазақстан Республикасының заңдарында белгіленген тәртіппен сот жүзеге асырады. Қазақстан Республикасының аумағында таратылатын және экстремизм белгілері бар ақпараттық материалдарды прокурордың мәлімдемесі бойынша сот тыйым салу талабын мәлімдеген прокурор тұрған жер бойынша немесе мұндай материалдар табылған жер бойынша экстремистік деп танып, әкелуге, басып шығаруға және таратуға тыйым салады» — деп көрсетіледі⁵.

Экстремистік мазмұндағы ақпараттық ресурстармен күреске Дін істері агенттігін Қ.Лама Шариф басқарған жылдары жиі назар аударыла бастады. ҚР Үкіметі жанындағы Діни бірлестіктермен байланыстар жөніндегі кеңестің отырысында Дін істері агенттігінің төрағасы Қайрат Лама Шариф мына мәліметтерді ортаға салған болатын. «Агенттіктің орталық аппараты мен аумақтық департаменттерінде сарапшылар тобын құрдық. Олардың қызметі жөнінде типтік ереже мен сарапшылар қорытындыларының үлгілері бекітілді, әдістемелік негіз дайындалды». Қ.Лама Шарифтің атап өтуінше, агенттік құрылған мерзім ішінде діни мазмұндағы шамамен 1000 материалға дінтану сараптамасы жүргізілді. Тағы 1,5 мың басылым алдын ала дінтану сараптамасынан өтті және оларға қатысты тиісті шешім қабылдануда. Олардың нәтижесі бойынша дінтану сараптамасының оң қорытындысын алған 300-ге жуық діни әдебиеттің тізімі Дін істері агенттігінің сайтына орналастырылған. Ал қалғандары техникалық жөндеуден кейін орналастырылатын болады. Заңға қайшы 93 материал мен таратуға ұсынылмайтын басылымдар бойынша тиісті шешімдер қабылдануда. «Діни-экстремистік және лаңкестік топтардың ақпараттық алаңдарын жою, шектеу мақсатында интернет-сайттарға мониторинг жүргізу және жабу бойынша жұмыстар жүргізілуде. 2012 жылдың І тоқсанында 800 сайт талданды, олардың ішінде экстремистік мазмұндағы материалдарды жариялайтын 34 шет ел сайты анықталып, тиісті шешім қабылдау үшін Бас прокуратураға жолданды». Ақпарат және қоғамдық даму министрі Дәурен Абаевтың хабарлауынша, Қазақстан 2019 жылы экстремистік мазмұндағы 13 мыңнан астам материалды жапқан. Айтуынша, 2019 жылдың басынан бері интернет-ресурс иелері мен сайт әкімшілігіне ұсыныс айтылып, 25 мыңнан астам заңға қайшы материал жойылған. Терроризм мен діни экстремизм идеологиясын насихаттаған 13 мыңнан астам материал жабылған. Қазақстан билігі жыл сайын "экстремизмді насихаттаған сайттар мен

⁵ Сапарғалиева С.Ж. Экстремистік әдебиеттер туралы сауалдарға // <https://kazislam.kz/eislam-568/>

материалдардың жойылып" жатқанын хабарлағанмен оларды тізімі жарияланған емес. Олардың арасында "билікке жақпайтын сайттар" болуы мүмкін екеніне алаңдаған кейбір құқық қорғаушылар бұл процедура ашық болуы керек деп санайды.

Қоғамдық қауіпсіздікті бұзу, халықты үрейлендіру, Қазақстан Республикасы мемлекеттік органдарының, шет мемлекеттің немесе халықаралық ұйымның шешімдер қабылдауына ықпал ету, соғысқа арандату не халықаралық қарым-қатынастарды шиеленістіру мақсатында жасалған, адам өміріне қол сұғу, сол сияқты дәл сол мақсаттарда, сондай-ақ мемлекет немесе қоғам қайраткерінің мемлекеттік немесе өзге де саяси қызметін тоқтату не осындай қызметі үшін кек алу мақсатында жасалған оның өміріне қол сұғу не халықаралық қорғауды пайдалантын адамдарға немесе ұйымдарға, ғимараттарға, құрылыстарға шабуыл жасаумен, адамды кепілге алумен, ғимараттарды, құрылыстарды, қатынас және байланыс құралдарын басып алумен, әуе немесе су кемесін, жылжымалы теміржол составын не өзге де қоғамдық көлікті айдап әкетумен, сол сияқты басып алумен ұштасқан адам өміріне қол сұғу – мүлкі тәркіленіп, Қазақстан Республикасының азаматтығынан айыра отырып немесе онсыз, он бес жылдан жиырма жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыруға не өмір бойына бас бостандығынан айыруға, не өлім жазасына жазаланады.

Терроризмді насихаттау немесе терроризм актісін жасауға жария түрде шақырып, сол сияқты көрсетілген мазмұндағы материалдарды тарату мақсатында дайындап, сақтап немесе таратқаны үшін – мүлкі тәркіленіп, 5 жылдан 9 жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыруға жазаланады.

Террористік топ құрып, сол сияқты оған басшылық етсе – мүлкі тәркіленіп, 8 жылдан 15 жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыруға жазаланады.

Террористік топтың әрекетіне немесе ол жасап жатқан терроризм актілеріне қатысқан адамның – мүлкі тәркіленіп, 8 жылдан 12 жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыруға жазаланады.

Террористік не экстремистік әрекетті ұйымдастыру мақсатында адамдарды азғырып көндіру немесе даярлау не қаруландыру – мүлкі тәркіленіп, 8 жылдан 12 жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыруға жазаланады.

Аталған заңдардың талаптарына сәйкес, Қазақстан Республикасының аумағында мақсаттары немесе әрекеттері экстремизмді жүзеге асыруға

бағытталған ұйымдарды (филиалдар мен өкілдіктерді) құруға және олардың іс-әрекетіне тыйым салынады.

Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен экстремистік деп танылған ұйымдардың атауларын құрылатын ұйымдардың атауларында пайдалануға жол берілмейді.

Қазақстан Республикасы егеменді, тәуелсіз мемлекет ретінде өмір сүріп келе жатқанына жиырма жылдан асты. Осы жылдар аралығында қоғамда барлық салаларында терең, әрі түбегейлі өзгерістер орын алды. Қазақстан Республикасы тәуелсіз ел болып еңсесін көтерді. Халықаралық деңгейде бәсекелес болуға қабілеттілігін көрсетіп келеді. Тарихтың тереңіне кеткен рухани мұра туындылары қайта жаңғырып, өзінің лайықты мұрагерлерін тапты. Алайда, қоғамда белең алып жатқан келеңсіз мәселелер де жоқ емес. Әлемде қазіргі діни ахуалдың ушығып күрделі әрі сан саналы екендігі бәрімізге мәлім.

Қазақстан Республикасының 23.07.1999 жылғы «Бұқаралық ақпарат құралдары туралы» № 451 Заңының 2 бабының талаптарына сәйкес, Мемлекеттік құпияны немесе заңмен қорғалатын өзге де құпияны құрайтын мәліметтерді жария етуге, экстремизм немесе терроризмді насихаттауға және ақтауға, терроризмге қарсы операцияларды жүргізу кезеңінде олардың техникалық тәсілдері мен тактикасын ашатын ақпаратты таратуға, есірткі, психотроптық заттарды, сол тектестер мен прекурсорларды, сондай-ақ қатыгездікке, зорлық-зомбылыққа бас ұруды және порнографияны насихаттауға жол берілмейді.

Қазақстан Республикасының конституциялық құрылысын күштеп өзгертуді, оның тұтастығын бұзуды, мемлекет қауіпсіздігіне нұқсан келтіруді, соғысты насихаттау және үгіттеу, экстремизмді немесе терроризмді насихаттау, ұлтаралық және конфессияаралық өшпенділікті өршітуге бағытталған материалдарды жариялау және ақпаратты тарату, сондай-ақ белгіленген мерзімде бұқаралық ақпарат құралын шығаруды не бұқаралық ақпарат құралының өнімін таратуды тоқтата тұру себептерін жоймау бұқаралық ақпарат құралының шығарылуын не бұқаралық ақпарат құралы өнімінің таратылуын тоқтатуға негіз болып табылады⁶.

⁶ Шамуратов М.А. Терроризм мен экстремизмге қатысты заң бұзушылықтар қатаң жазаланады // <http://mng.prokuror.gov.kz/kaz/novosti/stati/terrorizm-men-ekstremizmge-katysty-zan-buzushylyktar-katan-zhazalanady> (30.05.2020)

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. <https://e-history.kz/kz/contents/view/1303>
2. <http://www.iref.kz/yi-tyi-sauattyilyi-yi-tyi-memleketti-negizi/>
3. Кенжетай Д. Зайырлы ел – қайырлы ел, Алматы, 2017, 18-б.
4. Қаратаева А.М. Құқықтық сауаттылық // <https://articlekz.com/kk/article/16549> (30.05.2020)
5. Сапарғалиева С.Ж. Экстремистік әдебиеттер туралы сауалдарға // <https://kazislam.kz/eislam-568/>
6. Шамуратов М.А. Терроризм мен экстремизмге қатысты заң бұзушылықтар қатаң жазаланады // <http://mng.prokuror.gov.kz/kaz/novosti/stati/terrorizm-men-ekstremizmge-katysty-zan-buzushylyktar-katan-zhazalanady> (30.05.2020)

**КСЕНОФОБИЯЛЫҚ ЖӘНЕ ЭКСТРЕМИСТІК КӨҢІЛ-КҮЙІНІҢ
ТАРАЛУЫНА ҒЫЛЫМИ-АҒАРТУ ЖҰМЫСТАРЫН (СЕМИНАРЛАР,
ДӨҢГЕЛЕК ҮСТЕЛДЕР, ТАҚЫРЫПТЫҚ ТРЕНИНГТЕР) ЖҮРГІЗУ
АРҚЫЛЫ ҚАРСЫ ТҰРУ**

1. Ксенофобия мен экстремизм түсініктерін талдау.
2. Қазақстан Республикасында діни экстремизм мен терроризмге қарсы іс-қимыл.
3. Ксенофобия және экстремизмнің алдын алу үшін көптеген ғылыми-ағарту жұмыстары.

Ксенофобия мен экстремизмнің алдын алу біздің Республикамызда тұратын түрлі этностық және діни топтардың өкілдері арасындағы қарым-қатынасты үйлестіру саласындағы басымдық болып табылады. Қоғамдағы ксенофобиялық көзқарастардың болуы, адамдар арасында қорқыныш пен тіпті жеккөрушілік тудырады, ұлттық, діни немесе әлеуметтік негізде дұшпандыққа әкелуі мүмкін. Әлеуметтік, нәсілдік, ұлттық, діни және саяси конфликтілер шешудің негізгі құралы ретінде зорлық және басқа да заңсыз әрекеттерді білдіретін көзқарастар мен идеялар жүйесі ретінде айқындалған экстремизм идеологиясының негізі ксенофобия болып табылады. Экстремизм оның барлық көріністерінде азаматтық бейбітшілік пен келісімнің бұзылуына әкеледі. Сонымен бірге, бейбітшілікті, конституциялық құрылысты, ұлтаралық және конфессияаралық келісімді сақтауға нақты қауіп төндіреді.

Құқықтық, зайырлы, демократиялық мемлекет ретіндегі Қазақстанның осы кезге дейінгі егеменді дамуы нақты әралуандық үшін жағдайлар қалыптастырды. Мемлекет пен діннің өзара қатынасын реттеу саласындағы бұрынғы заңнама қоғамдық бірлестіктерді тіркемеу және олардың қызметін бақыламау, экстремистік мазмұны мен үндеулері бар әдебиеттің шектеусіз енгізілуі мен еркін таратылуы, діни сауаты жоқ азаматтарды жалған діни әрекетке алдап немесе мәжбүрлеп кіргізу, азаматтарды бұл ұйымдарда қорқыту және еркін басып тастау арқылы ұстауына мүмкіндік берді

Сондықтан ксенофобия мен экстремизмнің алдын алудағы сараптамалық бағалаулар мен қоғамдық мониторинг деңгейінде, сондай-ақ бұқаралық қабылдауда мәдениет құрастырушы дін мен мемлекеттік құрылысты зорлықпен өзгертуге немесе билікті зорлықпен басып алуға және осы мақсаттарда діни өшпенділік пен жек көрушілік тудыруға бағытталған діни жамылғылық әрекетті нақты білу қажет. Мұны деструктивті бағытталған деп анықтау маңызды. Дінді рухани тұрғыда да, саяси тұрғыда да адамнан үстемдігі терминдерінде түсіндіруге ұмтылушылық та деструктивті ықпалға жатқызылуы тиіс. Бұрыңғысынша кітап дүкендері тораптары арқылы сатылатын, жаңа діни ұйымдарда келушілерге сатылатын немесе тегін берілетін, көшелерде азаматтарға үлестірілетін, тарқатылатын «діни» деп аталатын әдебиеттерді талдау мен мониторинг қазақстандықтардың құлықтары мен санасының экстремизациялануы мен оның «үйге дейін жеткізілуінің» шексіз мүмкін екендігін берді. Осылайша ғылыми-ағарту жұмыстары деп таратылған мәтіндер дінаралық алауыздықты, этносаралық жеккөріністі қоздыруға бағытталған ақпаратқа, үстем болып отырған зайырлы билікпен күреске үндеуге ие болып шығады. Оларда тасымалданатын ақпарат ксенофобия мен экстремизмге, оларды тұтынушылардың бойында әртүрлі үрейлер мен қорқыныштардың, оның ішінде барлық дінге сенбейтіндер мен шынайы діндарлардың бойында қорқыныштарды дамытуға тікелей немесе жанама бағытталған.

Ксенофобиялық және экстремистік пиғылдағы ғылыми-ағарту жұмыстары дәстүрлі емес сипаттағы діни ұйымдардың жетекшілеріне арналған арнайы әдістемелік әдебиеттің мониторингі көптеген қауымдардың дінді жамыла отырып, өз қатарына жаңадан келгендерді тарту мен әдістемелермен арнайы жасақталған әрі бекітілген және ұйымдастырылған сипатқа ие зомби жасау, манипуляция технологиялары бойынша өз мүшелерін тәрбиелеу бойынша белсенді түрде жұмыс жасайды. Мұндай әрекет табиғи сипатты емес, белгілі дүниетанымды, жүріс-тұрыс пен өмір тәртібі үлгілерін енгізу сипатты қабылдайды.

Жүріс-тұрыстың экстремизациялануына өздерінің әлеуетті және шынайы мүшелеріне тұтастай алғанда қоғамдағы және жекелей алғанда отбасында қалыптасқан мәдени дәстүрлерден бас тартуға, туған-туыстармен өзара қарым-қатынастарда жалпы қабылданған құндылықтар мен басымдылықтарды үзуге шақыратын үндеулер, діни топтағы қарым-қатынастың қатаң, құпиялық ережелерін сақтаумен байланысты белгілі бір мінез-құлық алгоритмдеріне үйрету болып табылады.

Қайта құру дәуірімен тап келген әлеуметтік өмір негіздерін идеологиясыздандыру жағдайында бұрынғы өз болмысы жағынан ұжымдық сананың ұмтылыстары азаматтарды әртүрлі ұйымдардағы жаңа бірлестіктерді іздестіруге әкелді. Нәтижесінде сауда, оқыту, кеңес беру және т.б. форматында да, діни бірлестіктер кейпінде де тіркеліп, әрекет ететін, қызметінің басты мәні өз қатарына «маргиналдарды» тартумен сипатталатын тораптық құрылымдар ең маңызды құрамдасқа-адами капиталға ие болды.

Ксенофобия - бұл белгілі бір қоғамдастықтарға және олардың жеке өкілдеріне - «бейтаныс», «басқа», «біздікі» емес, субъектінің табиғатқа деген теріс, эмоционалды бай, иррационалды түрі. Ол өзін субъектінің тиісті әлеуметтік көзқарастарында, теріс пікірлерде, алдын-ала пікірлерде, әлеуметтік стереотиптерде, сондай-ақ оның дүниетанымында көрсетеді. Бұл жастардың «бейтаныс адамдарға» деген агрессивті әрекеті, дұшпандық көзқарастармен негізделген.

Діни экстремизм – діни фанатизмнің шектен шыққан түрі. Кез келген экстремизмнің мәні – олардың пікірлеріне қосылмағандарға зорлық-зомбылықтарын көрсету. «Діни экстремизм» әлемді өздерінің шектен шыққан көзқарастарына сәйкес қайта құруға ұмтылады. Әрине экстремизм белгілі бір ой толқынының тәсілі мен логикалық түрде террорды ақтауға әкеледі, бірақ бұл қызу нүктесіне жетуге міндетті емес [1]. «Діни экстремизм» – террористік іс-әрекеттердің туындауына себеп болатын саяси құрал. Жаһандану заманында «діни экстремизм» қанатын кеңге жайып, халықаралық деңгейге жетіп отыр. Қазіргі уақытта халықаралық экстремизм және терроризммен тиімді күресу үшін әлемдік қоғамдастықтармен біріге отырып жан-жақты күшейтуіміз керек. Бүкіл әлемдегі кез келген мемлекет бұл «қоғамдық қасіретке» қарсы күресті жеке жүргізу қиындыққа соғады. Сондықтан, 2006 жылы 8 қыркүйекте БҰҰ Бас Ассамблеясы «Ғаламдық террормен күрес» стратегиясын қабылдады. Аталған құжатта БҰҰ-на мүше мемлекеттер экстремизм мен терроризмнің барлық пішіндерін бір жақты айыптайды, соған қарсы тығыз ынтымақтастық арқылы әрекет етуге дайын екендіктерін көрсетеді. Елімізде «Экстремизмге қарсы іс-қимыл туралы» Заңның 10-бабында: «Қазақстан Республикасы мемлекеттік органдарымен және халықаралық ұйымдармен экстремизмнің алдын алу, анықтау және жолын кесу саласындағы өзара іс-қимылы» деп аталады. Соған қарап отырып, еліміз экстремизм мен терроризмге қарсы басқа мемлекеттермен бірігіп күресуге дайын екендігін көреміз. Экстремизм түрлі мемлекеттің ұлттық қауіпсіздігіне нұқсан келтіріп қана қоймай, дінаралық

жағдайдың ушығуына да себепкер болуда. Олар қай діннің атынан белсенділік танытса, бәрінен де көп зиян шегетін осы дін. Экстремистер адамдардың дінге деген құрметі мен сенімін өз мақсаттарына кеңінен пайдалана отырып, дін үшін әрекет етіп жүргендей көрінуге тырысады [2].

«Діни білім мен тәжірибенің толық болмауы экстремизмнің бір түрі – эгоизм мен аморалдылық, жартылай, үзбелі білім қарама – қарсы нәтижеге-агрессивті радикализмге әкеледі. Бұл ретте мақсаттар мен ішкі жүйені дұрыс түсінудің болмауы дін өз шындығында соқыр сенімге әкеледі, ал ол өз кезегінде қауіпті қоспаны жасап, ойсыз іске әкеледі. Біздің білуімізше, Ислам салт-дәстүрлерінің бес бағанының негізгі мақсаты адамда Құдайға деген сүйіспеншілік сезімін тәрбиелеу және оның негізінде азаматтық жауапкершіліктің қатты моральдық-адамгершілік идеологиялық стерженін құру, яғни тұтас сау тұлғаны құру, индивидуумның толыққанды зияткерлік дамуын қамтамасыз ету және бәсекеге қабілетті қоғам құру болып табылады.

Радикалды діни сана исламның қағидаларын мұндай ұтымды шешудің мүмкін еместігін жоққа шығарады және жастар арасында интеллектуалды тоқырау мен пассивті дәстүрлілікке әкеледі.

Белгілі дінтанушы М. Яхьяев айтқандай «діни экстремизмнің туындауының ең басты проблемалардың бірі ол интеллектуалдық көрсоқырлық болып табылады. Бұл жағымсыз құбылыстардың барлық катализаторы, өзгеше ойлатындарға агрессияның қалыптасуы мен терроризм». Сондықтан экстремизм феноменіне интеллектуалдық деңгейде қарсы тұру маңызды.

Қазіргі әлемнің, оның ішінде қазіргі Қазақстанның міндеті жалпы адамзаттық, гуманистік және толеранттылық құндылықтарды, конфессияаралық келісім, диалогты ғасырлар бойы әлемдік және дәстүрлі діндердің негізгі принциптері мен қағидаларын қазіргі жалпы әлемдік, адамзаттық өркениеттегі бейбітшілікті сақтап қалу үшін, сан алуан этностары мен конфессиялардан тұратын көптеген мемлекеттердің бейбіт қатар өмір сүруі үшін белсенді пайдалануға саяды [3].

Қазақстан Республикасында діни экстремизм мен терроризмге қарсы іс-қимыл жөніндегі 2018–2022 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламаны іске асыру жөніндегі іс-шаралар жоспары аясында жұмыс атқарылуда.

Комитеттің жанынан діни мәселелер бойынша республикалық ақпараттық-түсіндіру тобы (IWG) құрылды және жұмыс істейді. Ол осы саладағы мемлекеттік саясаттың негізгі бағыттары бойынша халықтың діни және құқықтық сауаттылығын арттырумен және деструктивті ағымдардың

радикалды идеяларына қарсы халықтың мақсатты топтары үшін мақсатты иммунитетті қалыптастырумен айналысады [4].

Республикалық АТТ (ақпараттық түсіндіру тобы) құрамына ғылыми және сараптамалық қауымдастықтың өкілдері, теологтар, дінтанушылар, дінтанушы ғалымдар, Қазақстан мұсылмандары діни басқармасының (ҚМДБ) және мемлекеттік органдардың өкілдері кіреді. Барлығы 100-ден астам адам.

Жергілікті атқарушы органдардың жанынан 211 аймақтық топ құрылды, олардың құрамына 2 623 адам кірді. Іс-сапарлар барысында АТТ мүшелері халықтың мақсатты топтарымен - деструктивті діни ағымдардың жақтаушыларымен, соның ішінде түрмелерде, жамағаттағы мешіттерде жазасын өтеп жатқан жастармен, жастар аудиториясымен, жұмыссыз және өзін-өзі жұмыспен қамтыған адамдармен түрлі іс-шаралар өткізеді.

Республикалық АТТ мүшелері өңірлерде 18 500 адамды қамтитын 312 іс – шара өткізді, оның ішінде діндар әйелдер арасында 4 500 адамды қамтитын 113 іс-шара өткізілді. Аймақтық АТТ 2 139 074 адамды қамтыған 38 391 іс-шара өткізді.

Түсіндіру жұмыстары ақпараттық арналар (БАҚ және интернет-кеңістік) арқылы жүргізіледі, "БАҚ-та зайырлы құндылықтарды ілгерілету және радикалды діни ағымдар идеяларын тарату бойынша ақпараттық жұмысты ұйымдастыру және жүргізу"әлеуметтік жобасы іске асырылуда. Facebook, Instagram, "ВКонтакте", YouTube, KazTube, Twitter, Yvision-да ұсынылған сегіз әлеуметтік қауымдастықты сүйемелдеу жүргізілуде. Оқырмандар аудиториясы 442 000 адамды құрайды (2017 жылы – 250 000 адам)", – көрсетілген.

Сонымен қатар, қазіргі уақытта көптеп отандық теологиялық оқу орындарында исламтанушы-дінтанушылар мамандарын даярлау жүргізілуде. "Қоғамдық даму министрлігі жыл сайын Исламтану мамандығы бойынша білім беру гранттарын бөлу/ұлғайту үшін БҒМ-ге, сондай – ақ "Нұр - Мұбарак" университетімен меморандумға қол қою бойынша әкімдіктерге ұсыныстар жолданған.

Мемлекеттік органның мәліметтері бойынша, исламтану және дінтану саласында кадрлар даярлайтын еліміздегі негізгі жоғары оқу орындары "Нұр-Мұбарак" Ислам мәдениетінің Египет университеті, әл-Фараби атындағы қазақ ұлттық университеті, Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті және Қ. А. Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті болып табылады. Мұнда зайырлы және діни білім беру пәндері оқытылады.

Дін істері жөніндегі өңірлік басқармалар ҚМДБ филиалдарымен бірге деструктивті және радикалды діни ағымдардан зардап шеккендерге теологиялық консультациялық көмек көрсетуде.

Радикалды діни идеологияның ықпалына ұшыраған адамдарды қайта әлеуметтендіру және оңалту жұмыстары бойынша бірыңғай әдістеме мен жеке бағдарламалар бекітілді. Ол осындай ағымдарды ұстанушылармен жұмыс істеудің бірыңғай тәсілдерін жүйелендіруге және енгізуге арналған.

Өңірлерде ҰҚК-мен, жергілікті атқарушы органдармен және ҮЕҰ-мен бірлесіп әзірленген оңалту жұмысын ұйымдастыру жөніндегі басқа да әдістемелік құралдар қолданылады [5].

Сонымен бірге Елбасымыз бекіткен 2017-2020 жылдарға арналған Қазақстан Республикасының діни саласындағы мемлекеттік саясат тұжырымдамасының тармақтарының бірі-жас ұрпақты деструктивті идеологияға иммунитетті тәрбиелеу. Көп ұлтты және көп дінді деп сипатталған қазақстандық қоғам үшін бұл міндет одан әрі өзекті болып отыр.

Осы сияқты дін істері басқармасы осы Тұжырымдаманы іске асыру аясында Қазақстанның барлық оқу орындарында, тұрғындары арасында экстремизмнің алдын алу бойынша белсенді шараларды жүргізуде. Оның басты мақсаты деструктивті ұйымдар мен олардың әрекеттерінің алдын алу бойынша түсіндіру және тәрбие жұмыстары болып табылады. Өткізілген іс-шаралар әртүрлі формада: дәрістер, семинарлар, тренингтер, дөңгелек үстелдер, жеке әңгімелесу, турлар және т.б.

Осындай кездесулерде зайырлылық, толеранттылық, Қазақстан Республикасының дін саласындағы заңнамасы, білімнің зайырлы қағидаттары, сондай-ақ белгілер, дәстүрлі емес діни ағымдардың (ДДА) белгілері, олардың ұстанымдары мен рәсімдерінің ерекшеліктері, теологиялық догмаларының нюанстарына, басқадай ұғымдарына кеңінен тоқталады.

Ксенофобия және экстремизмнің алдын алу үшін көптеген ғылыми-ағарту жұмыстары жүргізілуде, жинақтар мен оқу құралдары шығарылуда, түрлі тренингтер, семинарлар, дөңгелек үстелдер мен халықаралық, республикалық деңгейдегі конференциялар өткізілді. Соның ішінде жастарға арналған тренингтерді өткізуге айрықша басымдық берілді, себебі халықтың көп бөлігі осы бағытта жұмыс берушілерді «нысанаға» алады және олардың ықпалына түседі.

Колледж студенттері, жоғарғы оқу орындарындағы студенттер - бұл өздерінің өмірлік жолын, өзіндік құндылықтарын, өздерінің «Мен» іздеуін және

осы қоғамдағы мақсаттарын түсіну қажет кезеңге жеткен жастар. Олар әртүрлі діни ұйымдар мен экстремистік ағымдардың оңай олжасына айналады, жас сананы толтыру, дағдарысты немесе депрессияны жеңу идеяларын, жолдарын көрсетеді.

Жастардың нәзік дүниетанымындағы бұрмалаушылықтың жағымсыз және деструктивті сана-сезімін болдырмауға көмектесу, мәнін хабарлау - Дін істері басқармасы өткізетін іс-шаралардың басты мақсаты. Іс-шараларды жүзеге асыру үшін көптеген білім ордалары үлесін қосуда. Осындай университеттердің бірі әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің «Дінтану және мәдениеттану» кафедрасының доктор ғалымдары және гуманитарлық білімнің әртүрлі салаларындағы мамандары үнемі шақырылады.

Мемлекет деңгейінде қатаң саясат ұстану мен қарапайым тәрбие осы дерттен арылудың жалғыз бағыты деп білемін. Мұндай көзқарастарды жеңудің әмбебап әрі тиімді тәсілі жоқ. Ең әуелі ұлттық тұрғыда мобилизацияның, өзге ұлтқа қатысты теріс көзқарастың неден болып жатқанын, жалпы ксенофобияның түп-тамырын іздеу керек. Ол көбіне объектив тарихи, әлеуметтік, экономикалық себептерден, кейде білім мен тәрбиенің аздығынан болады.

Адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясы біреуді ұлтына, тегіне, нәсіліне қарай кемсітуге жол бермейді. Заң үстемдік орнаған елде мұндай ксенофобия пиғылдарын жариялау заңға қайшы. Бұл ксенофобия сияқты құбылыстар заң толық сақталмайтын елдерде көбірек болады деген сөз.

Өркениетті пікірталастың арқасында ұлт өткенін танып, әрі қарай болашаққа ұмтылуға тиіс. Бірақ ешбір қоғам әлі күнге дейін ксенофобия сияқты кеселден толық арыла алған жоқ. Бұл адамның бірегейлікті сақтауға деген ұмтылысының табиғи формасы болады.

Бақылау сұрақтары:

1. Орта Азия елдеріндегі экстремизмінің алдын алу немесе болдырмау үшін қандай шаралар қолдануға болады?
2. Осы бағытта тиімді жұмыс жүргізу үшін қандай құралдар мен тетіктер бар?
3. Осы қауіпке қарсы бірлескен қауіпсіздікті жақсарту үшін біз не істей аламыз?

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Мирский Г. Экстремизм, терроризм и внутренние конфликты в «третьем мире» // Мировая экономика и международные отношения. – 1988. – №8.
2. Назарбек К. «Ислам экстремизмнің идеологиялық тамырлары» // Тәуелсіз Қазақстанның 20 жыл дамуындағы мәдениеттанулық ғылым. Халықаралық ғылыми-теориялық конференция материалдары. – Алматы, 30 қараша, – 339 б.
3. Қазіргі Қазақстандағы жаңа діни ұйымдар. – Алматы, 2010. – 320 б.
4. Утверждена Государственная программа по противодействию религиозному экстремизму и терроризму в Республике Казахстан на 2018 - 2022... [zakon.kz/4909643- utverzhdena-gosudarstvennaya-programma. html](http://zakon.kz/4909643-utverzhdena-gosudarstvennaya-programma.html).
5. <https://crss.uz/2019/03/05/v-kazaxstane-vedetsya-aktivnaya-rabota-po-profilaktike-religioznogo-ekstremizma-aryn/>.

ЭКСТРЕМИЗМ МЕН ТЕРРОРИЗМГЕ ҚАРСЫ КҮРЕС ҚАҒИДАЛАРЫ: ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕНІ ҚОЛДАНУ

Кіріспе

Экстремизм мен терроризм ұғымдары әлеуметтік және технологиялық үдерістермен бірге кең ауқымды және әрдайым жаңарып отыратын сипатта болады. Олай болуындағы басты себеп, жағдаятқа қарай өзгеріске ұшырауында жатыр. Мысал ретінде оны суға теңесек болады. Құйылған ыдысы мен қосылған құрамына, әртүрлі күйге енуіне себеп болатын табиғи жағдайларға қарай су көптеген сипатта бола алады. Алайда жалпы сипаты оның өң түссіз, дәмсіз және формасыз зат екендігінде. Міне осы мысалдағыдай терроризм мен экстремизм де сан алуан күйге өтіп отыратын кең ауқымды ұғымдар болып табылады. Сондықтан олармен күресудың немесе алдын алудың бірде бір жолы ең әуелі оларды жақсы танудан басталады. Екеуінің де нақты анықтамасы жоқ. Оның себебі баста айтқанымыздай әр елдің ішкі жағдайына, адамдардың жас пен жыныс ерекшеліктеріне, әлеуметтік-экономикалық себептерге және тағы да сол сияқты факторларға байланысты құбылып отырады. Реттік тұрғыдан қарастыратын болсақ экстремизм терроризмнен алдын пайда болады және терроризмге алғы шартты осы экстремизм дайындап береді.

Экстремизм қоғамда кең тарайды. Барлық экстремизм түрі терроризмге әкеліп соқпауы мүмкін. Кейде қоғамның қауіпсіздігіне зиянын келтірмейтін күйде қала беретін экстремизм түрлері де көптеп кездеседі. Оның әмбебап және әлемдік деңгейде қалыптасқан нақты анықтамасы жоқ. Алайда экстремизмнің жалпы ерекшелігі қоғамдағы қалыптасқан жүйеге (заң, салт дәстүр және т.б.) қарсы шығу арқылы нәтижесінде радикалды іс әрекетке апаратын ұстаным десек болады. Ал адамдардың ең табиғи құқығы болған қауіпсіздік пен бейбіт өмір сүру хақына қол сұғатын әрекеттердың барлық түрі терроризмге жатады. Бұл жерде терроризмді де экстремизмді де белгілі бір дін, ұлт, нәсіл, идеология, философия және де сол сияқты ұғымдаға негіздеуге және солардың атына теліп атауға мүлде болмайтынын естен шығармау керек. Терроризм мен экстремизм саяси, технологиялық, идеологиялық, әлеуметтік үдерістердің трансформациясымен қаз қатар өзгеріске және дамуы ұшырап келе жатыр. Бұл

мәселе күнімізде барша әлем халықтары осы ұғымдарды жақыннан танумен қатар олармен күресу және алдын алу мәселесіне басты назар аударып отыр. Әсіресе алдын алу мәселесі тұрғысынан оларды басып озып, болдырмаудың жолдарын қарастыру көптеген елдердің басты әдістерінің қатарына еніп отыр. Бұл тұрғыдан күресуден гөрі алдын алу шаралары басымдылыққа ие болып бара жатқаны байқалады. Осы тақырыпта бұған кеңірек тоқталып, экстремизмның алдын алу мен терроризммен күрес мәселесіне қатысты әлемдік ең озық пікірлерден мысал келтірілді.

Экстремизм және терроризм

Халықаралық қауымдастық бірқатар жағдайларда терроризмді өзінің барлық нысандары мен көріністерінде қай жерде және қай мақсатта болса да, халықаралық бейбітшілік пен қауіпсіздікке төнген қатердің бірі деп санайды және қатаң түрде айыптайды[1]. Сондай-ақ, халықаралық қауымдастықтың бір ауыздан келісіп және қатаң түрде ескертіп отырған бір мәселесі, терроризмді қандай-да бір ұлтқа, дінге немесе этникалық топқа сәйкестендіруден аулақ болу [2]. Халықаралық құқықта терроризмнің жалпыға ортақ келісілген анықтамасы жоқ болса да, актіні «терроризм» деп атау оның белгілі бір сипаттамаларға ие екендігіне ғана емес, сонымен бірге онымен күресу және өзара ынтымақтастық құру сияқты мәселелерде септігін тигізеді. Сол себепті ол сөзді қолдану осы мақсатта ғана іске асырылуы керек. Әйтпегенде, жоғарыда айтылғандай қандай-да бір дінге, ұлтқа немесе идеологияға таңып атайтын болса онда жағдайды одан әрі ушықтырудан басқа нәтиже шықпайды[3]. Мысалы, ислами терроризм атауы ең кең тарап кеткен және қате қолданыстардың бірі ғана.

Терроризмнің нақты анықтамасын жасау терроризмге заңның үстемдігі мен адам құқықтарының халықаралық стандарттарына сәйкес келетін жолдарды қолдана отырып, онымен тиімді күресу үшін маңызды. Әйтпегенде терроризммен күресу деген нәрсе бітпейтін хикаяға айналып жалғаса беретін болады. Терминнің қолданылуы жергілікті және халықаралық деңгейде де құқықтық мәні зор. Мысалы, терроризм жайында ақпаратпен бөлісу, қоғам мүшелері немесе елдер бір біріне өзара құқықтық көмек көрсету, терроршылардың табыстарын тоқтату және тәркілеу, оларды құзырлы органдарға ұстап беру сияқты маңызды салдарға ие.

Терроризм әртүрлі контексте кездеседі және әртүрлі формада болады. Терроризмді анықтамас бұрын оның белгілерін білу қажет. Жалпы белгілеріне мыналар жатады:

- Қауіп (өмірге, денеге немесе жеке мүлікке);
- Халықаралық қауымдастық тарапынан мойындалған үкіметті қасақана бұзу әрекеті, атап айтқанда саясат пен заң шығарушыларға ықпал ету арқылы;
- Халықта қорқыныш пен үрей тудыру үшін нысанаға бағытталған шабуыл.

Террористік актілер қылмыстық әрекеттер болып саналады, сондықтан қылмыстық-әділет жүйесінің қатаң нысанында болады.

Осы негізде БҰҰ қауіпсіздік кеңесінің 1566 (2004 ж.) қарарында терроризмді сипаттау үшін үш жиынтық критерий қолданады: (1) ниет; бейбіт тұрғындарға қатысты адам өліміне немесе ауыр дене жарақатын алу немесе кепілге алу мақсатымен жасалған қылмыстық әрекеттер. (2) мақсат; саяси, философиялық, идеологиялық, нәсілдік, этникалық, діни немесе басқа да ұқсас сипаттағы пікірлердің негізінде, көпшілік алдында немесе жекелеген адамдар тобында, халықты қорқыту арқылы террорлық жағдай тудыру мақсатында немесе үкіметті немесе халықаралық ұйымды кез-келген әрекетті орындауға немесе одан бас тартуға мәжбүрлеу (3) және нақты іс-әрекет; терроризмге қатысты халықаралық конвенциялар мен хаттамалардың шеңберіндегі және анықталғандай құқық бұзушылықтар[4]. Терроризмге қатысты әзірге осы анықтамамен шектеле отырып, осы актілерге адамды итермелейтін негізгі күшті, яғни экстремизм мен радикализм жайында түсінік қалыптастырып алуды жөн көрдік.

Қазіргі таңда батыс еуропа елдері, терроризмді болдырмаудың тиімді құралдарын табуға тырысу барысында, адамдар алдымен терроризмге не үшін және қалай бел буытынын және одан қалай алдын алуға болатындығын анықтау үшін көп күш жұмсауда. ЕҚЫҰ-ға қатысушы мемлекеттер көп қырлы тәсілдер арқылы экстремизмге қарсы тұру үшін ол құбылысты жақсы түсіну қажеттілігін ескеру керек деп есептейді [5]. Терроризмге әкеліп соқтыратын экстремизмді арнайы термин ретінде қалыптастырып, қысқаша VERLT деп атау берген. Ол *Violent extremism and radicalization that lead to terrorism* деген сөздің акронимі. Мағынасы; терроризмге әкеліп соғатын қатыгез экстремизм мен радикалдану. Әрі қарай қолайлы болу үшін акронимді қолдана береміз.

VERLT-ді сәтті шешудегі бірінші қиындық тұжырымдаманың анық еместігінде жатыр. Жеке адамды VERLT-ге итермелеуі мүмкін ықтимал уәждер, идеялар және басқа факторлар бар. Терроризмге қатысы бар адамдардың бірде-бір қалыптасқан профилі жоқ және өткен немесе қазіргі

кездегі жеке істі болған адамдарға негізделген болжамдар олардың қолданылуын шектеулі қылады. Дінге, нәсілге, этникалық, жыныстық немесе әлеуметтік-экономикалық мәртебеге негізделген стереотиптік болжамдардан шығарылған жалпылама профильдер кемсітушілік/дискриминация ғана емес, сонымен қатар шешім табуға тиімсіз болып келеді [6, 57 б.].

Радикализация, егер зорлық-зомбылыққа немесе басқа да заңға қайшы әрекеттерге итермелейтін болмаса, нақтырақ айтсақ адам құқықтары туралы халықаралық заңға сәйкес заңмен анықталған жеккөрушілікті тудыру сияқты заңсыз әрекеттерге апармаса, қоғамға тікелей қауіп төндірмейді. Радикализация кей жағдайда қоғамға пайдалы өзгеріске ықпал етуі мүмкін. Мысалы, құлдықтың жойылуына себепші болған саяси және адам құқықтарын қорғаушылар және жалпыға бірдей сайлау құқығын жақтаушылар өз заманында радикалды деп саналды, өйткені олар өз қоғамдарында қалыптасқан көзқарастарға қарсы тұрды.

Террорлық радикализация - адам террористік зорлық-зомбылықты мүмкіндігінше, тіпті заңды түрде әрекет ету жолымен қабылдауға келетін үдеріс. Алайда терроризмге адамды апараты психологиялық немесе басқа да нақты жол жоқ. Террорлық радикализация әртүрлі жағдайда және әртүрлі жылдамдықта болуы мүмкін. Террорлық радикалдандыру мен терроризмге тартудың әрбір жағдайы ер немесе әйелдің жеке жағдайлары мен психологиясымен қолайлы ортаның ерекше қиылысуынан болады. Террорлық радикалдандыру және оған адам табу вакуумда болмайды, яғни қоғамдағы оқиғалардан тыс орын алмайды. Оған жеке және сыртқы әсерлердің, оның ішінде террористік насихаттаушылар мен жалдамалылардың, қоғамдағы кең өзгерістер мен мемлекеттік органдардың әрекеттері арасындағы интерактивті үдерісі ретінде қарау керек. Интернет арқылы жүзеге асырылатын террорлық радикалдандыру ЕҚЫҰ кеңістігінде және одан тыс елдерде ерекше назарға ілікті. Бұның ең қауіпті тұсы, жалғыз террорист немесе өзін-өзі бағыттаушылар деп аталатын құбылыспен байланысты, олар ешқандай айқын сыртқы бағытсыз немесе қолдаусыз өздігінен әрекет ететін көрінеді.

Террорлық радикалдандыру - динамикалық үдеріс: ол жеделдетілуі, баяулауы және кейбір жағдайларда қалпына келтірілуі мүмкін. Сондықтан, VERLT-нің алдын-алу және оған қарсы тұру үшін әр түрлі факторлардың сипаты мен әсерін және олардың өзгеруі және әртүрлі жағдайда өзара әрекеттесу дәрежесін түсіну керек. Осыған байланысты алыстататын және тартатын факторларын ажырата білу пайдалы [7]. Харизматикалық бағыттаушы

сияқты кейбір факторлар адамды қатыгез радикалдандыру жолына түсіріп, тартуы мүмкін. Зорлық-зомбылықтың құрбаны болу, мемлекет агенттерінің қолында болып қинау көру секілді пәрменсіз күйлерге түсу жағдайы адамның терроризмге деген беталысын күшейтіп, оны радикализацияға итермелеуге етуі мүмкін [6, 36 б.].

Радикализм мен экстремизмнің құрсауына ең көп ілігетін қоғамдық топ, жастар болып табылады. Жастардың радикалдануы және онымен байланысты зорлық-зомбылық Еуропада және оған көршілес аймақтарда күн санап өсіп келе жатқан мәселелердің біріне айналған. Жек көру сөздерінің көбеюі, мигранттар мен босқындарға жасалған жеккөрушілік қылмыстар мен шабуылдар, үгіт-насихат пен зорлықшыл ксенофобия, сонымен қатар Еуропада және оған көршілес аймақтардағы діни және саяси экстремизм мен террористік шабуылдардың өсуі байқалуда. Еуроодақ тек қана осы жастардың радикалдануының алдын алу үшін арнайы бағдарламалар жасаған.

Жастарды радикалдануға және зорлық-зомбылыққа итермелеуі мүмкін әртүрлі жеке, реляциялық, қауымдастық және макрожүйелік факторлар, сондай-ақ мүмкіндіктер мен траекториялар бар. Зорлық-зомбылықты радикалдандыру жастарға этноцентрлік немесе басқа идеологиялардың және қоғамның ықпалының әсерінен болуы мүмкін немесе егер олар әртүрлі себептермен әлеуметтік оқшаулану мен маргиналдану әлеуетіне тап болса, олардың елдерінде және әлемде кең саяси мәнмәтінмен, бірақ онымен шектелмеуі мүмкін. Бұған қоса, жұмыссыздық пен аз табысты жұмыс, мүгедектік, білімнің болмауы, нәсілшілдік, этникалық белгілері, шығу тегі, діні, жыныстық бағдары, әлеуметтік, ұлттық және этникалық ерекшелігіне, сондай-ақ шектеулі мүмкіндіктерге байланысты әділетсіздік пен мазасыздық сезімдеріне жауап іздеу нәтижесінде радикалдануға тап болады [8].

Осы терминдердің де терроризм секілді анықтамаларына қатысты әмбебап келісім жоқ болса да, олардың (радикализм мен экстремизм) анықтамаларына арналған кейбір элементтер төменде келтірілген. SALTO (Еуропа жастарын қолдау ұйымы) ресурстар пакетінде келтірілген Зорлық-зомбылыққа әкелетін радикалданудың алдын-алу орталығының (CPRLV) айтуынша, зорлық-зомбылық экстремизмін төрт жолға жіктеуге болады:

- 1) Саяси жүйені өзгерту мақсатында анти-капиталистік топтар жасаған зорлық-зомбылыққа ұқсас солшыл зорлық-зомбылық. Бұл санатқа сонымен қатар жануарлар құқығын қорғаушы экстремистер немесе экология мәселесін көтеруші топтар тарапынан жасалған зорлық-зомбылық кіруі мүмкін.

2) Оңшыл топтардың зорлық-зомбылық әрекеттері. Мысалы оңшыл топтар жасаған әрекеттер, көбінесе «нео-нацистік топтар» деп аталады. Мұндай топтар нәсілшілдік пен нәсілдік үстемдікті қорғауға ұмтылыс тудырады.

3) Діни саясатқа негізделген зорлық-зомбылық. Мысалы, экстремистік исламдық қозғалыстар жасаған, зорлық-зомбылық актілері. Олар көбінесе сыртқы саясатқа қатысты Батыс үкіметтеріне қарсы наразылықтары бар.

4) Нақты бір мәселеге негізделген зорлық-зомбылық. Мысалы, түсік түсіру немесе гомосексуализм сияқты бір мәселеге қатысты топтар жүргізетін зорлық-зомбылық [8].

Жастарды зорлық-зомбылыққа әкелетін радикализация олардың әл-ауқатына, сондай-ақ қоғамның және бүкіл әлемнің әл-ауқаты мен тұрақтылығына әсер етеді, өйткені ол қоғамның демократиялық құндылықтарына қауіп төндіреді. Радикалданудың бұл түрінің қауіп-қатерін жастардың экстремизмге және зорлық-зомбылыққа бейімділігін арттыруға әсерін тигізетін себептердің ерте алдын алу олардың экстремизмге қарсы тұруына жәрдемдеседі. Осы мәселелерді шешу үшін жастармен жұмыс істеудің кейбір әдістеріне білім беру мен оқыту арқылы олардың қоғамда тұлғалық тұрғыдан дамуы, ата-аналар, отбасылар, құрдастар және қоғамдастық, әлеуметтік келісімді, тұрақтылықты, қауіпсіз, позитивті және әлеуметтік инклюзивті ортаны және т.б. оқу және даму мүмкіндіктерін қамтамасыз ету сияқты мәселелерді қамтыған кең ауқымды шаралар қолға алуды қажет етеді [9, 17 б.].

Терроризм мен экстремизмге қарсы күресудің қағидалары.

Қатыгез экстремизммен күресуге қатысты жастардың белсенді азаматтық ұстанымы, маргиналдану мен зорлық-зомбылықты радикалданудың алдын-алу бойынша жұмысының сараптамалық тобы Париж декларациясын[10], Еуропалық кеңестің жастар радикализациясымен және зорлық-зомбылықпен күресудегі рөлі туралы қорытындысын[11] және алдын-алуды қолдау жөніндегі комиссияның қорытындысын[12] жасаушы топтың жұмысын негізге алатын саясаттың кешенді бағдарламасын ұсынамыз.

Жастардың арасында кең тарайтын экстремизмнің алдын алуға бағытталған шараларды сарапшылар тобы үш деңгейлі алдын-алу моделіне негізделген үйлесімді тәсіл қалыптастырды:

- Жалпы алдын-алу
- Мақсатты алдын-алу

- Индикативті алдын-алу.

Жалпы алдын-алу барлық жастарға бағытталған. Бұл деңгейдегі алдын-алу экстремизммен жанамалы түрде күресу десек болады. Бұл олардың демократиялық тұрақтылығына ықпал ететін өмірлік дағдыларды қалыптастыру және сол арқылы демократиялық құндылықтарды нығайтуға арналған шаралар. Осы деңгейдегі аспекттің мақсаты - жастарға баршаға ортақ құндылықтарға сүйене отырып, өз таңдауын жасай алу мүмкіндігін беру. Жастар азаматтық белсенділікке қатысу арқылы (еріктілік, жергілікті әлеуметтік жұмыстар және т.б.) қатыгез радикалдандыруды тоқтататын және демократиялық құндылықтардан алыстауды болдырмайтын өмірлік дағдылар үйренеді. Жастарға тән жалпы қасиет - бұл оларды басқалардың тыңдағаны. Олардың сұраныстарын қанағаттандыруды керек ететін түрлі қажеттіліктері бар. Бұл ізденіс оларды жиі зиянды емес радикалды идеялармен байланыстырады. Керісінше, бұндай идеялар олардың тұлға болып қалыптасуына пайдалы. Сондықтан жастар үшін өз идеяларын талқылауға болатын орын болуы керек.

Осы тұрғыда жастарға бағытталған алдын-алу шаралары мына пікірлер төңірегінде іске асырылуы керек;

- Альтернативті позитивті контент әзірлеу және кемсітушілікке қарсы тиімді саясатты жүзеге асыру арқылы қоғамды әлеуметтік оқшаулау мен өшпенділікке қарсы күресте жастарды қолдау.

- Мектептер, жастар жұмысы және әлеуметтік қызметтер арасындағы құрылымдық және жүйелік ынтымақтастықты дамыту.

- Мектептегі жастарды қызықтыратын мәселелерді талқылауға болатын сабақтармен таныстыру. Бұған түрлі мәселелер бойынша ашық пікірсайыстар, жалған ақпарат іздеу үшін интернетке шығу және сыни ойлауды үйрету кіруі мүмкін.

- Жастарға және олармен жұмыс жасайтын оқытушыларға диалогтық әдістер мен қақтығыстарды басқару сияқты тақырыптар бойынша тренингтер өткізу. Бұл оларға нәзік мәселелер бойынша қиын пікірталастарды шешуге мүмкіндік береді.

- Жергілікті деңгейде хабтар жасау. Онда барлық секторлар (мысалы, мектептер, муниципалды қызметтер, спорт / мәдени клубтар, қауымдастықтар, ҰЕҰ), және жастардың отбасылары жиналып, өздерін мазалаған мәселелерді талқылауға, басшылық іздеуге және байланыс орнатуға мүмкіндік табатын болу керек.

Мақсатты алдын-алу. Бұл деңгейде көптеген жастар әлсіз жағдайға душар болғанда, қауіп-қатерге ұшырап немесе қоғамнан шеттетілгенде, қоғамда өз орнын таба алмаған кезде, отбасылық немесе денсаулығына байланысты проблемаларға тап болған сәттерде түседі. Дәл осы кезеңде олар әртүрлі әлеуметтік топтарда жұбаныш таба алады және радикалды идеологиялар оларды қызықтыруы мүмкін. Бұндай күйдегі жастар радикалды әсер ететін ортада болса, террорға бағыттау желілеріне өте жылдам ілігіп кетеді. Мамандар осы сатыдағы алдын-алу шараларына қатысты жергілікті, аймақтық және ұлттық деңгейге дейінгі билік органдары өз құзыреттерінің шегінде мыналарды ескеруге шақырады.

- Егер жастар өздерінің әлеуметтік топтарымен (олардың ата-аналары, аға-інілері, құрдастары, мұғалімдері және т.б. болуы мүмкін) байланысын үзіп, өздері қабылдаған адамдарға ғана ашық болса, бұл жеке басының тәуелсіздігіне қол жеткізудің қалыпты дамуының белгісі болуы мүмкін, бірақ ол сонымен бірге экстремизм басым ақыл-ой топтары бар топтарға ғана қатысу қаупі бар болатынын да ескерген жөн. Бұл ақыр соңында зорлық-зомбылыққа радикализацияға әкелуі мүмкін.

- Жәбірлену қаупі туралы әңгімелесуді көбінесе жастар қабылдайды. Олар өздерін құрбан ретінде көрсетуге бейім. Алайда, көптеген жағдайларда бұл күшті радикалдандыру үшін емес, назар аударту үшін белгі болады. Экстремистік ойларға қолдау білдіру көбінесе ересектер қоғамына қарсы наразылықтың бір түрі немесе олар үшін өзара пікір алмасуға және өз қажеттіліктері мен тілектерін тыңдауға және өз проблемаларын байқауға мүмкіндік береді болуы мүмкін.

- Жастар арасында талқыланатын нәрсені білу үшін әлеуметтік медианы қолдану керек. Әлеуметтік желінің өрісі дамуда және интроверттерге ақыл-ойларын айтуға мүмкіндік тудыруда, сонымен қатар экстремистік ағымдарға тарту көбінесе қазіргі әлеуметтік желідегі қатынастар арқылы жүреді.

Индикативті алдын-алу экстремистік топпен байланысып жүрген және сол байланысты үзгісі келетін жастарға бағытталған (немесе байланысты үзуге қолдау білдіруге дайын болғандар). Жастардың мұндай сирек кездесетін жағдайлары көшеде немесе түрмелер мен оңалту мекемелерінде болуы мүмкін. Мұндай топпен жұмыс жасайтын мамандар, өз ісінің шебері және жетік білетін маман иелері болу керек. Жергілікті және аймақтық деңгейден ұлттық және

еуропалық деңгейге дейін тиісті құзыреттілік аясындағы органдар мыналарды ескеруге шақырады:

- Экстремистік топпен айналысып жүрген және байланысты үзгісі келетін жастарға арнайы араласуды қамтамасыз ету үшін олармен арнайы мекемелер (мысалы, қауіпсіздік секторы, психикалық денсаулық саласының мамандары, әлеуметтік қызметкерлер және мамандандырылған жастар жұмысшылары) арасындағы көп тарапты ынтымақтастықты қалыптастыру.

- Жергілікті деңгейде ақпаратпен алмасу, нақты істерді талқылау және ықтимал ұжымдық іс-әрекеттерді талқылау үшін көп мүдделі тараптармен «дөңгелек үстелдер» құру.

- Жас жұмысшыларға профилактиканың осы деңгейінде мамандандыру бойынша оқыту мүмкіндіктерін ұсыну.

- Оңалту жұмысшыларының құқық қорғау органдарының қызметкерлеріне жастарға қалай жақсырақ қол жеткізуге болатындығын үйрету мүмкіндігін қарастыру [9, 40-48 бб.].

Даниялық экстремизм мен қатыгез радикалданудың алдын алуға және оған қарсы тұруға, олар саяси немесе діни болсын, әртүрлі әлеуметтік қызметтер жеткізушілерінің, білім беру жүйесінің, денсаулық сақтау жүйесінің, полицияның, барлау және қауіпсіздік қызметтерінің жүйеленген көпжақты ынтымақтастығына негізделген. Бұл соңғы онжылдықта пайда болды. Осындай ынтымақтастық үшін қажет ақпаратпен бөлісу Данияның әкімшілік әділет актісі тарапынан реттеледі, ол ортақ ақпаратты пайдалануды шектейді. Даниялық тәсілдеме басқа салалардағы ұқсас ынтымақтастықтың онжылдық тәжірибесіне негізделген және экстремизм мен радикалданудың алдын-алудан басқа мақсаттар үшін жасалған бұрыннан бар құрылымдар мен бастамалардың пайдасына негізделген. Оған мемлекеттік, аймақтық және жергілікті субъектілер кіреді және тиісінше кең қоғамға, экстремистік топтар мен топтарға, сондай-ақ заңсыз әрекеттерге қатысы бар немесе оған араласу қаупі бар адамдарға бағытталған қорғаныс құрылымы бар. Қазіргі заманғы қиындықтарға жауап беру үшін нақты әдістері үздіксіз дамып келеді, жоғарыдан және төменнен [13].

Бұлардан бөлек, Түркияның экстремизм мен терроризмнің алдын-алу және күресі бағдарламаларына бірнеше министрліктің бірлесіп жұмыс жасауы бағдарламасы қойылған. Жастар және спорт министрлігі, отбасы және әлеуметтік мәселелер министрлігі, әділет министрлігі әрқайсысы өзінің тұжырымдамасын жасап, мақсаттарын бекіткен. Сонымен қатар, дін істері

басқармасы теолог мамандарын жұмылдыру және ақпаратпен қамтамасыз етуді қолға алған [14].

Қорытынды

Халықаралық құқықта терроризмнің жалпыға ортақ келісілген анықтамасы жоқ. Терроризмнің нақты анықтамасын жасау терроризмге заңның үстемдігі мен адам құқықтарының халықаралық стандарттарына сәйкес келетін жолдарды қолдана отырып, онымен тиімді күресу үшін маңызды. Терроризм әртүрлі контексте кездеседі және әртүрлі формада болады. Терроризмді анықтамас бұрын оның белгілерін білу қажет. Қазіргі таңда батыс еуропа елдері терроризмді болдырмаудың тиімді құралдарын табуға тырысу барысында, адамдар алдымен терроризмге не үшін және қалай бел буытынын және одан қалай алдын алуға болатындығын анықтау үшін көп күш жұмсауда. Терроризмге қатысы бар адамдардың бірде-бір қалыптасқан профилі жоқ және өткен немесе қазіргі кездегі жеке істі болған адамдарға негізделген болжамдар олардың қолданылуын шектеулі қылады. Дінге, нәсілге, этникалық, жыныстық немесе әлеуметтік-экономикалық мәртебеге негізделген стереотиптік болжамдардан шығарылған жалпылама профильдер кемсітушілік/дискриминация ғана емес, сонымен қатар шешім табуға тиімсіз болып келеді.

Радикализация, егер зорлық-зомбылыққа немесе басқа да заңға қайшы әрекеттерге итермелейтін болмаса, нақтырақ айтсақ адам құқықтары туралы халықаралық заңға сәйкес заңмен анықталған жеккөрушілікті тудыру сияқты заңсыз әрекеттерге апармаса, қоғамға тікелей қауіп төндірмейді. Террорлық радикализация - адам террористік зорлық-зомбылықты мүмкіндігінше, тіпті заңды түрде әрекет ету жолымен қабылдауға келетін үдеріс. Радикализм мен экстремизмнің құрсауына ең көп ілігетін қоғамдық топ, жастар болып табылады.

Мемлекеттер полиция органдары арқылы, олардың юрисдикциясындағы барлық адамдарды терроризмнен қорғауды, сондай-ақ адам құқықтарын құрметтеуге және қорғауға міндетті. Бұл олардан терроризмге қарсы іс-қимылға, соның ішінде адам құқықтары мен заңдылықты сақтай отырып, VERLT-нің алдын алуға және оған қарсы тұруға бағытталған кешенді тәсілді қолдануды талап етеді. Егер мемлекет өзінің кез-келген агенттіктері арқылы өзінің күшін адам құқықтарының халықаралық стандарттарына қайшы мақсатта

пайдаланса, мемлекеттің терроризмге қарсы іс-қимылының тиімділігі мен заңдылығы бұзылады.

ЕҚЫҰ-ға қатысушы кейбір мемлекеттер есеп берушілік пен тиімділікті арттыру үшін қоғамдық қолдауға және қатысуға баса назар аударатын лаңкестікке қарсы қоғамдастыққа негізделген тәсілдерді жасауда. Бұл тәсілдер дәстүрлі қауіпсіздік тәжірибесінен басқа, басқа мемлекеттік органдарды, азаматтық қоғам ұйымдарын, бизнес және / немесе бұқаралық ақпарат құралдарын қосатын кең ауқымды субъектілер арасындағы серіктестікке негізделген жергілікті бейімделген және жергілікті бастамалардан тұрады. Проблемалық мәселелерді алдын-ала шешу үшін полиция, басқа мемлекеттік органдар мен қауымдастықтар арасында полиция-қоғамдық серіктестік орнатуға бағытталған қоғамдық полиция қызметі терроризмнің алдын-алу және VERLT-ге қарсы кеңейтілген стратегиялық күш-жігерге елеулі және тұрақты үлес қоса алады.

Сараптамалық топ алдын-алудың жалпы, мақсатты және көрсетілген деңгейдегі үш деңгейін анықтады. Жастар жұмысының әр түрлі деңгейдегі өзіндік үлесі бар. Жастар жұмысының жалпы деңгейі жастарды демократиялық тұрақтылыққа ықпал ететін және олардың демократиялық құндылықтарын күшейтетін өмірлік дағдылармен қамтамасыз етуге бағытталған. Мақсатты алдын-алу деңгейінде жастар жұмысы экстремистік топтарға жақын немесе олармен байланыста болған жастармен жеке немесе ұжымдық тұрғыда жұмыс жасай алады. Индикативті деңгейде біз қазірдің өзінде экстремистік топпен немесе экстремистік идеалмен айналысатын жастарды табамыз. Мұнда жастар басқа жұмысшылармен бірге осы топтардан шығуға қолдау көрсете алады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1) UN General Assembly, “The United Nations Global Counter-Terrorism Strategy”, Doc. A/ RES/60/288, 2006, <<http://www.un.org/en/terrorism/strategy-counterterrorism.shtml>>.

2) OSCE Ministerial Council, “Charter on Preventing and Combating Terrorism”, Porto, 7 December 2002, <<http://www.osce.org/odihr/16609>>.

3) UN General Assembly, “Declaration on Measures to Eliminate International Terrorism”, Doc. A/RES/49/60, 1994, para. 1; and UN Security Council resolutions 1373 (2001), para. 3, and 1566 (2004), para. 3.

4) Resolution 1566 (2004) adopted by the UN Security Council at its 5053rd meeting, on 8 October 2004 (S/RES/1566 (2004), <[http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1566 \(2004\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1566%20(2004))>. This resolution is not legally binding.

5) OSCE Ministerial Council, “Ministerial Statement on Supporting the United Nations Global Counter Terrorism Strategy”, Madrid, 30 November 2007, <<http://www.osce.org/mc/29544>>.

6) Preventing Terrorism and Countering Violent Extremism and Radicalization that Lead to Terrorism: A Community-Policing Approach, Organization for Security and Co-operation in Europe Vienna, February 2014, 200 p.

7) Andrew Silke, “Becoming a Terrorist”, in Andrew Silke (ed.), Terrorists, Victims and Society: Psychological Perspectives on Terrorism and its Consequences (Hoboken, NJ: Wiley, 2003).

8) <https://pjp-eu.coe.int/en/web/youth-partnership/extremism-and-radicalisation-leading-to-violence>

9) The contribution of youth work to preventing marginalization and violent radicalization A practical toolbox for youth workers & Recommendations for policy makers, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2017, 53 p.

10) Declaration on promoting citizenship and the common values of freedom, tolerance and nondiscrimination through education, 17.03.2015

11) The role of the youth sector in an integrated and cross-sectoral approach to preventing and combating violent radicalization of young people, 9460/16/ 01.06.2016

12) Communication from the Commission on supporting the prevention of radicalization leading to violent extremism, COM (2016) 379/14.06.2016

13) <https://www.diis.dk/en/research/the-danish-approach-to-countering-extremism-holds-potential-as-well-as-challenges>

<https://docplayer.net/101088988-Turkey-s-contribution-to-the-report-to-be-prepared-in-accordance-with-resolution-30-15-human-rights-in-preventing-and-countering-violent-extremism.html>

ЖАСТАРДЫҢ ЖАҢА ДІНИ АҒЫМДАРҒА ТАРТЫЛУЫНЫҢ ЫҚТИМАЛ ПРЕДИКТОРЛАРЫ

Жастардың жаңа діни ағымдарға тартылу мәселесі ең өзекті және күрделі мәселелердің бірі. Себебі барлық уақытта елдің болашағы жастармен байланыстырылып, олардан нақтылы үміт күтіледі. Сонымен қатар жастар қоғамдық санада моральдық үрей тудырудың қайнар көзі болатындығы да шындық. Жастар арасында адамгершілікке кереғар өрескел тәртіпсіздіктердің: түрлі бұзақылықтардың, әсіресе, ұрлықтың, зорлықтың, нашақорлықтың, араққұмарлықтың, жезөкшеліктің көбеюі осыған дәлел болып отыр. Қазақстан аймағын тиімді насихат жүргізу жерлерінің бірі ретінде таңдаған жаңа протестанттық миссионерлік ұйымдар үшін бұл жағдай өз идеяларын таратуда басты себеп болды. Жоғарыда аталған мәселелердің шешу жолдарын ұсыну арқылы жаңа діни ағымдар қоғамдық орындарда әр түрлі қызметтер керсетіп, кітапханаларда және мәдениет орталықтарында, ауруханаларда, өндірістік орындарындарда және өнер, спорт, туризм және журналистика сияқты салаларда семинарлар, конференциялар және конгрестер өткізіп, газет, журнал және кітап түрінде басылымдар шығарып, әлеуметтік және экономикалық тұрғыдан көмек көрсете отырып, жастармен жақындасып, олармен қарым-қатынас жасауда. Оларға тамақ және киім жағынан көмектесіп, жұмыс тауып беріп, әлеуметтік және мәдени іс-шараларға қатыстырып, тегін тәлім-тәрбие беріп, ғылыми және мәдени орталықтарын ашып, халыққа өздерін жаны ашитын, құтқарушы ретінде көрсете білді. Осылайша шетелдік діни, саяси және философиялық ағымдар барған жерлерінде ешқандай қарсылыққа кездеспей, керісінше сол жергілікті елдердің басшыларының көрсеткен қолдауларының арқасында алаңсыз өз жұмыстарын іске асырды. Бұл мәселелердің себебі мен салдары зерттеліп және оны шешу жолдары да ұсынылған біраз қазақстандық ғалымдардың еңбектері жарық көрген.

Қазіргі кезде Қазақстандағы жастар мәселесін жалпы мемлекеттік мәселелерден бөлек қарастыруға болмайды. Сондықтан да жастардың психологиялық және әлеуметтік ерекшеліктерін, олардың экономикалық жағдайын, өмір сүру образдары мен стилдерін, білім деңгейлері мен рухани

ізденістерін зерттеуді жан-жақты қолға алу керек. Еліміздегі жастардың соңғы он жылдағы әлеуметтік-экономикалық тіршілігі, мәдениеттегі орны, саяси белсенділігі, діни дүниетанымдары туралы мәселелерді біраз авторлар ақпарат құралдарында, ғылыми–практикалық конференцияларда орынды көтеріп жатыр. Қазіргі жастардың еліне деген сүйіспеншілік сезімінің төмендігі, еңбекке, профессиональды мамандыққа деген ұмтылыстарының жоқтығы, жалпы жауапкершіліктерінің де аздығы ойландыратын мәселе [1].

Аталған мәселелерді шешу үшін мемлекеттік жастар саясаты біртіндеп жастардың әлеуметтік-мәдени қалыптасуы мен дамуы үшін әлеуметтік-экономикалық, құқықтық мүмкіндіктер жасауды қолға алуда. Әйтсе де көңіл толмайтын жайттар баршылық. Ол жастардың рухани мәдениетіне байланысты мәселелер. Рухани мәдениеттің қалыптасуы мен дамуына соңғы кездері елімізде таралған діни идеологиялардың ықпалының нәтижесін байқауға болады. Бұның бір себебі мемлекеттің діни саясаттағы шектен тыс толеранттылық ұстанымы, соның нәтижесінде көптеген жаңа діни ағымдар миссионерлік қызмет желеуімен заңға қайшы қызметтерін іске асырып, мемлекетке қарсы саясат жүргізуде [2].

Осындай көп діни ағымдардың ішінде қызметтері қазіргі зайырлы қоғам заңдарына қарама-қайшы келетіндері, тіпті ілімдерінде ашық түрде зорлық көрсетуге шақыратындары да аз емес. Яғни бұлар деструктивтік бағыттағы діни ұйымдар. Сонымен деструктивтік діни бірлестік (деструктивтік культ, тоталитарлық секта) – бұл адамның физикалық, психикалық күйіне, рухани дамуының табиғатын бұзатын, сонымен қатар қоғамдағы, мәдениеттегі дәстүрлер мен нормаларға қарсы авторитарлық иерархиялық ұйым. Бұл ұйымдарда жеке тұлғаның (лидердің) немесе топтың (біреудің басқаруымен) мақсатты түрде жасырын психологиялық зорлықты қолдану арқылы, заңсыз адамдардың санасы, іс-әрекеті және өмірі бақылауға алынады.

«Тоталитарлық секта» «деструктивтік культ» ұғымына қарағанда кеңірек ұғым, себебі тоталитарлық секта тек діни топтардың әлеуметтік-психологиялық және ұйымдық мінездемелерін беріп қана қоймайды, олардың өздеріне тән мынадай ортақ ерекшеліктері бар.

Біріншіден, олар тарататын ілім ең соңғы ақиқат деп есептеледі, кез-келген аймақта «руханилықты» (өз діндерін) таратуды талап етеді, дәстүрлі діндерге және әр елдің ұлттық-рухани құндылықтарына агрессиялық төзімсіздік немесе немқұрайлы қарым-қатынас. Екіншіден, сырттай өнегелік: барлық жаңа құрылымдар ең мейрімді мақсаттарды қойып, өздеріне тартатын

атпен көзге түседі. Олар өздерінің шынайы мақсаттарын, қызметтерінің нәтижесін жасырын ұстайды. Үшіншіден, дәстүрлі діндердің киелі кітаптарын мақсатты түрде бұрмалап, оларды өз догматтары ретінде қолданады. Төртіншіден, «психотехнология» әдісін қолдану және өз мүшелерін басқа мәлімет көзінен қиып тастау. Содан соң әр адам сектаға жаңа мүше жинауға міндеттеледі.

Барлық культтерге ортақ нәрсе секта басшыларының саяси мақсаттары, билік жүйесінде өз агенттерін ұстау. Бірде-бір ағым бұрын айтылмаған немесе қолданбаған адамгершілік құндылықтарды ұсынбайды, негізінен бұл ағымдардың іліміне мына ерекшеліктер тән: өз құдайларына сыйынады, «ақыр заманды болжайды», «жоғарғы ақыл-оймен» байланысқа түседі, «өлгеннен кейін қайта тірілу» мүмкіндігін береді.

Бұл ұйымдарда тірі адамға табынады (ұйым басшылары тірі құдай ретінде қабылданады), діни ілімдері эсхатологияға негізделеді, жиындарының көпшілігі жасырын өткізіледі, ұйым мүшелері қатал рухани бақылауда болады және бұл ұйымдар қоғамға қарсы әрекеттер жасайды. Кейбір авторлар осындай анықтаманы деструктивтік дінге немесе діни жаңа құрылымдарға береді. Бұл ұйымдардың барлығы дәстүрлі діни конфессиялар сияқты өмірдің мәнін іздеу, жанның мәңгілігі туралы, азаптан құтылу, өзін-өзі жетілдіру сияқты адамның рухани тіленістеріне байланысты мәселелерге көңіл бөледі. Секталардың қызметі тармақты маркетингті ұйымдастырғандағы сияқты бір жүйеге келтіріліп жүргізіледі. Мамандар маркетинг принциптеріне сараптама жасағанда бұл жұмыста дилер жетістікке жету үшін оның мынандай психологиялық көрсеткіштері болуы керек дейді. Ол адам дүниеқор, пайдакүнем, ұялу, ыңғайсыздануды білмейтін, екіжүзді актер болуы керек. Сонымен қоса оның кәсіби мүдделестік сезімі өте күшті дамуы қажет. Маркетингте де, секталарда да осындай қасиетпен көзге түсетін лидерлер (көшбасшылар) бар. Маркетингпен секталардың жұмыс кезеңдері де бірдей:

1. мүшелікке таңдау;
2. тармаққа баулу;
3. психологиялық тазарту.

Тармақты маркетингпен сектанттық қызмет адамдарды «бағыттаудан» басталады. Ол үшін бес–алты адамнан жиналаған топ болса жеткілікті. Бұндай кездесулерде олар өте мейрімді жанашыр ретінде әңгіме айтып, адамдардың сеніміне кіріп алады. Одан кейін біртіндеп осы адамдармен нейролингвистикалық бағдарламаның заңына сай жұмыс жасайды. Бұндай

принциппен жұмыс істейтін адам кез-келген аудиторияны транс (санадан тыс болу) жағдайына түсіре алады. Егер діни ағымдардың қызметінде осындай белгілер болып, психотехникалық әдістер қолданылса, оларды секталарға жатқызуға болады. Мамандар секталарды зерттеу барысында олардың ортақ белгілерін төмендегідей деп береді:

- жаңа келген адамға ерекше мейрім көрсету;
- үздіксіз медитация, қасиетті сөздерді (фразаларды) қайталау арқылы трансқа түсу;
- индоктринация - ұйымда уағыздалатын ілімді түсіндіру. 3-4 сағаттық діни рәміздер: медитация, діни уағыз, медитациялық музыка.

Жоғарыда аталған қызметтермен қоса бұл ұйымдар өз алдарына үлкен мақсаттар қояды :

- әлемдік деңгейдегі атақ-абыройға ие болу;
- өздеріне жаппай мүшелерді жинау;
- Ұйым мүшелерінің санасын өзгерту мақсатында олардың психикаларына әсер ету.

Адам санасын манипуляциялау бұл адамның келісімімен немесе келісімінсіз де бір іс-әрекет жасауға немесе іс-әрекет жасаудан бас тартуға мәжбүр ету мақсатымен арнайы әдіс қолдану немесе қайта-қайта ауыр қысым жасау, нәтижесінде адамның денсаулығына үлкен зиян келтіріледі. Қазір секталардағы «сананы манипуляциялау» мәселесі үлкен қылмыс деп анықталып, бұл әрекетті заң жүзінде жауапкершілікке тартылу қолға алынып жатыр.

Транс жағдайының пайда болуының физиологиялық механизімін ХХ ғасыр басында орыс ғалымы А. Ухтомский зерттеген. Ол транста болған кез-келген адамның санасы трансформацияға ұшырайды. Ол транс камланиямен бе, ритмикалық дыбыстармен бе, ғылыми лингвистикалық практикамен бе, медитациямен бе, есірткімен бе қалай шақырылса да адам санасына зиянды құбылыс болады деп қорытынды жасаған. Дәстүрлі діндер бұндай әрекеттерге тыйым салады. Адам жанының құдаймен бірігуі магиялық практика, «сырт күштерге», «рухтарға», «табиғат объектілеріне», «Абсолютке», «космостық ақыл-ойға» табыну арқылы болмайды. Дәстүрлі діндерді ұстанушыларды бірдей құндылықтар мен принциптер біріктірсе, сектанттық ұйымдар керісінше адамдарды ұйым басшысы немесе рухани ұстаз абыройына бас ию мен ұйым мүшелерінің өзара қарым-қатынастары біріктіреді. Сондықтан да дәстүрлі

діндердің ұйымдастыруларында жұмсақтық, бастық басым көрініс табады ал, жаңа құрылымдарда темірдей тәртіп арқылы өз құрамындағы адамдардың өмірі толығымен бақылауда болады [3].

Сектанттықтың қоғамдағы әртүрлі дүниетанымдық-идеологиялық, танымдық, дезинтеграциялық, субмәдениеттік, құндылықты-бағдарламалық функцияларын қарастыра келіп, сектанттық феномен көп жақты және әртүрлі әлеуметтік, экономикалық, саяси жағдайда өзінше бір әлеуметтік бағыты көбінесе девиантты-деструктивті немесе деликвентті болатындығы дәлелденген. Бірақ сектаға тек ашық девиантты-деструктивті немесе деликвентті бағыттағы адамдар ғана емес, әлеуметтік адаптациялы тұлғалар да түседі. Себебі «адам екі әлемге табиғи қажеттілікке және адамгершілік еркіндігіне жататын тіршілік иесі» (Кант), «өзін-өзі қалыптастыратын табиғаттың алғашқы бостандық алушысы» (Гердер), «еркіндіктің арқасында адам «өзін-өзі туады» яғни табиғи тіршілік иесі тұлғаға айналады, өзін-өзі айқындайтын рухани болмыс болады (Кьеркегор). Адамның өзін қоршаған ортаны өзгертуге деген, өзін рухани жетілдіруге деген жағымды ұмтылыстарын секта миссионерлері оларды өз қатарларына тарту үшін шебер қолданады. Әсіресе олар өзінің рухани, интеллектуальды, физикалық күш қайратын жүзеге асырғысы келген жастарды алдап, алғашында «әлеуметтік қолдау көрсету мақсатында» деген атаумен семинарларға, курстарға қатысуды ұсынып, кейіннен өз ұйымдарының қызметіне тарта бастайды.

Секталарды құрудың және оған басқаларды тартудың, секталарға кетудің әртүрлі (сонының ішінде алданудың нәтижесіде) себептері мен қажеттіліктерін зерттей келе бұл процестің болу себебінің өзіне әлеуметтік-саяси, экономикадық және психологиялық факторлар әсер ететіндігі ашылып отыр. Ал жастардың сектаға кетуі өз өмірлеріне көңілі толмау, өзінде не қоршаған ортада бір өзгеріс жасауға ұмтылыс.

Жастарды деструктивті діни секталарға тарту процесі тұлғаның жалпы деградациясын, оның құндылықтық бағдарлары мен моральдық көзқарастарының деформациясын, қоғамға қарсы және заңсыз мінез-құлықтың пайда болуы, жеке тұлғаның физикалық, моральдық және адамгершілік деградациясына әкелетін, отбасымен, әлеуметтік институттармен және жалпы қоғаммен байланысты жоғалтуға әлеуметтік ауытқу, теріс дамуды анықтайтын процесс ретінде қарастырылады. Бұл құбылыстың негізгі себебі - жеке тұлғаға ұсынылатын қоғамның талаптары мен нормалары, осы адамдардың мүдделері мен қажеттіліктері арасындағы қайшылық. Бұл қайшылық әлеуметтік сипатта

болады. Девиантты мінез-құлықтың әртүрлі формаларының негізі әдетте дезадаптацияның белгілі бір формасы болып табылады, яғни адамның мінез-құлқы әлеуметтік институттардың (отбасы, білім беру мекемелері және басқалары) функцияларын орындайтын тікелей қоршаған ортаның стандарттары мен талаптарына сәйкес келмейді.

Діни секталардың әлеуметтік-психологиялық аспектілерін зерттейтін ғалымдардың ішінде секталарға кім және не себепті түсетіндігі туралы ортақ пікір жоқ. В. Мисснер діни тәжірибенің иррационалды формалары, соның ішінде транс, экстаз, мистикалық тәжірибелер депрессанттарды тартады деп айтады. Бұл құрбандық шалу тәжірибесіне, азаптау мотивіне негізделген культтерге тән. Өз сенімдерінің дұшпандарына деген жеккөрушілік идеялары паранойяларды тартады. Олар қызу фанаттарға айналады. Жалпы, діни культтер жоғарыда айтылғандай өздерінің эксклюзивтілік және артықшылық идеяларымен нарцистік мінез-құлықты адамдарды тартады. Д.Кларк мистикалық тәжірибеге және паранормальды қасиеттерге сенуді өзін-өзі тануға деген ұмтылысты түсіндіреді. М.Шамс пен П. Джексон діндарлық факторы стресстің жиынтық әсері деп санайды [4].

Г. Оллпорттың пікірінше, діни тұлғалардың екі негізгі түрі бар: ішкі және сыртқы .

Бірінші типтегі адамдар үшін дін тәуелсіз және соңғы құндылық болып табылады. Олардың барлық қызметі діни сенімге негізделген. Діни емес қажеттіліктер мен мүдделер олар үшін екінші реттік маңызға ие, олар өздерінің барлық әрекеттерін діни нормалар мен ережелерге бағындыруға тырысады.

Екінші типтегі адамдар үшін дін сенімнен тыс өмірлік мақсаттарға жетудің жолы болып табылады . К. Истер, бойынша, кез-келген адам сектаға түсе алады, әсіресе өмірдің қарапайым өтпелі кезеңінде, мысалы: отбасынан тыс кеткендегі алғашқы жылдар, жұмыстың өзгеруі немесе одан айрылу, оқу бітіргенге дейін немесе одан кейінгі жыл, кенеттен ауру, жақын адамның қайтыс болуы немесе жазатайым оқиға, демалыс кездері немесе өмір салтын өзгерту [5].

В.А. Богданов, жүргізген зерттеу деректер ең алдымен, жаңа діни секталарға жергілікті емес ұлттардың өкілдері, аралас некеден шыққан балалар немесе білімі төмен адамдар тартылады деген пікірді жоққа шығарды. Аум Синрикё сектасының жақтаушыларының сауалнамасына сәйкес, олар сектаға «рухани өзін-өзі тану», йога мен ағартудың жоғары деңгейіне жету, физикалық және психикалық денсаулықты жақсарту, шындықты басқа адамдарға жеткізу,

адамгершілікке жету және т.б. себептермен кірген. Жастардың деструктивті діни секталарға кету себептерін түсіндіру әрекеті осы құбылыстың себептерін үш блокқа бөлуге негіз береді.

Бірінші блок әлеуметтік себептерден тұрады (әлеуметтік-экономикалық және саяси тұрақсыздық, әлеуметтік теңсіздік, моральдық құндылықтар мен мінез-құлық нормаларының девальвациясы). Бүкіл әлеуметтік жүйені түпкілікті мақсатқа бағытталған қайта құру - қоғамның әр мүшесіне өзінің маңызды өкілеттіктерін барынша арттыруға мүмкіндік беретін жағдай жасау. Қазіргі қоғамдағы ахуалдың тұрақсыздығы, ұсынылған өзгерістердің іске аспауы жастар арасындағы әлеуметтік ауытқушылықтардың өсуіне әкеледі. Тез өзгертін әлеуметтік қатынастар жағдайларына бейімделе алмайтын девиантты мінез-құлықтың әртүрлі нысандары діни секта ілімдерін ұстануы көбейеді.

Екінші блок - әлеуметтік-психологиялық және педагогикалық сипаттағы себептер (мемлекеттік білім беру мекемелеріндегі дағдарыс, отбасылық қатынастардың тұрақсыздығы, қоғамның теріс әсері) Жастарды діни секталарға тартылу факторларының бірі - отбасылық тәрбиенің сәтсіздігі, ата-аналардың беделін жоғалту және жасөспірім балаларға әсер етудің тиімді әдістерінің жоқтығы. Отбасында жасөспірім үшін денсаулықты сақтау, психикалық және моральдық көмек қамтамасыз етілуі керек, осы қызметінде ата-аналар қоғамда қабылданған нормалар мен құндылықтарды басшылыққа алуы керек. Алайда, барлық ата-аналар өздерінің тәрбиелік функцияларын атқара бермейді. Отбасының біразы «тәуекел тобындағы отбасына» сәйкес келеді - бұл отбасы мүшелерінің қалыпты өмір сүруі үшін әр түрлі себептерге байланысты жағдай жасалмайды, отбасының маңызды функциялары орындалмайды.

Тәуекел тобындағы отбасылардың (қолайсыз отбасылар) бөлінеді әлеуметтік-экономикалық факторларға тәуелді отбасыларға (өмір сүру деңгейі төмен, өмір сүру жағдайы нашар); денсаулыққа тәуелді факторлары бар отбасылар (экологиялық қолайсыз жағдайлар, ата-аналардың созылмалы және ауыр тұқым қуалау аурулары, аналардың жұмыс орнындағы зиянды еңбек жағдайлары, санитария мен гигиена нормаларын ескермеу; әлеуметтік-демографиялық факторларға тәуелді отбасылар (толық емес, көп балалы отбасылар, қарт ата-аналары бар, қайтадан үйленген және өгей балалары бар); әлеуметтік-психологиялық факторларға тәуелді отбасылар (ерлі-зайыптылардың, ата-аналардың және балалардың деструктивті эмоционалды-конфликті қатынастары бар, ата-аналардың тәрбиелеуге дәрменсіздігі және олардың білім деңгейінің төмендігі, құндылықтық бағыттары бұзылған); қауіп-

қатер факторларына тәуелді отбасылар (алкоголизм, нашақорлық, ата-ананың өнегесіз және паразиттік өмір салты, отбасылық төбелес, қатыгездік пен садизм көріністері, сотталған отбасы мүшелерінің болуы).

Отбасылық орта, ауыр проблемалар, моральдық немқұрайлылық және отбасындағы жалпы мәдениеттің төмен деңгейі, белгілі бір әлеуметтік мәселелерді шешуге деген қанағаттанбаушылық жастарды әлеуметтік мақұлданған әрекеттерге қарсы тұра алатын балама орталарды іздеуге итермелейді. Олардың наразылығы әр түрлі көрінеді (шаштарын ерекше қию немесе киім кию, жаргон тілде сөлеу және т.б.), сондай-ақ белгілі бір топтың ерекше, «таңдаулы» мүшелігі (бейресми, фашистік, діни ұйымдар) түрінде көрсетілуі мүмкін.

Қазіргі заманғы діни секталар түсінушіліктің елесін тудырады, адамды өзін тартып, мықты қамқоршысы бар отбасын құрайды. Жалпы, секталардың тартымды күші адамға, әсіресе ол рухани дағдарысты бастан кешірген кезде, оған көпшіліктің назарын аударады. Әлеуметтік инерттілік пен апатия, бос уақытты үйлестіру, діни секталардың ересек топтарының мейрімді әсері, жекеленген жас тұлғаның деструктивті діни секталарға тартуға ықпал етеді.

Үшінші блокқа тұлғалық себептер кіреді (жеке тұлғаның құндылықтарының өзгеруі және өмірлік мағыналық нұсқаулары, сыни ойлауы). Қоғамда өз орнын таба алмайтын жастар нормативтік-құндылықтық бағдарларын жоғалтады және деструктивті діни секталар арқылы өздерінің әлеуметтік орнын табуға тырысады. Алайда секта арқылы өзін-өзі көрсету толық әлеуметтену процесіне кедергі келтіреді. Оның өмір сүруінің пайдасыздығы, жақын болашақтағы өмірді жақсарту мүмкіндігіне сенімсіздік, қоғамның рухани құндылықтарына деген скептицизм кейбір жастардың әлеуметтік және рухани адамгершілік құндылықтарын жоғалтуға әкеледі. Соның нәтижесінде құрдастарымен және ересектермен тұлғааралық қарым-қатынас бұзылып, қолайсыздықты бастан кешіреді [6].

Жастар бастапқы әлеуметтену топтарынан: отбасылардан, мектептерден және басқа да білім беру мекемелерінен, қоғамдық ұйымдардан алыстау нәтижесінде деструктивті діни ағымдарға кіреді. Бұған әлеуметтік әлсіздік сезімі, оқшаулану, мазасыздық пен депрессия, өзін-өзі бағалаудың жеткіліксіз сезімдері ықпал етеді. Жеке қарым-қатынасқа, беделге және өзін-өзі бағалауға деген қажеттілікті қанағаттандыра алмаған жастар деструктивті діни секталардағы психологиялық көмекті, өзара көмек және өзара қолдау сезімін

алады, олар серіктестік және топтық қарым-қатынас тәжірибесі ретінде қабылданады [7].

Сектаға келген неофиттерді фанат адепке айналдыру мақсатында, оларды тұрақты бақылауға алып, олардың тұлғалық қасиетін бұзатын мына әдістер қолданылады:

- трансқа түсіретін әдістер жүйелі қолданылады;
- сектаның өмір сүру стилін қабылдауды талап ету;
- сыни көзқарастардың алдын-алып отыру;
- ақпараттық бақылау жүргізу - культтік, сектанттық әдебиеттерден басқа хабар беретін материалдарға тиым салу;
- қорқыту, (қауіп төндіру);
- оқшаулау – адептерге сектадан тыс достарымен, қызмет бабымен, туысқандық қарым-қатынастарды қысқартуға кеңес беріледі;
- қаржылық міндеттеме – өзінің жылжымалы және жылжымайтын мүліктерін секта басшыларының қолданысына өткізу.

Қазіргі Қазақстан территориясында таралған «дәстүрлі емес діндердің» барлығының секта деп аталынып жүргендіктерінің өзі олардың ілімдік және құрылымдық ерекшеліктеріне байланысты болып отыр деп тұжырымдауға болады. Әрине жоғарыда берілген анықтама олардағы ортақ сипаттамалар:

Тізімде берілген мінездемелер барлық діни бірлестіктерден бірден көрінбейді, тіпті тән де болмауы мүмкін. Бірақ бұл жаңа ағымдарды секталар деп анықтаудың негізгі себебі – бұл ұйымдарда топ мүшелерін физикалық және психологиялық тәуелділікке түсіруді мақсат етеді [7].

Барлық культтерге ортақ нәрсе секта басшыларының саяси мақсаттары, билік жүйесінде өз агенттерін ұстау. Бірде-бір ағым бұрын айтылмаған немесе қолданбаған адамгершілік құндылықтарды ұсынбайды, негізінен бұл ағымдардың іліміне мына ерекшеліктер тән: өз құдайларына сыйынады, «ақыр заманды болжайды», «жоғарғы ақыл-оймен» байланысқа түседі, «өлгеннен кейін қайта тірілу» мүмкіндігін береді. Бұл ұйымдарда тірі адамға табынады (ұйым басшылары тірі құдай ретінде қабылданады), діни ілімдері эсхатологияға негізделеді, жиындарының көпшілігі жасырын өткізіледі, ұйым мүшелері қатал рухани бақылауда болады және бұл ұйымдар қоғамға қарсы әрекеттер жасайды. Кейбір авторлар осындай анықтаманы деструктивтік дінге немесе діни жаңа құрылымдарға береді [8].

Бұл ағымдарға мүше болғандардың ішінде туған-туыстарынан, отбасынан айрылған, жұмысынан босап, ата-аналары, дос-жарандарымен түсінісуден

қалған жастардың тағдыры өте қайғылы десе болады. Аталған жағдайлар мәселенің бір жағы ғана. Қазақстандағы дәстүрден тыс ағымдардың барлығы (сатанизм мен саентологиядан басқасы) дәстүрлі діндердегі құдай туралы, адамның сенімі туралы ілімдерді, жалпы адамгершілік принциптерін негізге алып, біраз өзгертулер кіргізіп жаңа ілім ретінде жариялайды. Бұл ілімдерде баса назар аударатын нәрсе оларда тіл, ұлттық мәдениет, патриотизм мәселелері құндылық болып саналмайды. Құдай алдында барлық адам бірдей, сондықтан оның жерді иемденуі, ұлт болуы, өзіндік ерекшелігінің болуы міндет емес. Мұндай көзқарас әлемдегі ешбір елдің саясатына сәйкес келмейді. Барлық елде гуманистік принципті ұстана отырып өз ұлтының тілін, мәдениетін, ерекшелігін сақтауға, сонымен қоса дамытуға көңіл бөлінеді. Тағы атап айту керек, мәселе бұл ағымдар өздерінің миссионерлік жұмысында психотехника тәсілін қолданатындықтары. Оның түрлі әдістерінің барлығы туралы психолог-ғалымдар дәлелдеп берді. Әлемдік тәжірибеде осы ағымдардың жұмысына байланысты көптеген қылмыстық істердің әшкереленгендігі туралы жеткілікті мәліметтер де бар. Ендігі кезеңде Қазақстандағы көп конфессионалды қоғамның осы қауіптен аман қалуы мүмкін деп қол қусырып отырмай, қауіптің алдын алу шараларын жасау, қоғамның діни сауаттылығын арттыру, болашақтың иелері жастарды рухани тәрбиелеу кезек күтпейтін мәселе тудырып отыр.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Борбасова Қ.М. Жастар және рухани тәрбие мәселесі. Қоғам және әлем. 2010. №3
2. Бурова Е.Е. Тренды новой религиозности в современном Казахстане (опыт социогуманитарного измерения). Монография. Алматы. Институт философии, политологии и религиоведения КН МОН РК, 2014. 136 б.
3. Қазіргі Қазақстандағы жаңа діни ұйымдар. / Байтенова Н.Ж. т.б. – Алматы: Қазақ университеті, 2010. 9-10 бб.
4. Скородумов А. А. Социально-психологические предпосылки вовлечения в религиозные секты. Вестник психосоциальной и коррекционно-реабилитационной работы. –1997. – No 2. 57 б.
5. Мухина, Т.К. Формирование смысложизненных ориентаций личности – фактор профилактики социальных отклонений молодежи : монография / под общ. ред. В.А. Попова; Владим. гос. пед. ун-т.–Владимир, 2008.

6. Егорова, Т.В. Социально-педагогическая работа с молодежью неформальных объединений экстремистской направленности (на материале Германии): монография / Т.В. Егорова. –Владимир, 2007.

7. Кузнецов, К. В. Формирование у студентов педагогических умений и навыков защиты от деструктивных религиозных организаций / К.В. Кузнецов // Гуманитарные и социальные науки [Электронный ресурс] .–2011. –No5. –URL: http://www.hsesonline.ru/2011/05/13_00_08/21.pdf

8. Дворкин А. Сектоведение. Тоталитарные секты. Опыт систематического исследования. Нижний Новгород: Издательство «Христианская библиотека», 2006.

ҚАЗАҚ ЕЛІНІҢ ЖАС АЗАМАТЫНДА ПАТРИОТИЗМДІ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ЖӘНЕ ҚОҒАМНЫҢ ДІНИ РАДИКАЛИЗАЦИЯҒА ТҮСУІНІҢ АЛДЫН АЛУ

Кіріспе

Динамикалық кезеңнен өтіп жатқан қоғамның ішінде, бүгінгі жағдайға байланысты анализ жасау әрине оңай дүние емес. Күнделікті болып жатқан құбылыстар, өзгерістер белгілі бір уақытты/тәртіпті бір жерде ұстап тұрмайды. Бұндай жағдайларға қоғам да дайын болғаны абзал. Жаңа заңдардың қабылдануы, жаңа тәртіптердің орнатылуы, әрине қарапайым халық арасында кейде соңы түсініспеушілікке алып барып жатады. Өйткені әрбір қазақстан азаматы өзін осы елдің бір бөлігі ретінде санайды. Өзінің және ұрпағының болашағын осы елдің болашағымен байланыстырғандықтан, елдегі әрбір жаңа туындаған мәселеге алаңдаушылықтарын білдірсе, кейбірі сынап жатады. Бұл секілді әрекеттер елдің дамуына, алға ілгерлеуіне өз септігін тигізері анық. Бірақ кейбір топтар елдегі туындаған мәселелерді өз ұпайларына шешуге тырысады. Алайда бәрі жақсы, бәрі керемет деген дүние тарихта ешбір басқарушылық кезеңдерінде кездеспейді. Әр елдің өзінің ішкі проблемалары, қиындықтары болатыны белгілі. Енді бұл мақаламызда осылардың бірі еліміздегі дін, жастар, мәдениет және дінде шектен шығу тақырыптарына тоқталып өтеміз.

Әрбір Қазақ елінің жас азаматында патриотизмді қалыптастыруда, ең алғаш елін-жерін сүйуді, құрметтеуді (елінің қадір тұтқан тұлғаларының және қастерлеген құндылықтарының) үйретілгені дұрыс. Демек ол үшін ең алғаш еліне берік сенім орнатуы, ол азамат өз болашағын өз елімен байланыстыра білуі, әлеуметтік жағдайының шешілуі маңызды орындардың бірінде. Егер де белгілі бір елдің азаматы, өз болашағын өмір сүрген елімен байланыстырмаса, ол азаматтың елге берері жоғалады. Қазақ елінде қазірде әртүрлі ұлттардың тұратындығы белгілі. Бірақ өмір сүріп жатқан ХХІ ғасырымызда, бір елде басқа ұлттардың немесе діндердің болуы қалыпты дүние екендігі белгілі. Елімізде басқа елдердегідей ұлтаралық және дінаралық қатынастарды реттеуші заңдарымыз қаралған. Нәсіліне, ұлтына, дініне және әлеуметтік тиесілігіне

қарамастан барлығына тең құқық берілген. Бұл заңдардың сақталуы, елдің болашаққа нық қадам басуына кепіл болады.

Бүгінгі күні білімнің жақсы дамыған кезеңінде өмір сүрудеміз. Бірақ білімнің артуы мен көбеюі біздің санамызды жетілдіріп, бізді білімді етпеуде. Шектен шыққан білімнің, білімділік функциясын жоғалтқандығы, білімді игеремін деп сау болған сананың сал жағдайға түсу ықтималдылығын жоғарылатады. Білімнің дәстүрлі формалары өзгерген, білімнің жаңа үлгілері адамның қабылдау санасының бұзылуына алып келіп, әуелде бастаған дұрыс жолын соңында жоғалтуы әбден мүмкін. Кез келген зерттеуді немесе іс-әрекетті жасаудың белгілі бір өзінің әдістемесі/жүйесі болады. Өйткені белгілі бір әдістемесіз, жүйесіз басталған іс қате нәтижелерді туындатып жатады. Бірақ қанша дегенмен болашақ білімді жастардың қолында.

Білім ғасыры деп аталатын бұл ғасырымызда, түрлі мамандықтардың бары белгілі. Бірақ бұл мамандандырудың бір келеңсіздігі, мамандықтардың бір бірлеріне жат жағдайға түсіп араларының ұзақтауында. Бір маманның өз мамандығынан басқа саланы бөтенсінуі, оның өз саласының да маманы болып шығуына кедергі болады. Бұл жағдай қазіргі күні еліміздің ЖОО студенттерінің арасында да көрініс табуда. Белгілі бір мамандықтың иесі келесі мамандыққа керексіз көзқарас танытып тұрады. Бұл оның болашақ маман ретінде қалыптасуына кедергі келтіретіні анық. Жоғарыда айтып өткеніміздей белгілі бір зерттеу мен оқытудың, яғни әрбір әрекеттің өзінің методикасы/жүйесі болады. Егер жасалатын сол әрекеттердің басы мен соңы өлшеммен жүйелендірілген жағдайда, жақсы нәтиже беріп, өз жемісін беретіні сөзсіз. Бұл дін ұстанушыларына да қатысты дүние болып келеді. Ұстанған дініңіз дұрыс білімге, нақты дәлелдерге сүйенбесе, діндарлықтың да дұрыс нәтиже бермейтіні айқын.

Жастар түсінігіндегі дін

Барлығымызға белгілі болғандай, еліміз өзін зайырлы мемлекет ретінде қарастырады. Бізде зайырлылық қағидаттары қаралғандықтан, мемлекетте діни еркіндікке жол берілген. Еліміздің азаматы қай дінді ұстанамын десе де өз еркінде. Бірақ теріс пиғылды, елдің болашағына нұқсан келтіретін, жастардың санасын улайтын ағымдарға жол берілмеуде. Қазақстанда түрлі діни бірлестіктер де қазіргі күні тіркеуден өтіп өз жұмыстарын атқаруда. Зайырлы мемлекетте белгілі бір діннің қағидаттары мемлекеттік басқаруға араласпайды. Әрине қазақ елінің тарихымен ұштасу негізінде Исламдағы ханафи мазхабы халықтың мәдениетінің дамуы мен рухани өміріндегі тарихи рөлі

мойындалады. Бұл бағыттар қазақ елінің дәстүрімен ұштасқандықтан, халықтың бірегейлігінің негізі болып табылады деген сенім бар. Сондай-ақ басқа да тіркеудегі діни бірлестіктердің құқықтары шектелінбейді. Қазақстандағы діни бірлестіктердің өзара ынтымақта өмір сүрулері мақсатында араларында діни төзімділіктің сақталуы көзделген.

Қоғамымыздағы жастардың дінге бет бұруы, қазіргі күні кең талқыланып жатқан тақырыптардан болуда. Жаһандану деп атаған ғасырымызда қоғамдар арасындағы шекаралар алынып, қоғамдардағы жылдамдықпен қарқын алған өзгерістер адамдардың өмірлік санасын және қалыптасқан ұйғарымдарын өзгеріске түсіріп, түрлі көзқарастарды да туындатуда. Әлеуметтік ортадағы жастардың бұл өзгерістерге куә болып, түрлі топтардың арасында қалулары және өздерінің болашаққа қарай ұмтылыстарын жоғалтулары олардың психикалық кері тартпа рухани топтардың ішінен өздерінің орнын іздеуге мәжбүрлікке салуда. Өзінің жас болуымен бойындағы қадір тұтқан құндылықтардың жылдам өзгеріске түсуі және өмір сүрген қоғамның да өзгеріп отыруы, жастардың бір мәселеде шешім қабылдауын тежейді.

Қоғамның дінмен байланысы ертеден қалыптасқан дүние болғандығы бәрімізге мәлім. Дін қоғамға әсер еткеніндей, қоғамның да дінге әсері болады. Қоғамның орналасқан аймағына қарай формасы өзгереді. Бұндай жағдайларды діндерді зерттеу барысында жолықтырамыз. Бүгінге дейінгі зерттеулерді қарастыра келе, салыстырмалы түрде мынадай қорытындыларды байқаймыз: діндарлық қалыптың өзгеріске түскендігі және әлеуметтік өзгерістердің оған әсерін көрсетеді. Демек жастардың дін түсінігі және діндарлықтарын зерттеуде, бойындағы қадір тұтқан құндылықтарының өзгеріске түсуі секілді тақырыптар аясында қаралуы мүмкін болуда.

Жастардың дінді ұстануына байланысты көптеген мақалалар жазылған. Әлбетте нақты бір нәрсені басып айту оңай дүние емес, қазіргі жастардың дінді түсінулеріне қарай [1, 47 б.] және социологиялық зерттеулерде көбіне жастардың бойындағы рухани құндылықтарға да аса мән беріледі [2, 186 б.], дінді адамның жан дүниесінің тереңінен орын алатынын білдіріп, объективті методиканың жарамсыздығын көрсетсе, субъективті түрде зерттеуді ұсынады [3, 41 б.]. Бірақ бұл зерттеулердің өзі белгілі анкеталармен шектелген. Сонымен қоса жастар мәселесіндегі зерттеулерде белгілі бір көзқарастардың алдында шарасыз болуынан түрлі пікірлердің құрбанына айналып жатқандығы да берілуде [4, 25 б.]. Бұл зерттеулер жастардың түрлі пікірлерге сыни көзқараспен қарайтын сана орнатудың маңыздылығын білдіреді. Сондай-ақ

бүгінде жастардың арасынан «мен деистпін, атеистпін» деушілері немесе басқа дін өкілдігіне оңай өтіп жатқандары бар. Әрине дін бостандығы және бүгінгі күні бұл секілді сөздерді есту де таңқаларлық мәселе емес. Жас азаматтың дінді дұрыс түсінбеуінен/түсіндірмеуінен, әрі дінге бөтенсіп кетуінен туындайтынын алға тартқандар да кездеседі [5, 138 б.].

Жастардың дінмен қарым-қатынасы турасында жасалған зерттеулерден жас өспірімдік, студенттік, ер жеткен уақыты секілді белгілі жас аралығын қарастыра, жастық кезеңге бөле отырып, қоғамдық-мәдени ортасы, қарым-қатынасы, экономикалық жағдайы, саяси көзқарасы, оқып жетілген жері, ұлты т.б., жағдайларға қарай салыстырмалы түрде жазылған еңбектер кездесуде. Осы зерттеулерде жастардың дінмен байланысы, діндарлықтары, зайырлылық турасындағы тақырыптар алдыңғы қатардан орын алуда, әрі көбісі негативті көзқараспен жазылған. Діннің қоғамдағы болымды функцияларын кейбірі қарастырса, кейбірін де ол жайында мүлдем кездеспейді.

Қоғамдық қарым-қатынаста тәрбиенің де орны ерекше сипатталады. Бүгін де қоғамдағы жастарымыздың арасында жыныстық байланыс, күш қолдану, қылмыс, алкоголь ішімдігі, есірткіге әуестік және психикалық кризис суицид секілді белгілер жеке мәселелер болып қалмауда. Бұл мәселелер де жекеден қоғамдық проблемаға ауысты. Бұндай әрекеттерде жастардың әлсіздік танытуы қазіргі түрлі өркениеттер, мәдени-әлеуметтік ортасы, экономикалық жағдайы, жанұясы, үлгі тұтқан адамы және т.б. жағдайлардың әсер етуін түсіндіріп өткендер де кездеседі, бірақ дін ұстанушыларының арасында бұның аз болғандығын белгілейді [6, 271 б.]. Бүгінгі қоғамдағы гедонизм, эгоизм және конформизмге әуес болған қоғамның немесе жанұялардың бақыттылыққа қол жеткізулері қиын деп сипатталуда. Ләззатқа құмарлық, тәкәппарлық тек өзімшіл адамдардың жетілуі қоғамның ақсауына алып келетіндігін баяндайды. Адамдардың жалқаулануы, люкс өмірге бейімделуі және ойын сауықтың көбеюі, жауапкершіліктің азаюы, тойымсыздықтың белең алуы, социумда мейрімділіктің және эмпатияның жоғалуы, менмендіктің дұрыс көрсетілуі және суицидтің артуы - «Калифорния синдромы» деп бағаланады [7, 427 б.].

Жастар арасындағы бұндай әрекеттердің алдын алу жолында әрқашан мектеп оқушыларының 9, 10, 11 сыныптарда тәрбие сағаттары және басқа да іс-шаралар өткізіліп тұрады. Бірақ бұлардың сапасы қандай деңгейде өтуде? Соңғы сынып оқушыларына мораль мен құндылықтар, жанұя бақыты, мектеп қабырғасынан шыққаннан кейінгі өмірі, жауапкершіліктің жанұяда маңыздылығы секілді тақырыптарға да басымдылық берілгені абзал. Мектеп

қабырғасынан шыққан жас өспірімнің барлығы ЖОО түсуіне ешкім кепіл бола алмайды. Бітіріп шығып бірден отбасы құратындар да кездеседі. Сондай-ақ күш қолданушылық, қатыгездік, қылмыстың қоғамдағы бұрыс беттерін сипаттай, орнына құрмет пен мейірімділіктің, имандылықтың және білімді болудың насихатталуы жас санаға әсер ететіні сөзсіз. Кейде үйде көрмеген мейірімділіктің, насихаттың оқу орындарынан берілуі де жасырырын емес. Жас өспірімнің өмірде алдындағы қиыншылықтарға төзе білуін және сабырлықпен қиындықтарға қарамастан еңбек етуін, өмірдің маңыздылығын және айналасындағы адамдардың оны бағалауын түсіндіру және бұл бойынша тақырыптардың әр қырынан көрсету психологиялық кризис суицидтің алдын алуда жәрдемші болары анық.

Еліміздің жас азаматының тәрбиесі елдің болашағы үшін маңызды орында болмақ. Жастар түсінігіндегі діннің де дұрыс қалыпты болуы үшін, діннің де бір әдістемемен түсіндірілуі керек. Елімізде «бала тәрбиесінің орны» тақырыптары аясында жалпы дінмен байланыстырыла жазылған, ғалымдар арасында талқыланған, әрі оң нәтижелі көрсеткішке ие болған ғылыми еңбектер жоқтың қасы. Мысалы: мұсылман тарихында ғасырлардан келе жатқан «Ислам ахлақы» тақырыбы аясында жазылып зерттелінген көптеген еңбектер бар. Бұл еңбектердің де ашылып қаралып зерттелінуі маңызды орында тұр. Өйткені қазір дінге көптеген жастарымыз бет бұрып қызығушылық танытуда. Бұл жағдайды басқа топтар өз мүдделеріне пайдаланбауы мақсатында әрбір алаң бос қалмауы керек, әрбірі нақты зерттеуді қажет етуде. Жас азамат, бір елдің болашағы, бүгін қалай тәрбие берілсе, ертеңгі ұрпақ та солай болып шықпақ.

Қоғам түсінігіндегі діни радикализация

Адамзат тарихына көз жүгіртер болсақ, дін ұстанушыларының белгілі бір кезеңдерден кейін түрлі көзқарастарға және түсініктерге ие болғандығын көреміз. Өз араларында топтарға бөлінгендігіне де куә болудамыз. Иудаизм, Христиандық және тағы да басқа діндерде кездескеніндей, Мұсылмандар арасында да бұндай жағдайлардың орын алғандығы белгілі. Қазірде қоғамда көп талқыға түсіп жатқан мұсылмандар арасында туындаған түрлі пікірлері мен көзқарастары.

Бүгінгі күні Исламды түрлі терминдермен біріктіре Ислам дінін кірлетуге тырысып бағып жатқандар да аз емес. Ислами радикализм, Ислами фундаментализм, Исламдық экстремизм, Исламдық терроризм секілді сөздердің қолданылуы, ислам діні тек экстремизм мен терроризмді насихаттайтын, қоғамнан тысқары қалған қауқарсыз дін ретінде көрілуде.

Исламдағы қадірлі деп саналған «жамандықтан тыйып, жақсылыққа шақыру», «жиһад» және т.б. секілді сөздер, құндылықтар бүгінде басқа мағыналар мен түсініктерге ие болуда. Егер бір дін елге қарсы келуге, отбасының бұзылуына, қылмыс жасауға үгіттесе, бұл дін емес діни болмысын жоғалтқан түсінік. Бұндай түсініктерді көбіне белгілі топтар насихаттайды.

Дінді саясиландыру қоғамдағы кейбір теріс жағдайлардың туындауына алып келеді. Сонымен қоса дінді саясиландырған діндарлар деп келтіруде. Бірақ дінді саясиландырушы дінге қарсы келушілер деп баға беруге болады. Діндерді немесе діндарларды қоғамнан ығыстырып маргиналдандыру да кері әрекеттердің пайда болуына алып келеді. Қайта қоғамдық қарым-қатынасқа, қиыншылықтарында жәрдем беру немесе оң көзқарас таныту жақсы нәтижелерді береді. Демек, белгілі діндер саяси қысым көріп, қандайда бір қиыншылықтардан шыға алмаса, олар басқа жолды іздейді және түрлі аргументтерді қарастырады. Мысалы: өздеріне қорған болатын саясаттан адам іздеуі мүмкін немесе өздері сол жерлерге баруы да әбден мүмкін. Әрине Қазақстанның дін саясаты бұл мәселелерді өз бақылауында ұстауда.

Қоғамдағы діни радикализм көп талқыланудағы актуалды тақырыптардан болуда. Технологияның дамыған уақытында шектен шығушылық экстремизмге адамдарды үгіттеу де оңай құбылысқа айналды. Адамдарды оңай радикалдандырып, экстремистік топтар қатарынан шығаруда. ИШИМ-нің де шығуы және ол жерге барғандардың көбісі батыс өлкелерінен болулары, бұл адамдар қоғамнан алшақтатылған, экономикалық-саяси қысым көрген, шеттетілген жастар. Бұндай қарым-қатынасты көрген адамдарда, уақыттың өтуімен қоғамға деген теріс көзқарасы ұлғая түседі. Осылайша өз сенімдерін жүзеге асыру мақсатында бір жерді немесе шығу тетігін іздейді. Әрине ТМД елдерінің кеңестік түсініктен кейінгі дінді түсініп қабылдауы да әлеуметтік-психологиялық салада қаралып терең зерттелінетін/зерттелінген тақырыптардан. Өйткені кеңестік кезеңдегі қоғамдағы кейбір тұстарды, қазіргі кезеңнен іздеуі және соның ықпалында қалуы, әрі экономикалық-қоғамдық теңдік пен әділдікті қарастыруы секілді ұстанымдар да кездеседі. Бұл тақырыптар аясында зерттеу жұмыстары күшейтілмесе, радикалдылық қазір болмаса да келешекте белең алуы ықтимал. Біз тек оның таралуына жол ашып мүмкіндіктер жасап беруіміз әбден мүмкін.

Радикал сөзі қазақ тілі қолданысына батыстық терминологиядан келген сөздердің бірі. Радикал сөзі түп негізді, түпкілік мағыналарына келеді. Радикализм – шектен шыққан белгілі бір көзқарасты жақтаушы [8, 57 б.], саяси

түпкі негізге сүйенген қандайда бір тұжырымдаманы қолдаушы және белгілі бір мақсатта оны өзгертуді көздеуші секілді түсініктерге ие. Түп негізге сүйену фундаментализмді де білдіреді. Сонымен қоса радикализмнің барлық түрінде интеллектуалды, саяси, психологиялық, діни, әлеуметтік және т.б. себептердің болу ықтималдылығы да көрсетілген [9, 22 б.]. Кейбір зерттеулерде Исламдағы радикализмді Исламизм деп келтірілген тұстары да кездесуде [10] және христиан діні өкілдерінің дәстүрлі емес Исламды қабылдаулары жайындағы анализдері де берілген [11. 118 б.] . Бұл жұмыстардан әрбір мемлекеттің өз елдері үшін алаңдаушылықтарын көруге болады. Әр қайсысы бұл жағдайлардан қорғану және алдын алу мақсатында зерттеулер нәтижесіндегі құралдарын ұсынуда.

Діни радикализм аясында қазіргі күні қаралып жатқан Қазақстандағы топтардан сәләфилік деп танылған Ханбалилік-Уаһабилік шеңберіндегі дін ұстанушылары. Радикализм шеңберінде сәләфилікті қарастыру да дұрыс көрінбеуде. Демек, әрбір сәләфи радикал деп есептелмеуде. Радикалды сәләфимен айырмашылықтары, сәләфилік Құранды уахи етілген жағдайда түсінуге тырысса, радикализм оны бүгінгі жағдайда түсінуді және түбегейлі өзгерісті мақсат етеді [12, 108 б.].

Түрлі көзқарастарға ие болу тек мұсылмандар арасындағы дүние емес, сонымен қатар жоғарыда баяндап өткеніміздей басқа да діндерде белең алғаны белгілі. Бірақ радикалды топтар, зайырлы болған елдерде, адамдардың мемлекеттік саясат пен дінді араластырмай ұстанған қоғамда азшылық топты құрауда немесе аз көрініс табуда. Бірақ әйтсе де қоғамда түсіндіру жұмыстарының жүргізілгені құптарлық іс болуда.

Қорытынды

Келешекте жастарымызға берілетін білімнің жеке немесе қоғамдық өмірлеріне пайдалы функционалды түрде жетілдірілуі маңызды орынды алуда. Жеке өмірінде білімді, өзіне сенімді, кең ауқымды ойлана алатын, бір түсініктің аясынан шыға алмай байланып қалмаған, өзгерістерді дер кезінде саралап шешім шығара алатын, түрлі көзқарастарға байсалды құрмет көрсететін, имандылықты білетін, қайырымды, өзіне және жанұясына, еліне және адамзатқа пайдалы тұлғаларды жетілдіру бүгіндері қажетті деп саналуда.

Қазақ елінің жас азаматында патриотизм/елін сүйуді, оған қызмет етуді қалыптастыру жолында әртүрлі жолдардың қарастырылуы маңызды. Келешегіміз баянды болғанын қаласақ, бүгіндері аянбай қызмет жасалғаны абзал.

Қоғамдағы радикалды топтардың да көбеюінің алдын алу мақсатында, тарихымыздағы ірі салмақты тұлғаларды, дәстүрімізді, қастерлеген құндылықтарымыздың да айтылғаны дұрыс. Өйткені діндегі мәселелермен жаңа танысушы адам, өзіне таныс болмаған құндылықтардың айтылу барысында басқаша түсінуі немесе оған басқаша әсер етуі мүмкін.

Біздің тарихымыз бен дінімізді байланыстыруымыз қоғамдағы кері радикалдық топтардың алдындағы тосқауылдардың бірі болмақ. Біз кеше қалыптасқан ел емеспіз, біздің сан ғасырлар бойы қалыптасқан мәдениетіміз, өркениетіміз бар. Бұлардың салыстырмалы түрде зерттелуі бүгінгі күннің талаптарынан болуда.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Отношение молодежи к религии. «Концептуальное и кадровое обеспечение этноконфессиональной политики в Приволжском федеральном округе». Журнал «ВЛАСТЬ». 2014 г.

2. Галлямова Д.И. ценностные ориентации молодежи как проблема социологического исследования. Вестник экономики, права и социологии № 1. 2015 год.

3. Антонина Николаевна Бражникова, отношение современной молодежи к религии. кандидат психологических наук, доцент, Брянский государственный университет им. И.Г. Петровского (БГУ). Научно-теоретический журнал «Ученые записки». № 9(79) – 2011 год.

4. Рысбекова Ш.С., Рысбекова Г.Е. молодежь и религия. Вестник КазНУ. Серия религиоведения. №4 (4). 2015 год.

5. Karaca F. Gençlik ve dinsel yabancılaşma. Gençlik dönemi ve eğitimi II. Tartışmalı İlmî Toplantı. İstanbul. 2003.

6. İbrahim Duran. Gençlik döneminde görülen ahlaki sorunlar karşısında din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin yeri. Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 40. Erzurum. – 2013.

7. Merter Mustafa. Dokuz yüz katlı insan, (Kaliforniya Sendromu). Kaknüs Yay., İstanbul. – 2008.

8. Тимофеева Е.А., Яворский. Противодействия экстремизму и религиозному радикализму в пенитенциарных учреждениях зарубежных стран. Журнал Вестник. Казанского юридического института МВД России. №3 (25). 2016 год.

9. Байтенова Н.Ж., Шойбек Б.М., Досмагамбетова Д.Д. религиозный и информационный радикализм в молодежной среде. Вестник КазНУ. Серия религиоведения. №3 (19). 2019 год.

10. Федяй И.В., Кузнецов А.А., Исламский радикализм как религиозно политический феномен в современном научном дискурсе. <https://cyberleninka.ru/article/n/islamskiy-radikalizm-kak-religiozno-politicheskiy-fenomen-v-sovremennom-nauchnom-diskurse/viewer>

11. Шураева Л.М. переход в радикальные религиозные течения как фактор детерминации преступного поведения. Вестник Московского государственного областного университета. Серия: Юриспруденция. № 2. 2018.

12. Büyükkara M.A. Türkiye'deki radikal dini-siyasi akımlar. İstanbul. 2016.

СТУДЕНТТІК ОРТАДА ЖӘНЕ БАСҚА ОРТАДА ТЕРРОРИЗМГЕ ҚАРСЫ САНАНЫ ҚАЛЫПТАСТЫРАТЫН ИННОВАЦИЯЛЫҚ, ӘЛЕУМЕТТІК-ТӘРБИЕЛІЛІК ТЕХНОЛОГИЯЛАР

Терроризм және экстремизм бүгінгі күннің қоғам үшін ең қауіпті мәселелері болып табылады. Осы мәселелермен мемлекет тарапынан, азаматтық қоғам, барша қазақстандықтар тарапынан күрделі күрес жүрмейінше, тұрақты, әрі қауіпсіз әлеуметтік дамуды қалыптастыру мүмкін емес. Әрине терроризм мен экстремизм, оған қарсы күрес бүгінгі күні туындаған жағдай емес. Осы құбылыстардың едәуір тарихы, негізгі сипаты, жалпы көрінісі біз үшін белгілі.

Қазақстанда терроризм мен экстремизмнің алдын алу үшін жүйелі шаралар қабылданды. Бүгінгі таңда терроризм мен экстремизмнің алдын алуға бағытталған бірқатар құқықтық нормалар бар. Оған дәлел ретінде қабылданған «Терроризмге қарсы іс-қимыл туралы», «Экстремизмге қарсы іс-қимыл туралы», «Діни қызмет және діни бірлестіктер туралы» және т.б. қабылданған заңдар туралы айтуға болады. Осы заңдар қоғамның қатерлі ісігі болып табылатын, терроризм мен экстремизмге қарсы іс-қимыл жасайтын субъектілерді, олардың құзыреттерін, құқықтарын, міндеттерін, негізгі қызмет бағыттарын және т.б. анықтайды. Жеке тарауда тіпті террористік және экстремистік әрекеттердің алдын-алу тәртібі қарастырылған. Нормативтік-құқықтық базамен бірге діни экстремизм мен терроризмге қарсы іс-қимылды жүйелі жүргізу үшін инфрақұрылымдық, институционалдық, қаржылық және т.б. жағдайлармен қамтамасыз етілген. Осылайша, жасалған жағдайлар мен мемлекет қабылдаған шараларды талдау нәтижесінде терроризм мен экстремизмге қарсы іс-қимылдың жүйелі, ұйымдасқан және тұрақты қалыптасқанын байқаймыз. Мемлекеттің бұл шарттары мен шаралары терроризм мен экстремизмге қарсы тұру үшін негіз болып табылады. Алайда, бұл шаралар мен жағдайлар террористік және экстремистік қатерлерді толығымен жоймайды. Мұның басты себебі - қоғамның әлеуметтік-мәдени динамикасы (өзгерісі) мәселесі.

Әлеуметтік-мәдени динамика - бұл әлеуметтік-мәдени жүйелердің өзгеруі және даму процесі. Басымдық танытатын құндылықтар жүйесінің өзгеруі

әсерінен, қоғам мәдениеті бір күйден екінші күйге өтеді. [1] Басқаша айтқанда, әлеуметтік-мәдени динамика - бұл белгілі бір уақыт аралығында мәдениетте және қоғамда болуы мүмкін өзгерістер. [2]

XXI ғасырда әлеуметтік-мәдени динамика әртүрлі құбылыстар түрінде көрінеді, олардың арасында цифрландыру, жаһандану, құндылықтық плюрализм және т.б. сияқты құбылыстарды байқауға болады.

Қазақстан Республикасы Тәуелсіздік алған жылдардан бастап ашық қоғам саясатына өтуіне байланысты, еліміз жаһандық үрдістердің әсерін жақын сезе бастады. Онлайн медианың қолжетімді болуы, әлеуметтік желілерде халықтың көптеп отыруы, миграцияның бәсендеуі және т.б. үрдістер әлеуметтік-мәдени өзгерістердің тездетуіне алып келді. Осыған байланысты, мемлекеттің қолданатын әдеттегі іс-шаралары тойтарымсыз болуының ықтималдылығы артты. Әсіресе жастарды әлеуметтендіру және мәдениеттендіру бойынша мемлекеттік институттардың күнделікті жүргізетін іс-шаралары алаңдаушылыққа алып келеді. Бұның басты себебі, социологиялық зерттеулерге сәйкес, экстремистік діни ұйымдардың негізгі нысаны негізінен жастар категориясы болып табылатындығы. Л.Луценконың пікірі бойынша: «Жастар арасында экстремизм мен терроризм идеологиясының өршуі және оның студенттер арасында едәуір нығаюы әлеуметтік маңызды қауіп болып табылады»[3]. Бұл үрдіс келесі себептерге байланысты. Біріншіден, студенттік жастар - бұл жеткіліксіз құндыдылығы қалыптасқан тұлғалар болып табылады, яғни олар әр-түрлі әлеуметтік институттардың құндылықтарын оңай қабылдай алады. Екіншіден, 16 жасқа толмаған адамның қалыптасқан діндарлығы ұзақ уақыт бойы тұрақты болып келеді. Үшіншіден, жастар әр-түрлі саяси актілерді өткізуге қажетті ресурс болып табылады. Осыған байланысты мемлекет үшін басты мәселе дұрыс тәрбиелеу мен әлеуметтендіру төңірегінде туындайды. Бұл проблема әр-түрлі экстремистік және террористік діни ұйымдардың алдыңғы қатарлы технологияларды қолдануымен қиындалады. Мысалы, психологиялық технологиялар, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар, ұйымдастырушылық технологиялар жатады. Осыған дәлел ретінде С.А. Буткевич сөзіне жүгінсек, мемлекеттік құқық қорғау органдары өкілдерінің көпшілігі қылмыстың киберкеңістікте кетуі туралы, сондай-ақ қарсы шаралар мен техникалық құралдардың нысандары мен мазмұнының жетілмегендігі туралы айтады. Қазіргі уақытта мемлекеттік органдар ақпараттық кеңістіктегі экстремистерден жиі ұтылатындығын мойындау керек деп ой қорытты [4].

Ресейдің Дружбы народов университетінде 2017 жылы 17-19 қыркүйекте «Актуальные проблемы антиэкстремистского и антитеррористического воспитания молодежи» атты жалпыресейлік ғылыми-тәжірибелік конференция өткен болатын. Осы конференцияға халықаралық терроризмге қарсы күресті зерттеу орталықтары, жастар арасында экстремистік көріністерді және конфликтерді зерттеу орталықтары, антитеррористік және экстремистік комитеттің мүшелері, депутаттар, білім басқармалары қатысқан.

Конференцияға қатысушылардың тұжырымдамасы бойынша, қазіргі таңда экстремизмге және терроризмге қарсы рухани-моральдік құндылықтарды қалыптастыру ең маңызды. Құндылықтардың ішінде жоғалып кеткен әлеуметтік құндылықтарды: патриотизм және интернационализмді жаңғырту қажет деп санайды. Себебі осы құндылықтардың, зиян әлеуметтік құбылыспен күресуде, өз бойларында біріктіруші потенциалдары бар.

Ұлттық, этностық және діни қайшылықтардан өршіген терроризм өте зұлым және қантөгерлік болып келеді деген ойды конференция мүшелері айтты.

Барлық айтылған сөздердің квинтэссенциясы келесі тезис болды: Ресей қоғамының, басқа да мемлекеттік және қоғамдық ұйымдардың мәдени және білім беру мекемелерінің бүкіл жүйесі күнделікті қоғамдағы ұлттық және этникааралық келісім сезімдерін, азаматтығын, патриотизмін, ұлттық мақтаныш сезімін және серіктестік пен достық психологиясын қалыптастырумен айналысуы керек [5].

Жоғарыда аталған проблемаларды ескере келе, жастарға қатысты әлеуметтік тәрбие жұмысында терроризмге және экстремизмге қарсы сананы қалыптастыру үшін инновациялық технологияларды қолдану қажеттілігі туындайды. Бірақ инновациялық технологияларды жүзеге асырудың қандай мәселелері бар? Осы сұраққа жауап беріп көрейік.

Студенттердің арасында әлеуметтік-тәрбие жұмысын жүргізу мәселесі білім беру жүйесінің ақсандайтын жері ретінде түсінуге болады. Бұның нақты дәлелі ретінде С.Г. Тажбаеваның зерттеу нәтижесін айта кетуіміз жөн. Оның айтуынша, қазыргі замандағы студенттік жастарды тәрбиелеу жүйесі күрделі қайшылықтық жағдайда қалыптасуда. Қазақстандағы экономикалық өзгерістер қоғамдық өмірдің барлық салаларына әсер етті, тәрбие жұмыстың мақсаты мен сипатын, қоғам мен адамның құндылықтар жүйесін, жеке сананың рухани-адамгершілік және діни дүниетанымдық принциптерін өзгертті. Осыған байланысты, XX-XXI ғасырлар тоғысындағы Қазақстандағы әлеуметтік-мәдени

ахуалдардың себебінен туындаған күрделі өзгерістер жас ұрпақты тәрбиелеу мәселелерін қайта қарастыру қажеттілігін жетекші орынға қою қажет деп санайды.

Сонымен қатар, қазіргі заманға сәйкес тәрбие мазмұнын дұрыс түсінуді, ұйымдастыруды және технологияларын қолдануды барлық жоғары оқу орындарында байқай бермейміз. Оларға тәрбие процесін басқарудың тиімді жүйесі және оны әдістемелік қамтамасыз ету жетіспейді.

Алматының жоғарғы оқу орындарында оқитын 1200 студент арасында жүргізілген сауалнамасына сәйкес студенттердің көпшілігі тәрбие жұмысының идеясын қолдайды. Бірақ, университеттегі тәрбие жүйесін мақұлдай отырып, студенттер тәрбие жұмысының дамыған бағыттарын сыни тұрғыдан бағалайтындықтан, оның мазмұнын ғана емес, оның формаларын да жаңартқысы келеді.

Бірінші кезекте тәрбиенің қажетті бағыттарының тізімінде олар патриоттық, адамгершілік, толеранттылық, қазақ ері мен қызының келбетін тәрбиелеуді жөн көрді.

Студенттер үшін маңызды құндылықтар: бақытты отбасылық өмір, беделді жұмыс және жоғары табыс, жеке басының бостандығы, білім мен мәдениеттің шеберлігі, мансаптық өсу болып шықты.

Сауалнаманың нәтижелеріне сәйкес студенттердің құндылықтары басқа әлеуметтік топтардағы жастардікі сияқты, әлеуметтікке емес, жеке тұлғаға бағытталғандығы расталды.

Сонымен, жоғары және арнайы орта кәсіптік-техникалық оқу орындарының тәрбиелілік жұмысында мазмұндық және ұйымдастырушылық мәселелерін байқаймыз [6].

Бұндай жағдай көршілес Ресей елінде де орын алуда. Жоғарыда айтылған конференция мүшелерінің баяндамалары мен сөз сөйлеулерінде, қазіргі жағдайда Ресейдің тәрбие беру жүйесі терең дағдарыста тұрғаны және тәрбие процесіне теріс әсер ететіндігі айтылды.

Г.Ф.Терещенконың тұжырымдауынша бүгінгі таңда Ресейдегі тәрбиелік жұмыстың мәселелері бар. Мысалы, қазіргі студенттер басты құндылық ретінде «қажетті таныстар», «компьютер» және «секс» таңдайды. Сонымен бірге, экстремизм және ксенофобия мәселесі де алаңдатады. Өртүрлі ұлт студенттерінің 54% -дан астамы басқа ұлт өкілдеріне деген көзқарасы теріс болып келеді. 33% жастар ЖОО бітірген соң шетелге кетуді қалайды.

Г.Ф.Терещенко бұл жағдайды тәрбие жұмысының әлсіздігінен пайда болды деп санайды [7].

Н.А.Шайденконың айтуынша тәрбие жұмысын жақсарту келесі мәселелермен қиындатылады. Біріншіден, бұрынғы жылдам, үздіксіз, нақты қалыптасқан кеңестік тәрбие жүйесі, оны құрған идеологиясымен бірге жойылды. Сонымен бірге, құныдылықтық бағдарларда күрделі өзгерістер туындады. Бұл буынаралық қайшылықтарды тереңдетті. Заманауи шынайылықтың әсерінен оқытушы мен студент арасында педагогикалық қатынас сипаты жаңарды. Бүгінгі таңда бұрынғы тәрбиелік әдістерді қолдану мүлдем тиімсіз болып табылады. Бұл көрсетілген мәселелер жалпы әлеуметтік-тәрбие жұмысын қайта қарауды талап етеді [8].

Қанша дегенімен де, Қоғамдағы тенденциялар білім беру жүйесінде инновацияларды қолдануға үлкен ықпалын тигізеді. Инновациялылық педагогикалық үрдіске әрқашанда тән болып келеді. Себебі педагогиканың негізгі сипаты заман талабына сай, қоғамға пайдалы, тұлғалық сұранысқа қажетті құзыреттіліктерді дайындаумен айқындалады.

Осы ретте бізге маңыздысы, тәрбие жұмысында инновацияны қалай түсінеміз? – деген сұрақ болып тұр.

В.Н. Шишаринаның ойынша, тәрбиедегі инновация кең мағынасында ғылым мен технологиялардың жаңалықтарын қолдану аясында педагогикалық үрдістің немесе тәрбиелік қызметтің, тәрбиелік шығармашылықтың жаңаруы ретінде түсініледі. Ал шағын мағынасында, тәрбиедегі инновация – тәрбие жұмысы кеңістігіндегі жаңалықтарды шығару, пайдалану үрдісі болып табылады.

В.Н. Шишаринаның пайымдауынша, инновация сонымен бірге сапалылықты меңзейді, яғни тәрбиедегі инновацияның өзіндік критерилері бар екендіне сілтеді. Олар: инновациялылық, өнімділік және тиімділік [9].

А.Е. Солодовникованың түсінуінше, тәрбиедегі инновациялар - бұл балалар мен жасөспірімдерді әлеуметтендіруге ықпал ететін және жастар ортасындағы асоциалдық құбылыстарды анықтауға мүмкіндік беретін жаңа тәрбие құралдарын қолдануға негізделген жүйелер немесе ұзақ мерзімді бастамалар [10].

С.В. Романченко ойынша, тәрбиедегі инновация - бұл тәрбие жұмысында алғашқыда қолданған кезде тиімділігін көрсеткен жанашылдық саналады. Оның нәтижесі тәрбие беру жүйесінің жағдайын айтарлықтай өзгерту болып

табылады. Тек, күрделі пайда әкелген жанашылдық инновация деп анықталады [11].

Жалпы тәрбиедегі инновациялардың типтеріне келетін болсақ, Д.М. Исмоилованың пікірінше, инновацияның төрт типі бар:

- Технологиялық инновация - әр-түрлі тәрбиелеу іс-шараларын кезінде жаңа техникаларды, құралдарды қолдану;

- Әдістемелік инновация - тәрбие барысында инновациялық әдістерді пайдалану;

- Теориялық инновация – тәрбиелеуде жаңа концепцияларды, гипотезаларды, заңдылықтарды, доктриналарды қолдану;

- Тәжірибелік инновация – жаңа тәжірибелік әдістемелерді, бағдарламаларды, қосымша құралдарды және т.б. қолдану болып саналады [12].

Г.Ф.Терещенконың зерттеуі бойынша бүгінгі таңда тәрбиелік технологиялардың қатарында ең кең тарағаны болып, «әлеуметтік-педагогикалық» технологиялар жатады (әлеуметтік жобалау, ұжымдық шығармашылық іс, PR технологиялар, волонтерлік, дебат және т.б.).

Н.А. Шайденконың айтуынша қазыргі жоғары оқу орындарында кең таралған тәрбиелік жұмыстардың бағыттарына: азаматтық тәрбие беру, еріктілік іс және әлеуметтік белсінділікті қалыптастыру, әлеуметтік жобалау және бос уақытын қызықты өткізу, экологиялық тәрбие және денсаулықты сақтау болып табылады. Технологиялар бойынша кең қызығушылықты тартатын: кейс-технологиялары, веб-квесттер (ақпараттық интернет-ресурспен жұмыс істеу), геокештинг (спутникалық навигациялық жүйені қолдану арқылы тығылған затты табу, туристік ойын), флеш-моб және т.б.

Нақты терроризм мен экстремизмге қарсы тәрбие жұмысындағы инновациялық технологиялар туралы зерттеушілердің бірнеше нұсқалары бар.

«Современные системы безопасности – Антитеррор» атты Ресейдің МВД заң институтында өткен форумда келесі баядамашылар өздерінің ойларын ұсынды:

С.А. Ступинаның ойынша тәрбие жұмысы толерантты іс-қылыққа, ксенофобияның алдын алуға бағытталу қажет. Бұл үшін осы тақырыптар аясында әр-түрлі жаңа диспуттар, ойындар өткізу қажет. Мысалы, ЖОО-да тәртіпті сақтау үшін ерікті түрде қосылған, ұлтаралық Дружина құруды дұрыс деп санайды. Сонымен бірге, жастардың субмәдениетінің деструктивті потенциалын түсіру үшін, экстремалды спорт клубдарын құру маңызды деп санайды.

Е.А. Димитрованың ойынша БАҚ мазмұнына қатты назар аудару қажет. Зорлық, зомбылыққа бағыттайтын текстерді жою қажет. Ақпараттық қауіпсіз ортаны қалыптастыру маңызды. БАҚ өкілдерін тәрбиелік мәні бар іс-шараларға шақыру және БАҚ өкілдерімен тығыз байланыс жасау өте маңызды деп санайды.

Л.Ю.Иванованың айтуынша қоғамдық іс-шараларды құқықтық реттеу қажет, сол арқылы экстремизмге қарсы әрекетті қалыптастыруға болады.

П.В. Теплящинның ойынша қамаудан шыққан азаматтарды адаптациялаудың маңыздылығы, экстремистік әрекеттерден сақтауға алып келеді.

А.С. Сергиенко педагогикалық және психологиялық әдістер арқылы қоғам үшін маңызды әрекеттерді дәріптеу қажеттігіне назар аудартады. Көп мотивациялық технологияларды қолдану қажеттігін айтады.

А.А. Мельниковтың ойынша біз интернеттің кері жақтарын көреміз. Алайда оны жағымды жаққа пайдалануға болатындығын айтты. Мысалы жастардың арасында терроризмге қарсы ақпараттарды тарату үшін тиімді.

Н.Н. Нагорныйдың ойынша біздің мемлекет әлі «мультикультурализм» феноменінің маңыздылығын әлі дұрыс бағаламай отыр. Европа осы феноменге басты назар аудартады. Сол себепті, көп іс-шараларды осы бағытта өткізу маңызды деп санайды. [13]

П.А. Кисляковтың ойынша студенттік ортада толерантты ортаны қалыптастыру өте маңызды. Оның аясына қарым-қатынастарды гуманизациялау, педагогикалық-психологиялық тұрғыда ұйымдастырушылық іс-шараларын өткізу жатады. Сонымен бірге, экстремизмге қарсы профилактикалық іс-шараларды ойын түрінде өткізген жөн. [14]

Жалпы жоғарыда көрсетілген барлық ғылыми тұжырымдамаларды саралай келе, студенттер арасында терроризм мен экстремизмге қарсы сананы қалыптастыру бойынша инновациялық, әлеуметтік-тәрбиелілік технологиялар туралы бірнеше мағлұматтарды жөн көреміз. Біріншіден, терроризм мен экстремизмге қарсы күресу үшін патриотизм және ұлтаралық, конфессияаралық ынтымақтастық құндылықтарын дәріптеуді алдыға қою. Екіншіден, инновациялардың әлеуметтік-педагогикалық технологияларына көбірек көңіл бөлу. Үшіншіден көрінген жанашылдықты инновация деп санамау. Оның арнайы критерилерін ескеру. Бесіншіден, инновацияларды қолдануда студенттердің ойын, қызығушылығын ескеру қажет. Алтыншы, терроризмге қарсы, қоғамға пайдалы, альтернативті іс-шаралар ұйымдастыру қажет.

Бақылау сұрақтары:

1. Тәрбиедегі инновацияны қалай түсінесіз?
2. Инновациялардың қандай типтері бар?
3. Тәрбиедегі инновациялық технологияның қай түрі кең тараған?
4. Терроризм мен экстремизмге қарсы сананы қалыптастыруда қандай құндылықтар ең маңызды?

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Сорокин П. А. Главные тенденции нашего времени / Пер. с англ.. — М.: Наука, 1997. https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D0%BE%D1%86%D0%B8%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%BD%D0%B0%D1%8F_%D0%B4%D0%B8%D0%BD%D0%B0%D0%BC%D0%B8%D0%BA%D0%B0
2. Штуден Л.Л. Культурология. Новосибирский государственный университет экономики и управления (ЭЛЕКТРОННЫЙ ВАРИАНТ ЛЕКЦИЙ) 2010г. <https://studfile.net/preview/5872986/>
3. Луценко Л.М., Луценко Ю.В. Проникновение идеологии экстремизма и терроризма в молодежную среду и меры адекватного противодействия // Вестник МГУЛ – Лесной вестник. 2016. №2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/proniknovenie-ideologii-ekstremizma-i-terrorizma-v-molodezhnuyu-sredu-i-mery-adekvatnogo-protivodeystviya> (дата обращения: 21.05.2020).
4. Буткевич С.А. Инновации в системе предупреждения терроризма и экстремизма глазами крымских правоохранителей (по результатам социологического опроса) // Общество и право. 2017. №4 (62). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/innovatsii-v-sisteme-preduprezhdeniya-terrorizma-i-ekstremizma-glazami-krymskih-pravoohraniteley-po-rezultatam-sotsiologicheskogo> (дата обращения: 12.05.2020).
5. Нарбут Н.П, Пузанова Жанна Васильевна Антитеррористическое воспитание молодежи: новые вызовы новой эпохи: Всероссийская научно-практическая конференция «Актуальные проблемы антиэкстремистского и антитеррористического воспитания молодежи» // Вестник РУДН. Серия: Социология. 2015. №4. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/antiterroristicheskoe-voospitanie-molodezhi-novye-vyzovy-novoy-epohi-vserossiyskaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-aktualnye> (дата обращения: 21.05.2020).

6. Тажбаева С.Г. Педагогические инновации в формировании воспитательной системы и анализ воспитания студенческой молодежи в вузе. Вестник КазНПУ. 2015. URL: <https://articlekz.com/article/19679>

7. Терещенко Г. Ф. Традиции и инновации в воспитательной работе вуза // Гаудеамус. 2017. №2. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/traditsii-i-innovatsii-v-vospitatelnoy-rabote-vuza> (дата обращения: 21.05.2020).

8. Shajdenko N. A., Kalinina Z. N. Vospitaniye studencheskoj molodezhi v pedagogicheskom vuze [Education of student's youth in pedagogical higher education institution] // Pedagogika. 2010. № 6. S. 44-50

9. Шишарина Н.В. Инновации в воспитании: характеристика критериев, признаков, условий // Сибирский педагогический журнал. 2014. №1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/innovatsii-v-vospitanii-harakteristika-kriteriev-priznakov-usloviy> (дата обращения: 21.05.2020).

10. Солодовникова А.Е. Инновации в сфере воспитания в рамках новых требования ФГОС второго поколения в начальной школе. URL: <https://infourok.ru/material.html?mid=104390>

11. Romanchenko S. V. Novshestva, novovvedeniya, innovatsii: opredeleniya i sushchnost' [Novelties, new developments, innovations: definitions and essence] // Molodoj uchenyj. 2012. № 4. S. 166-168.

12. Исмоилова Д.М. Инновационные технологии как компонент развития личности в непрерывном образовании // Образование через всю жизнь: непрерывное образование в интересах устойчивого развития. 2015. №13. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/innovatsionnye-tehnologii-kak-komponent-razvitiya-lichnosti-v-nepreryvnom-obrazovanii> (дата обращения: 21.05.2020).

13. Невирко Д.Д., Сергиенко А. С. Использование инновационных технологии в формировании антитеррористического и антиэкстремистского поведения: по итогам семинара // Вестник Сибирского юридического института МВД России. 2011. №1 (9). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ispolzovanie-innovatsionnyh-tehnologii-v-formirovanii-antiterroristicheskogo-i-antiekstremistskogo-povedeniya-po-itogam-seminara> (дата обращения: 21.05.2020).

14. Кисляков П. А. Формирование толерантности и профилактика идеологии экстремизма в молодежной среде // Russian Journal of Education and Psychology. 2011. №3. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/formirovanie-tolerantnosti-i-profilaktika-ideologii-ekstremizma-v-molodezhnoy-srede> (дата обращения: 21.05.2020).

ЖАСӨСПІРІМДЕРДІ ЭКСТРЕМИСТІК ЖӘНЕ ТЕРІС ДІНИ АҒЫМДАРҒА ТАРТУ БОЙЫНША ПРОФИЛАКТИКАЛЫҚ ЖҰМЫС: БЕЛГІЛЕРІН АНЫҚТАУ ЖӘНЕ АЛДЫН АЛУ

Қазақстанда қазіргі діни жағдай бір қалыпты алайда кейбір экстремистік және теріс діни ағымдардың кесірінен қоғам арасында түсінбеушіліктерге орын беруде. Тәуелсіздік алғаннан бері біздің қоғамға көптеген діни ағымдар ағылып келді. Тәуелсіздіктің алғашқы жылдарында халық діни сауаттылығы аз болғандықтан діндер арасындағы айырмашылықты ажыраталмады. Қой терісін жамылған кейбір бағыттар басында жаңашырлық танытқан бір кейіп танытып өз мақсаттарын астарлы жүргізуге тырысты және тырысуда.

Діни экстермизм - қоғамда қалыптасқан діни құндылықтар мен ұстанымдарды мойындамау, сонымен қатар осыған қарсы «идеяны» агрессивті түрде насихаттау. «Діни экстермизм» терминінің нақты құқықтық белгіленген «шекарасы» жоқ және ол саяси экстремизм сияқты діни догмалардың арасында қызметін жүргізеді. Діни экстермизмді саяси қызығушылықтарын іске асыру жолындағы, мемлекеттік және халықаралық құқықты мойындамайтын, зорлық әдістерінің діни лозунгтары ретінде анықталуы мүмкін. Көбінесе ол саяси жағдайларда қолданылады: діни ұйымдардың мемлекетке немесе басшылыққа конфессиялардың бірінің өкілдері билікке келуі.[1]

Қазіргі заманда террористердің ең үлкен құралы интернет болып табылады, оның ішінде әлеуметтік желілер арқылы жасөспірімдердің миын улауға, санасын арбауға талпынуда. Жасөспірімдік кезең дегеніміз баланың ересек шаққа өту алдындағы кезеңі. Бұл уақытта бала өмірге басқа көзқарас қалыптастыра бастайды. Дін өзі нәзік нәрсе болғандықтан алғаш дінге қызығып жүрген жасөспірім өте сенгіш келеді, айтылған нәрсенің бәрі ақиқат ретінде қабылдап, сыни көзбен қарай алмайды. Экстремисттік және теріс діни ағымдар ұйымдар адамдарды өз қатарына қосу үшін адам психологиясына әсер ететін құралдар мен техникалардың бәрін қолданады. Уағыз насихаттары өте эмоционалды түрде өтеді және қоғамда болып жатқан әділетсіздіктерді айта отырып жасөспірімдер арасында дінсіздерге қарсы агрессиялық күй тудырады. Экстремисттік ұйымдардың діни уағыздары барлық әлеуметтік желілерде

қолданыста, өздері арасында құпия группа ашып сол арқылы жақтастарымен ғана бөлісуге мүмкіншілік алады. Сайт және әлеуметтік желілер арқылы өз идеологияларын таратуда.

Адам шарифат міндеттемеген амалдарды өзіне-өзі міндеттеп алса – бұл радикализмді ұстанғаны болады. Өйткені, мұндай жағдай оны үнемі қалыптасқан жағдайды түбегейлі түрде өзгертуге итермелеп тұрады. Ал радикализмді ұстанған адам басқаларды да осындай ұстанымды ұстануға итермелесе, онда бұл экстремизмге айналады. Жалпы радикализмнің ең қауіпті де қатерлі түрі – экстремизм мен терроризм. Бүгінгі жаһандану дәуірінде «экстремизм», «терроризм» терминдері саясатта жүргендер арасында да, қарапайым халық арасында да жиі айтылады. Саясаткерлер көп жағдайда экстремист және террористерді дұрыс түсініп жатса, қарапайым халық экстремизмнің түп төркінін мұсылман елдері мен исламнан іздеп, оған діни сипат беретіндер де баршылық. Шын мәніне келгенде, бұндай әрекеттерді белгілі бір ұлтпен немесе дінмен байланыстыруға болмайды. Себебі, ол ислам дініне ғана емес, әлемдегі кез-келген дәстүрлі діндердің бір де біріне ешқандай қатысы жоқ, жат іс-әрекет.[2]

Тағы бір нәрсені анықтап алуымыз керек жалпы экстремистік және теріс діни ағымдар дін атын жамылған бір саяси топтар десек қателеспейміз. Еш қандай дін зорлық зомбылыққа сенушілерін шақырмайды. Өкініштісі ислам атына жамылған теріс бағыттағы ұйымдар өздерінің идеологиясын жүргізу үшін қолынан келгенің бәрін істеуде. Қарап отырсаңыз адамгершілік, діни нормалардан тыс нәрсеге баруда. Бұл ұйымдардың негізгі техникасы адамдарға қорқыныш ұялату, сол арқылы өзінікін істетпек, ислам атын жамылған экстремистік және террористік ұйымдардың арманы халифат құру шарифатқа сай амал ететін, алайда сол топтардың басынан шалыс басқанын көреміз, себебі дінде қатаң тыйым салған нәрселерін өздері іске асыруда және негізгі жоғарда отырғандардың мақсаты дүние мен билік болғандықтан айтқан нәрселерінің бәрі мардымсыз болып келеді. Аллаһ тағала Қасиетті Құранда: «Жазықсыз адамды өлтірген кісінің күнәсі барлық адам баласын өлтіргенмен тең болады...»деп (Мәида сүресі, 32-аят), ислам дінінде зорлық-зомбылық, қорқыту-үркіту, елдің берекесін алу, адам өлтіруге үзілді-кесілді тыйым салынғанын көрсетті.

Байқасаныздар ИГИЛ секілді террористік ұйым өз жұмысын Сирияда қарқынды жүргізді. Әлем бойынша өз пікірлестерін жинап жиһатқа шақырды. Оның ішінде қандастарымызда бар еді. Интернет желісі арқылы жас ұрпақтың

санасын тез жаулауда. Экстремистік және террористік актілер салдарынан әлемде қаншама жазықсыз жандар мәңгі өмірге аттануда. Ең соңғы кездері кейбір террористер жеке өзі террористік акт жасауда. Бұған көптеген мысал келтіруге болады. Террористік ұйымдар өз жақтастарын сайт арқылы жинап адамдардың санасын улауда.

Қазақстанда діннің жандануы тәуелсіздік алғаннан кейін басталды. Халқымыздың діни имунитеті әлсіз болғандықтан шет елден келген діни ағымдардың ақ қарасын ажыраталмады, сонын салдарынан көптеген қандастарымыз теріс бағыттағы ағымдарға кіріп кетті. Тәуелсіздіктің алғашқы жылдары жастарымызды шетелге діни білім алуға көптеп жіберген болатын. Сол уақыттары жалпы жастардың соның ішінде жасөспірімдерде теріс діни ағымдарға кіріп кеткен еді. Сол алған білімдерің елге келіп таратқан және жақтастарын жинап үлгерді.

Қазіргі таңда еліміздегі кейбір жастарымыздың теріс діни ағымға еріп, саналарының көз алдымызда улануы ойландыратын мәселе болып отыр. Шетін көзқарасты діни ағымдардың кейбір жастардың білім мен ғылымға деген ынтасын жойып, өзге мәдениет пен теріс құндылықтарды насихаттап, жастар арасында жанжал тудыру жағдаяттары орын алып келеді. Өркениетінің алыстығы теріс жолға түскен жастарымызды ортаға сіңімділігін төмендетіп, өз алдына орта қалыптастыруға алып келетіні сөзсіз. Сонымен қатар ол орталарда қосалқы мәдениет қалыптастыратынын да жоққа шығара алмаймыз. Бұл жерде діннің атын жамылған ағымдардың діни-психологиялық және әлеуметтік тартымдылығы өз алдына бөлек мәселе. Психология саласының мамандары адам баласының құбылыс екендігі, кез-келген ортада психологиялық әрі әлеуметтік мәжбүрлікпен болған жағдайда, сол ортаның жалған идеяларына сіңісіп, ол идеяларды өте келе ақиқаттай көретінін алға тартады.[2]

Қазіргі кезде террористік және экстремистік ұйымдар өз қозғалыстарын әр түрлі платформада жүргізуде. Жастарды өз қарамағына тартуды мақсат етіп көздеген бұл ұйымдар ең алдымен сананы улауға тырысады. Ендігі жұмыс жастар және сонын ішінде жасөспірімдер арасында профилактика жұмыстарын әр дайым жүргізу керек. Қазір әлем мемлекеттері үшін активті жау осы террористік және экстремистік ұйымдар болып табылады. Әрбір мемлекет қазіргі таңда жоғарғы орган тарапынан заңдар қабылдауда.

Экстремистік және теріс діни ағымдардың алдын алу жолдары жастар мен жасөспірімдердің дін сауаттылығын арттыру. Дұрыс және бұрысты анықтауға көмектесу және адамдар арасындағы сыйластықты арттыруға талпыну

Абайдың тілімен айтпақшы "Адамзаттың бәрін сүй бауырым деп". Мектеп және ЖОО ұстаздарынада ақпарат беріп, сауаттандыру керек сол кезде қарамағындағы балаларға ұстаз дұрыс бағыт көрсете алады. Тағы бір өзекті мәселені ескере кеткеніміз дұрыс болмақ ол жастар арасында мәдениеттілік, қоғамда өзін өзін ұстауы қабылеттерін жетілтіру арқылы біз көптеген келенсіз жағдайдын алдын аламыз. Жастар арасында ағартушылық жұмыстарды көптеп жүргізу керек. Қазақта жақсы бір сөз бар «Ерім дейтін ел болмаса, елім дейтін ер болмайды» деген мақал үлкен ой салары анық. Негізі қазіргі заманда мектепте болсын, ЖОО да болсын әрбір оқушымен, студентпен жеке бір байланыс орнату керек. Кейбір жасөспірімдерге және жастарға расымен көңіл жетіспейді, ішіндегі айтар ойымен бөлісетін адамы болмауы мүмкін, оған бірнеше фактор әсер ету ықтимамлдылығы бар мысалы отбасы жағдайы немесе достарымен дұрыс қарам қатынастын болмауы т.б.

Жұмыссыздықтың алдын алу жолдарын қарастыру себебі жұмыссыздықта жастардың теріс ағымға кіруіне әсер етеді. Террористік,экстремистік және теріс діни ағымдардын арасында үлкен көлемді ақша жүреді және ерушілеріне ақшалай көмек көрсетеді. Жұмыссыздықтың кесірінен көптеген жастар қандайда болса мүмкіндікті қолдануға тырысады. Осы орайда мынаны ескерек кеткеніміз дұрыс болады ауылдан қалаға келген жастар жұмыс таппағанын кесірінен бірісі заңсыз іс әрекеттер жасаса, бірілері теріс бағыттағы ағымдарға еріп кетуде.

Әлеуметтік жағдайы төмен отбасыдан шыққан жасөспірімдер теріс діни ағымға оңай еріп кетуі мүмкін, егер алдын ала дұрыс бағыт бағдар көрсетілмесе. Данышпан Абай атамыздың айтуы бойынша «қарны аш адамның көңілінде ар, ойында ақыл болмайтынын» бүгінгі орын алып келе жатқан діни ахуалдан көргендейміз.

Діни фанатизмның алдын алу жолдарын қарастыру, себебі террористік және экстремистік ұйымдардын негізгі бастамасы осы діни фанатизм болып табылады. Діни фанатиктердің арасында қоғамда болып жатқан оқиғаларға агрессивті пікір қалыптастыруы, өзімен пікірлес еместерге жаман қарымқатынаста болуы. Осындай адамдар террористік және экстремистік ұйымдар үшін бір объект ретінде қаралады.

Мемлекеттік дәрежеде террористік және экстремистік ұйымдарға қарсы заңамалар кең ауқымды қаралуы керек.

Экстремистік және теріс діни ағымдар жастар арасында спортпен айналысып жүрген жастарды өз қатарларына тартуға тырысады. Физикалық

дайындығы мықты жастарға әртүрлі агитациялар жүргізеді. Сонымен қоса абақтыда жатқан адамдармен де байланыс орнатып өз мақсаттарына жетуге тырысады. Жастардың қызба қандылығын қолданып оларға теріс түсініктер қалыптастырып кейбір теріс діни ұйымдар сол жастарды өз мақсаттарына қолдануда. [3]

Әрбір оқу орында психолог жұмыс жасау керек. Себебі кейбір жасөспірімдер психологиялық қысым көргендіктен теріс ағымдарға еруде. Тағы бір фактор әлеуметтік жағдайы нашар отбасыдан шыққан жасөспірім теріс ағымға тез кіру ықтималдылығы бар. Әлеуметтік жағдайы төмен адамдар агрессияға және агитацияға тез ұшырайды. Экстремистік және теріс діни бағыттағы адамдар осы топтағы адамдармен жақсы жұмыс жасайды.

Террористік және экстремистік ұйымдарға қарсы ең үлкен шара халықты БҚА арқылы жаппай діни тұрғыдан сауаттандыру және дұрыс ақпарат беру. Теріс бағытты ұстанушы сенушілер діни орындарда көп уақыттын өткізеді жаңадан дінге бет бұрған адамды көрсе онымен байланыс орнатып дінді өзінің көзқарасы бойынша үйретеді. Сол арқылы өз идеологияларын жүргізе береді.

Жастардың теріс діни ағымдарға тартылуының негізгі себептерін саралап өтсек. Оны қазіргі уақытқа дейін сарапталған мәселелермен қатар, жаңаша көзқарастар да қалыптасып үлгерді. Сараптама қорытындылары көрсеткендей, жастарды адастыратын теріс діни ағымдардың айла-әдістері сипаттасақ. Олар:

- адастыратын ақпаратқа толы интернет пен әлеуметтік желілердің саныны;
- санаға жеңіл теріс діни әдебиеттерді көптеп шығаруы;
- санаға жеңіл діни догмалар мен шаблондардың тартымдылығын арттыруы және насихаттауы;
- әлеуметтік мұқтажықтары бар жастарды қаржылық ынталандыруы;
- психологиялық тартымдылық арқылы теріс ортаға бейімдеуі;
- отбасындағы махаббаттың жетіспеушілігі мен діни қызығушылығын оңтайлы пайдалануы;
- жастарды бойына діншілдік психологияны діни мәдениеттен арттыра насихаттауы;
- әлеуметтік қиындықтарының эмоцияларын жалған діни догмалар арқылы шығаруға итермелеуі;
- психологиялық күйзелістер шеңберінде жүрген жастарға демеу болуы деген секілді бірқатар діни-психологиялық әрі әлеуметтік мәселелер.

Экстремизм және теріс діни ағымдармен күресу барысында дамыған мемлекеттердің күресу әдіс тәсілдерін зерттеп өзіміздің әдіс тәсілдерімізді жетілдіруіміз керек. Ұлттық тәрбиеге көбірек мән беріп жастарды патриоттыққа тәрбиелейтін шаралар көбірек ұйымдастыру керек.

Жастардың экстримистік және теріс діни ағымдарға жаппай кіруіт тоқтату мақсатында мемлекет жастармен профилактикалық жұмыстар жасау керек. Теріс ағымдағы ұйымдар өз мақсатына жету үшін барлық айла тәсілді қолданады. Қазақстанда атақты саясаттанушы Ерлан Карин мырзаның пікірі бойынша Қазақстан жағдайында терроризмнің таралуының үш негізгі факторын айтуда. Олар:

Біріншісі, әлеуметтік депрессия факторы, әлеуметтік мобильділік каналдарының және лифтілерінің жоқ болуы. Қоғамның маргиналдауы, сонымен қатар бай мен кедейлер арасындағы алшақтық шарықтау шегіе жеткенде әлеуметтік қарсылықтар туындайды, олардың бір түрі терактілер болуы мүмкін.

Екіншісі, идеологиялық саладағы мемлекеттік саясат тиімділігінің төмендігі, соның ішінде діни және этносаралық салада, тіл мен дін саясатын жүргізудегі формализм. Дін істер бойынша арнайы агенттіктің де құрылуы осы саода жүйелі іс әрекеттердің қажеттілігін биліктің де мойындап отырғанын көрсетсе керек.

Үшіншісі, терроризм жағдайында шекаралас мемлекеттердегі “шиеленістік ошақтарының” болуы үлкен ықпал еттеді. Біздің жағдайда Орталық Азияда тұрақсыздықтың сақталу аймақтық қауіпсіздіктің негізгі бір факторы. Мысалы, Қырғыстандағы саяси дағдарыстың ушығуы және Тәжікстанда орын алған қарулы қақтығыстар. Осыған байланысты Тәжікстанда, Қырғыстанда және Өзбекстанда түрлі сипаттағы экстримистік және террористік ұйымдардың жандануы, деп өз пікірін білдірді.[4]

Ендігі мәселе мемлекет тарапынан қауыптын алдын алу үшін Ерлан Карин мырзаның бірнеше ұсыныстары бар.

– Террористік және экстримистік қауып қатерлердің алдын алу түрлері мен әдістерін жетілдіру қажет.

– Стратегиялық инфрақұрлым объектілерін (мұнай газ құбырлары, су жылумен қамту кәсіп орындарын), сондайақ мемлекеттік маңызы бар басқада объектілерді ғана қорғауға ерекше ден қоймай, сонымен қатар терроризмнің салдарынан болған төтенше жағдайларда тұрғындарды да қорғауға бағытталған шараларды да қатар күшейту.

– Уақытылы және білікті түсіндіру жұмыстарын жүргізу бойынша жүйені ретке келтіруге ерекше назар аудару қажет, деген ұсыныстар білдіруде.

Елімізде аты белгілі дінтануші, әл Фараби атындағы ҚазҰУ профессоры Байтенова Нағима ханымның пікірі бойынша «Экстремизмге қарсы күрестін бірден бір жолы олар туралы өз уақытында шынайы мәлімет беру. Бұл жерде әрине күнделікті ақпарат құралдарының рөлі өте жоғары. Әйтсе де, жас өспірім балалар үшін ақпарат құралдарының беретін мәліметі де жеткілікті емес. Секталардың, экстремистік топтардың қаупі туралы жастарды көбірек хабардар етіп отыру қажет. Ол үшін барлық мектептерде Дінтану сабағымен қоса мамандар қауіпсіздік сабақтарын өткізіп, онда экстремистік топтарды, тоталитарлық секталарды қалай білуге болатынын түсіндіріп, олардан қалай сақтану жолын көрсетіп отырулары керек», деген ұсыныстарын білдірді.[4]

Қорыта келе еліміз аман, жұртымыз тыныш болсын десек халқымызды діни сауаттандыру жұмысын жетілдіруіміз керек. Экстремизм және теріс теріс діни ағымдар туралы танымдық видеолар түсіріліп БҚА арқылы халықтың көкірек көзін ашу керек. Мектептерімізде қуантарлығы дінтану пәні жүргізілуде, алайда сол пәнді орта сыныптан оқыта бастаса жас ұрпақты мектеп кезінен діни сауаттандырып алар едік. Дінтану пәнінен беретін мұғалімдердің білімін жетілдіріп отыру керек. Мемлекет тарапынан экстремизм және теріс діни ағымдарға қатысты іс шаралар ең соңғы уақыттары көптеп қолға алынуда, дінсіз қоғам болмағандықтан мемлекет дінмен санасу керек. Дін халықтың руханияты және өте нәсік нәрсе. Елбасының жақсы бір айтып кеткен сөзі бар «Біз экстремизм, терроризм және теріс діни ағымдармен күресеміз деп дәстүрлі дінмен күресіп кетпейік» деген мағынадағы сөзі қазіргі біздің қоғам үшін өте орынды айтылған.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. <https://www.ektu.kz>
2. <https://kazislam.kz>
3. Профилактика терроризма и экстремизма в молодежной среде. – СПб.: ООО «Издательство «Русь», 2018. – 96 с.
4. Ислам Экстремизм мен лаңкестікке қарсы – Алматы, «Көкжиек-Б» баспасы, 248 бет

ҚР БҒМ ҒК философия, саясаттану және дінтану
институтының ғылыми қызметкері,
Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-ның
PhD докторанты Қалдыбеков Нұрбол Сейлбекович

ЖАСТАРДЫҢ МІНЕЗ-ҚҰЛҚЫНДАҒЫ ЭКСТРЕМИСТІК СИПАТТЫҢ ПАЙДА БОЛУЫН ЕСКЕРТУ ЖӘНЕ ОНЫМЕН КҮРЕСУ МӘСЕЛЕСІНДЕГІ АТА-АНАЛАР ҚАУЫМДАСТЫҒЫНЫҢ ОРНЫ

Жалпы дін – адамзат өмірінің барлық саласына тікелей қатысы бар құбылыс. Адамзат қоғамында дінге деген қажеттілік әрқашан да болған. Мұны біз тарихтан жақсы білеміз. Қай заманды, қай дәуірді алып қарасақ та адамдар дінге сенген. Іргелі дін болмаған күннің өзінде наным-сенім нышандары әрдайым болған. Адамдар қолдан пұт қашап, соған табынған. Адам сенімге мұқтаж болмаса ежелгі гректердің сансыз құдайларды ойлап табуында қандай қажеттілік бар еді? Исламға дейінгі араб қоғамы өз қолдарымен соншама пұтты неге жасап алды? Тіпті атеизмді мемлекеттік идеологияға айналдырып, дінге үзілді-кесілді тыйым салған Кеңес кезеңінің өзінде адамдар дінге сенген. Діни ритуалдарды жасырынып орындаған. Қазақстан халқының шамамен 70 пайыздан астамын мұсылман халықтары құрайды. 26 пайызын христиандар құрайды. Сондықтан біздің ел үшін діни сауат өте өзекті. Әдетте ата-аналар балалары дінге қызыға бастағанын байқаса, қазіргі таңдағы исламофобия мен ксенофобияның әсерімен баласының рухани ізденісіне қарсы боп жатады. Бұл қарсылықтың нәтижесі уақытша екенін ұмытпау керек. Себебі, бала үнемі ата-анасының жанында жүре бермейді. Мектеп бітсе, жоғары оқу орнына түседі. Ауылын тастап, қалаға кетуге мәжбүр. Міне, осы кезде жасөспірімдерге діни сауат ауадай қажет болады. Сондықтан баланы діннен біржақты тыю оншалықты нәтижелі әрекет емес. Балаға діннің ақ пен қарасын ажыратып, дұрыс бағыт сілтеу керек. Біздегі жасөспірімдердің діни экстремизмнің ақпараттық әсеріне түсіп қалуына көп жағдайда олардың діннен бейхабар болуы әсер ететіні белгілі. Теріс діни идеологияның ықпалына түсіп қалмау үшін балаға ата-анасы дұрыс діни түсінікті отбасында сіңіруі тиіс еді. Алайда ата-аналардың өзі діни сауаттан көп қалыс қалып жатады. Сол себепті ата-аналар осындай қауіптің алдын алу үшін мейлінше діни сауатын жетілдіру керек не болмаса арнайы дін мамандарының көмегіне жүгінуі тиіс. Кейбір ата-

аналар баласын діннен алыс ұстағысы келеді. Әрине, бұл өзінің құқы. Бірақ бір нәрсені ескеру керек. Дінге деген қажеттілікті сезінген бала ата-анасының тыйымына қарамастан түбінде дінге айналып соғады. Ең дұрысы дін туралы дұрыс түсінік қалыптастыруға тырысу керек.

Дін психологиясын зерттеуші ғалымдар адам өмірінде діннің алар орнын былайша жіктеп көрсетеді:

- Дүниетанымдық функция. Дін дүниетанымдық идеялары арқылы адамның өміріне әсер етеді.

- Легитимациялық (заңдастырушы). Дін құндылықтық-нормативтік тәртіпті заңдастырады.

- Компенсаторлық функция. Адамның әлсіздігінің орнын толтырып, қайғысын жеңілдетеді. Стресті басады.

- Коммуникативті функция. Адамның Құдаймен байланысын, содан кейін адамдармен байланысына әсер етеді.

- Регулятивті функция. Қоғам өмірін белгілі бір жүйеге келтіреді. Мәселен, көп жағдайда ұлттың дәстүрлі дінінің негізінде оның салт-дәстүрі қалыптасады.

- Мәдениет тудырушы функциясы. Дін әрдайым мәдениеттің аса қуатты генераторы болған, бола да береді [1].

Дінді пайдасы мен зияны қатар жүретін екі қыры бара құбылыс деп қарастыруға болады. Мәселен, діннің адам өмірі мен қоғамға жағымды әсері ретінде мына нәрселерді атауға болады:

- Дін өмірдің мәнін ашады. Адамның мына өмірдегі мақсаты мен орнын белгілі бір дәрежеде айқындап береді.

- Адамды жұбатады, үміт сыйлайды, рухани жетілуіне ықпал етеді. Адам көп жағдайда жаны қиналғанда Құдайды іздей бастайды. «Жәй кезде анау дейміз, мынау дейміз, Қиналып жан қысылса Құдай дейміз». Кенен.

- Адамдарды біріктіруші фактор бола алады.

- Дәстүрлі қалып пен жазылмаған заңдылықтарды бұлжытпай орындауға діннің ықпалы зор.

Ал егер дінді дұрыс ұстанбаса немесе дұрыс түсінбесе оның кері әсері міндетті түрде болады. Мәселен:

- Дінге фанаттық қатынас жасау.

- Сектаның ықпалына түсіп қалу қаупі бар.

– Өзге дін өкілдеріне төзімді қарым-қатынас жасай алмау. Бұл діни алауыздыққа алып келеді. Діни экстремизм мен терроризм аса қауіпті дүние болып тұр.

– Зайырлы өмірге деген тосын көзқарас қалыптастыруы мүмкін.

Қазіргі таңда ақпараттық қоғамның даму жағдайында діни-рухани құндылықтар өзекті мәселеге айналды. Негізінде бұл қай заманда да өзектілігін жоймайтын дүние. Адам үнемі өмірдің мәнін іздеумен жүреді. Соның ішінде жастар өмірден өз орнын тауып, өмірі бір ізге түскенге дейін әр нәрсенің басын бір шалып көреді. Сөйтіп жүріп дінге, руханиятқа айналып соқпай тұра алмайды. Қазіргі жағдайдағы сантүрлі діни-идеологиялық бағыттардың ішінен дұрысы мен бұрысын айыра білу өте қиын шаруаға айналды. Жастарда діни ағым жетекшілеріне деген қызығушылық жоқ емес. Әлі өмірлік тәжірибесі мен толысқан білімі жоқ оқушылар мен студенттер өмірдің мәнін іздеу барысында діни ағым өкілдеріне жүгініп жатады. Сондықтан діни ағымдар мен бағыттарды және олардың жастармен жұмыс істеу тәсілдерін зерттеу бүгінгі таңда өте өзекті. Деструктивті діни ұйымдар негізінен әлі діни түсінігі, тұжырымы қалыптаса қоймаған 15 пен 35 жас аралығындағы жастарды нысанаға алады. Себебі деструктивті діни ағым өкілдері өз жақтастарын көбейту арқылы елде ықпалын арттыруды көздейді. Оның үстіне мемлекеттің келешектегі бағыт-бағдары ондағы жастардың дүниетанымымен тығыз байланысты. Жастар арасында жаңа діни бағыттардың кең тарап кетуінің басты себептерінің бірі – жастардағы дүниетанымдық кризис. Қазіргі таңда дін белгілі бір дәрежеде жеке тұлғаларды манипуляция жасау, сонымен қатар қаржылық ресурс пен ықпалдылыққа қол жеткізудің құралына айналып отыр.

Бұған қоса жастардың теріс ағымның құрығына ілігуіне елдегі әлеуметтік жағдай да әсер етеді. Міне, осындай факторлар жастарды деструктивті діни бағыттардың ақпараттық шабуылының алдында қауқарсыз күйге түсіріп жатыр.

Жастарды діни ағымға тартудың ең кең тараған түрлері:

– Психологиялық тәсілдер. Жақыны дүниеден өтіп, қайғырып жүрген немесе материалдық тұрғыдан таршылық көріп жүрген адамдардың жанынан табылып, демеу болу.

– Тегін білім бағдарламалары. Мәселен, тегін ағылшын курстарын ашып қояды.

Сондықтан ата-ана мен бала арасындағы байланысты жолға қою маңызды. Баламен емін-еркін сырласу деген дағдыны отбасыда қалыптастыру

керек. Себебі, жастар өмірінің қиын сәттерінде, жаны жабырқаған кездерде діни жолда жүрген адамдарға тартыла бастайды. Олардан кеңес сұрап, рухани әңгіме тыңдап жанының дауасын емдегісі келеді, рухани тыныштық тапқысы келеді. Өмірдің мәнін іздейді.

Ата-ана балаға дұрыс жол нұсқау үшін өзі де мүмкін болғанынша үнемі рухани ізденіс жасауы тиіс деп ойлаймыз. Себебі, өзі бас болып бағыт-бағдар көрсете алмаса, бала сырттан рухани жолбасшы іздейді. Мұның бәрі бейсаналы түрде жүзеге асады. Діни сенімнің адам өміріндегі маңызы орасан зор. Сондықтан да кез келген адам өмірінің бір кезеңінде әйтеуір дінге айналып соғады.

Жалпы баланың болмысы бұл онымен жасалған қарым-қатынастың нәтижесі екенін психологтар жиі айтады. Қарым-қатынас – адам өмірінің аса маңызды және күн сайын жиі кездесетін нәрсесі. Индивиттердің арасындағы қарым-қатынас тұлғаның бойындағы қасиеттерді, түсінік-пайым мен өмірлік ұстанымдардың, талғамын қалыптастыратын дүние.

Ислам ғалымдары діннің функциясына қатысты мынадай тұжырым айтады.

Шариғаттың түпкі мақсаты жалпылама үш топқа бөлінеді:

1. Дарурият – адам үшін бірінші кезектегі қажеттіліктер;
2. Хажият – адам үшін өмірлік қажеттіліктер;
3. Тахсният – өмірді әсемдеуге, жақсарта түсуге немесе жеңілдеу түсуге ықпал ететін нәрселер.

Жуайни, Ғаззали секілді ғалымдар там-тұмдап ғылыми айналымға қоса бастаған «шариғаттың мақсаттары» («Мақасид әш-шариға») деген мәселені Ибраһим ибн Муса әш-Шатыби деген ғалым өзінің «әл-Муафақат» атты еңбегінде кеңірек қозғайды. Оның айтуынша шариғаттың/Ислам дінінің адамзат өміріне араласуының бес функциясы бар:

- Адамның діни сенімді қорғау;
- Адамның өмірін/жанын қорғау;
- Адамның санасын/ақылын қорғау;
- Адамның ұрпағын/нәсілін қорғау;
- Адамның мүлкін қорғау.

Діни сенімді қорғау.

Біріншіден, Ислам діні ешкімге күштеп дін қабылдатпайды. Құранда «Дінде зорлық жоқ» (Бақара, 256) деген аят бар. Ислам тарихында зиммилер деген болған. Ислам мемлекетінде өмір сүретін өзге дін өкілдерін осылай

атаған. Пайғамбарды үлгі еткен мұсылмандар зиммилердің құқығына айрықша маңыз беріп, қорғаған.

Екіншіден, Ислам діні өзінің сенушілеріне тек бір Құдайға сенуге шақырады. Мұны мына аяттан аңғарамыз: «Шын мәнінде ширк – ең үлкен зұлымдық» (Лұқман, 13). Неге ең үлкен зұлымдық? Себебі, ислам доктринасы бойынша құлшылық етіп, табынуға бір ғана Құдай лайықты. Құлшылыққа лайықты емес нәрселерге табыну адамның еркіне зиян. Адам құдай деп табынған нәрсесіне өзінің ерік-қалауын береді. Басқаша айтқанда әр нәрсеге табыну адамның еркіне тұсау болады. Әр нәрсеге табынған адам жауапкершілікті әр нәрсеге аударып салатын кеселге ұшырайды. Тіпті бір Аллаға сенетін мұсылмандардың өзі кейде өзінің жалқаулығы мен жауапсыздығын «ИншаАлла», «Алла бұйыртса» деген шаблондармен ақтап жатады.

Адамның өмірін қорғау.

Ислам діні үшін адамның өмірі – ең үлкен құндылықтардың қатарында тұрады. «Кімде кім бір адамды нақақтан нақақ немесе жер бетінде бұзғыншылық жасау мақсатында өлтірсе, тұтас адамзатты қырып салғандай күнә арқалайды. Ал кімде кім бір адамды тірілтсе, тұтас адамзатты өлімнен арашалап қалғандай сауапқа кенеледі» (Маида, 32).

Ислам құқығында адам өмірі құлшылықтан да маңызды.

Адамның санасы/ақылы

Ислам есірткі, алкоголь секілді адамды ақылынан ажырататын заттарға қарсы. Ислам адамның ақылын, ожданын және еркіндігін актив қалыпқа келтіру үшін келген. Ширк/көпқұдайшылық адамның еркіне тұсау, ал есірткі, алкоголь секілді заттармен қоса, буквализм секілді дерттер адамның ақылына тұсау болады.

Адамның ұрпағын/нәсілін қорғау

Ислам адамның тегіне мұқият қарады. Асырап алған балаға мүмкін болса оның шын әкесін айту керек. Адам өзінің тегін білгені дұрыс деді.

Адамның мүлкін қорғау

Дүние-мүлік адам өміріндегі маңызды қажеттілік. Адам бостандығының материалдық негізі деуге де болады.

Ислам адамды о бастағы таза табиғатымен қауыштыру үшін келді. Мақсаты адамды адам етіп тұрған ақыл, ождан және ерік-қалау секілді үш нәрсені актив қалыпқа келтіру. Ақылды біліммен сусындандырады, ожданға әдеп/мораль және ерікке таңдау еркін беру арқылы қуаттандырды.

Осы «мақасид әш-шариға» мәселесін жастардың санасына сіңірсек, оларда діннің жалпы функциясын, діннің рухын ұғынып, саналарында белгілі бір түсінік қалыптасады. Ал діннің адам өміріндегі функциясын білмеген адам, буквализмге ұрынып, дінді шаблондармен ғана ұстанатын жағдайға жетеді.

Негізінде діни экстремизм өте қауіпті құбылыс. Себебі, діни сенім адамның ең нәзік жері. Мұны басқа мақсат үшін қолданып кету өте оңай. Көптеген радикалды діни ұйымдар адамдардың дінге, Құдайға деген шексіз құрметін, сенімін қолданады. Дін атынан сөйлеп тұрған адамға халық тез иланғыш келеді. «Діни экстремизм дегеніміз – діннен шектен тыс көзқарастар мен іс-әрекеттерді ұстану. Мұндай экстремизмнің негізі – зорлық-зомбылық, қатыгездік және агрессивтілік, демагогиямен үйлеседі. Қоғамдағы мұндай экстремизмнің себептері: әлеуметтік-экономикалық дағдарыстар, саяси құрылымдардың деформациясы, халықтың көп бөлігінің өмір сүру деңгейінің төмендеуі, биліктің қарсылықтары мен оппозицияларының жолын кесу, ұлттық қысым, саяси партиялар мен діни топтардың жетекшілерінің өз міндеттерін орындауды тездетуге ұмтылыстары және т.б.» [2]

1. Негізінде діни экстремизммен, радикализммен күресудің сан түрлі тәсілдері бар. Күш қолдану арқылы күресу, экономикалық тұрғыдан күресу, психологиялық күрес, ақпараттық күрес т.б. Өзге елдермен салыстырғанда Қазақстан діни экстремизммен күрестің мейлінші жұмсақ түрі – ақпараттық күресті таңдап, соны жүзеге асырып келеді. Жалпы кез келген проблеманы бейбіт түрде шешудің негізгі жолы – білім, ағарту ісі. Сондықтан бұған дейін болған радикализммен күрестің ағартушылық бағытын одан әрі күшейте беру керек. Біздегі жалпыға міндет орта білім бар. Соның себебінен біздің елдің азаматтары жалпылай алғанда сауатты. Алайда біз діни радикализмге қарсы тұруымыз үшін азаматтардың тек сауатты болуы жеткіліксіз екенін тәжірибеден көріп отырмыз. Бізге жалпы сауатпен қатар діни сауат та белгілі бір дәрежеде ауадай қажет екенін бағамдадық. Әрине, зайырлы мемлекетте жалпыға бірдей діни білім беру мүмкін емес. Мұны біріншіден, бұған дейін болғаны секілді ақпараттық-түсіндіру тобының жұмысымен жүзеге асыруды жалғастыра беру керек. Әрине, біз зайырлы мемлекетпіз. Бірақ халқымыздың 70 пайызынан астамы мұсылмандар. Зайырлылық принциптерін сақтай отырып, халықтың діни сауатын арттыруымыз керек. Себебі, 70 пайыз мұсылмандардың рухани сұранысын қалай да қанағаттандыру керек. Әйтпесе олардағы бос вакуумды экстремистер толтыруы бек мүмкін. Біз тарихтан жақсы білеміз.

Адамзат тарихында дінсіз қоғам болмаған. Ең қатаң режим – Кеңес кезеңінің өзінде адамдар жасырынып дін ұстанды.

2. Оңалту орталықтарының мамандар құрамы – психологтар мен дінтанушы-теологтардан құралатыны белгілі. Бұл екі топтағы мамандарды мына тұрғыдан біліктілігін арттыру керек деп есептеймін. Психологтардың энциклопедиялық дәрежеде діни білімі болуы шарт. Әсіресе дін психологиясы, дін әлеуметтануы деген салалардан азды-көпті хабары болуы керек. Себебі, радикалдардың проблемасы – теологиялық/діни мотив арқылы болып жатыр. Дәл сол секілді теологтарға да психологиядан біліктілігін арттыру қажет. Бәлкім психологтарға арналған теологиялық тест дайындау керек. Олардың деракализация жұмыстарына тартуды осы тесттен өткізу қажет. Дәл солай теологтарға да психология тұрғысынан біліктілігін арттырудың жолын қарастыру керек.

3. Интернет кеңістігін дәстүрлі ислам мен қазақы дәстүр астасқан сауатты контентпен толтыру. Жалпы дәстүрлі исламды ұстанып отырған ресми діндарлар кейбір радикалды ағымдармен ақпараттық бәсекеге түсе алмай отырғаны ащы да болса шындық. Бір ғана мысал айтайын, интернет кеңістігінде әсіресе орыс және араб тілдерінде діни мәлімет іздесеңіз бірінші кезекте сәләфизмді насихаттайтын контент атып шығады. Бұл нені көрсетеді? Бұл аталмыш идеология өкілдерінің өз бағыттарын насихаттауға көлемді қаржы салып отырғанын аңғартады. Сондықтан біз діннің дұрыс бағыты мен бұрыс бағытын ажыратып, айқындап беретін контент жасауға ұмтылуымыз керек. Әсіресе Ислам дінін ұлттық дәстүрмен байланыстыра түсіндірудің тиімді тәсілдерін жетілдіру қажет-ақ.

4. Біз әлі күнге дейін радикалды ұйымдар мен экстремистік топтардың діни мотивтері мен теологиялық уәждеріне ғылыми тұрғыда, кең көлемде, ресми түрде толыққанды жауап берген жоқпыз. Жекелеген шағын еңбектерде әрбір мәселені әр қырынан ашып, азды-көпті жауап берілген. Видеое, аудио форматта қысқа-нұсқа жауап берілген шығар. Бірақ кітап түрінде ғылыми тұрғыдан жауап берілуі қажет-ақ. Осы бағытта елдегі теолог-ғалымдар бірігіп бір проект жасауы қажет деп ойлаймын. Себебі, оңалту орталықтарында жұмыс жасайтын теолог, психолог, дінтанушы т.б. мамандар радикалдармен жұмыс жасау барысында ақпарат тапшылығын көріп отыр. Діни радикалдар мен экстремистердің негізгі мотиві теологиялық болғандықтан бұған теологиялық сараптама жасап, алдын алу керек.

5. Радикалды сана иелері көбіне өздерінің діни мотивтерін ақтап, өздерінің ұстанған жолы тура екендігіне сенімді болу үшін жанына адам тартатыны түсінікті. Себебі, жақтастары, пікірлестері көбейген сайын өзіне сенімділік пайда болады. Сондықтан әлеуметтік желілерге мониторинг жасауды күшейту қажет.

6. Салалық журналистиканы қалыптастыру. Әсіресе дін саласында сараптамалық контент жаза алатын яғни, діни сауаты бар, журналистиканың қыр-сырын да білетін салалық журналистерді дайындау. Бұл ақпараттық қауіпсіздік үшін қажет. Кейде журналистер діни сауатының кемдігінен жоқ жерден исламофобияны, ксенофобияны қолдан тудырып жатады.

7. Жалпы радикалды идеологияны таратушылар бірінші кезекте адамның діни, ұлттық, мәдени бірегейлігін жоюға тырысады. Себебі, бірегейлігін жоймаса адамды қандайда бір идеологияға бағындыру қиынға соғады. Жат ағымдардың адамды өз есімін ауыстыруға итермелейтіні бар. Бұл кездейсоқтық емес. Мақсаттары өз қатарларына тартқан адамды бұрынғы ортасынан, ұлттық тамырынан түбегейлі қол үздіріп, оған басқа әлем, өзге дүниетанымға толықтай енуге жағдай жасау. Нәтижеде адам өзінің ұлтынан, мәдениетінен, тарихынан алшақтай береді. Алшақтаған былай тұрсын, тіпті ата-бабасын адасқан деп тани бастайды. Адам өмірінде оның есімінің айтарлықтай рөлі бар. Адамның есімі оның дүниетанымының коды іспетті маңызды дүние. Себебі, психолог мамандар адамның аты оның белгілі бір әлеуметтік қабатқа, этносқа тиесілі екендігін және қоғамдық қарым-қатынастағы орны мен жынысын білдіретін белгі деп анықтама береді. Дәлірек айтқанда адамның есімінде оның қандай ұлт өкілі екендігіне, діни сенімнің қай түрін ұстанатынын немесе жақтайтынын білдіретін ишарат бар. Себебі, бір тілдегі, бір ұлтқа тән есімдерде өзара ішкі ортақ бояу бар екені белгілі. Әрине бұл жалпылама қарағандағы өлшем. Бұдан тыс жағдайлар да өмірде кездеседі.

Радикалды діни ағымдардың басты мақсаттарының бірі – кез келген бірегейлікті тамырымен жою. Сондықтан бұған қарсы тұру үшін біз ұлттық тарихтан бастап, ұлттық дәстүрімізді молынан насихаттауымыз қажет. Бір сөзбен айтқанда ұлттық мәдениетімізді брендке айналдыруға талпынуымыз керек. Әрбір Қазақстандық өзін Қазақстандық болғаны үшін мақтанатындай жағдайға жетуімізге еңбектенуіміз тиіс. Ол үшін ұлттық дәстүрді, ұлттық өнерді жаңа форматта, тартымды тәсілмен насихаттау. Нақтырақ айтсақ исламтанушы, дінтанушы мамандар тарихта өткен қазақ ойшылдары мен

ұлыларының шығармаларына талдау жасап, мұны кең көлемде насихаттауы тиіс.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Самыгин С.И., Нечипуренко В.Н., Полонская И.Н. Религиоведение: социология и психология религии.
2. «Қазақстандық бірегейлікті қалыптастыру: мәселелері мен болашағы»: Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдар жинағы. – Алматы: ҚР БҒМ ҒК Философия, саясаттану және дінтану институты, 2019. – б. 452.

ҰЛТАРАЛЫҚ КЕЛІСІМДІ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУГЕ АРНАЛҒАН ЖОБАЛАР

Шағын видеороликтер түсіру, елдегі Абайдың 175 жылдығы, әл-Фарабидың 1150 жылдығы, арнайы зерттеу еңбектер, аудармалар, онлайн кездесулер ұйымдастыру жобалары қолға алынуы керек.

1. Белгілі тақырыптарға түсірілген шағын видеороликтерде қазақ азаматының өзге ұлт өкілімен қалай танысқаны, қалай араласып отырғандары, екеуінің ортақ қызықтары туралы сөз болады. Өзге ұлт өкілі ретінде қазақ тіліне судай адам таңдалады. Бұндай достық түрлері Қазақстанда көп әрі табуға қиындық тудырмайды. Видеоролик көрген адамда жылы әсер қалдыруы тиіс. Мазмұнында жеңіл қағытпа, әзілдесулер бірге жүреді. Бұл жеңіл түсірілген видеороликтер әлеуметтік желілерде, әсіресе, ватсап желісімен тез тарайтындай ету керек. Видео түсірілімге кәсіби әртістер не қазіргі вайн түсіріп жүрген әзілкештерді де тартуға болады.

Мысалы, біреуінің сценарийі:

Екі таныс кездейсоқ көшеде кездесіп қалады. Қуанып амандық саулық сұрасады. Қазақ бірдеңе есіне түсіп: Әй, Шухрат, сен мені лағманға шақырам, бір тойдырам дегенің қайда?

Шухрат: Ойбай, ол не дегенің? Лағманды аямай жейміз.

Қазақ: Қашан жейміз сол лағманды?

Шухрат: Қашан жейік десең, сол кезде жейік.

Қазақ: Онда бүгін жейік.

Шухрат: Мен сені шақырдым. Өзің ғой келмеген.

Қазақ: Карантин болып кетті ғой. Сен де білесің қай кезде шақыруды?

Шухрат: Тура бір жарым ай күттім.

Қазақ: Карантин бітті. Енді келме десең де барам.

Шухрат: Болды, жүр үйге.

Қазақ: Біздің үйде етті асап отырып, мен де лағманға шақырам, тойдырам дегенсің.

Шухрат: Лағманды қазір көзіңше жасатам.

Қазақ: Тағы жегің келіп жатса, өзің көргеніндей жасап аласың дейсің ғой.

Шухрат: Айтпа

Шухраттың үйіне барғанда оның әйелімен де студент кезден жақсы таныс екендігі байқалады. Шухраттың әйелі қуана қарсы алып, қазақтың әйелінің қал жағдайын сұрасады.

Лағман жасау барысында да оның қалай жасалатынын түсіндіреді. Бәрі студент кезден бірге оқығандар екені сезіледі. Сабақ берген оқытушылардың қызықтарын еске алысады.

Қазақ: Ана бір ағайымыз бар еді ғой, лекция кезінде «неғұрлымды» үш рет қайталап барып «соғұрлымды» әрең айтатын.

Шухрат: «Соғұрлымын» айтам дегенше сабырымыз жетпей кетуші еді.

Шухраттың әйелі: Сол «соғұрлымды» айтарда бәріміз хормен қосылып кетуші едік қой.

Бәрі күліседі.

Лағманмен бірге дастарханға самса секілді ұйғыр асханасының дәмдері қойылады. Арасында олар туралы да әңгімелер өтіп жатады.

Соңында астан соң бәрі бас қосып бір жаңа шығып жатқан киноға барайық деп шешеді. Сонымен тарқасады. Бастан аяқ видеролик қазақша түсіріледі. Бұл өзге ұлт өкілімен әдемі достықтың кейпін көрсетеді.

Төменде басқа да тақырыптар мысалы берілді:

«Менің түрік досым Мехмет»

«Менің ұйғыр көршім Шухрат»

«Менің татар әріптесім Альберт»

«Менің бизнестегі орыс серіктесім Александр»

«Менің әскердегі күрд досым Саид» т.б.

2. Абайдың 175 жылдығына орай ақынның өлеңдерін оқу турасында бір жоба жасауға болады. Мысалы: «Абай мен Мақтымқұлұлы». Түрікмен ұлтының өкілі (ол оқушы, студент болуы мүмкін) қазақ тілінде Абай атамыздың бір өлеңін, артынша өз тілінде өз ұлтының бір ақынының өлеңін жалғастырып мәнерлеп оқиды. Бұл қарапайым жоба да көрермендерге жылы әсер қалдырады деп ойлаймын. Әрі өзге ұлттардың ақындарымен де танысуға, олардың өз әдебиетін үйренуіне еш кедергі жоқтығын да аңдатады.

3. «Абай не дегісі келді?» жобасы. Ұлы ақынның 175 жылдығына орай «Абай не дегісі келді?» деген жоба жасауға болады. Әр ұлт өкілі арнайы бір видео түсіреді. Онда Абайдың бір шумақ өлеңін қазақ тілінде оқып, сондағы ойды өз түсінігімен тарқатып айтып береді. Мысалы: Орыс ұлтының өкілі Татьяна Абайдың

«Жасымда ғылым бар деп ескермедім,

Пайдасын көре тұра тексермедім.

Ер жеткен соң түспеді уысыма

Қолымды мезгілінен кеш сермедім» өлеңін оқып, Абай заманындағы оқу мен қазіргі оқу мүмкіндігі турасында түсіндірме жасайды. Әрі өзінің Қазақстанда қай жерде білім алып жатқанын да әңгімелейді. Видеороликтен өзге ұлт өкілінің Абай өлеңін оқып, оны бүгінгі күнмен салыстыра талдап отырғанын көру көрерменге жылы әсер қалдырады. Ал өзінің білім алып жатқаны туралы айтуы Қазақстандағы мемлекеттің білім алуға жасап жатқан жағдайын да ұқтырады.

4. Әл-Фарабидың 1150 жылдығына да ойшылдың әрбір жеке ойын ашып түсіндіретін өзге ұлт өкілдерінің зиялы қауымын тартуға болады. Олар ойшыл бабамыздың бір еңбегінде бір мәселе туралы ойын тарқатып түсіндіріп беруі тиіс. Бұл өзге ұлт өкілдерінің қазақ пір тұтатын ірі ойшылдарды мойындауын әрі бірге дәріптеуін көрсетеді. Бұл ұлттардың ұйысуына, бірігуіне өз ықпалын тигізеді. Түсіндіру кезінде бүгінгі күнмен міндетті түрде байланыстыра, мысалдар бере отырып айту негізге алынады. Себебі бүгінгі күнмен байланыспаса, ол нәрсе көрерменге қызықты болмай қалуы мүмкін.

5. «Арнайы зерттеулер, аудармалар» жобасы. Бұл жобада өзге ұлт өкілінің қазаққа, Қазақстанға сіңірген еңбегіне арналады. Мысалы, Қазақстан тарихын, әдебиетін, ұлттық ерекшеліктерін өзге тілдерге аударғандар соны қалай жасағаны, оның маңызы туралы әңгімелейді. Бұл жобада өзге диаспора өкілдері қазаққа, Қазақстан қоғамының алға жылжуына, дамуына қандай үлес қосып жатыр деген сұраққа жауап ізделеді.

6. Онлайн кездесулер жобасы. Бұл жобада қазақ тілді өзге ұлт өкілдерімен бірге күнделікті өмірдегі маңызды оқиғалар ағымы туралы сөз болады. Мысалы, covid-19, биылғы дадарыс, ауылшаруашылық мәселесі, су тасқыны зардаптары, лоторея ұйымдастырудағы алаяқтық әрекеттер т.б. Бұндай тақырыптарды өзге ұлт өкілдерімен бірге әрі қазақ тілінде талқылау қазіргі жағдайлардың бәріне ортақ екенін, өзге диаспора өкілдерінің де бұған алаңдаушылығын әрі қазақ тілінде кәсіби талқылауға қатыса отырып, елге, жерге, тілге деген құрметтерін көрсетуге мүмкіндік береді. Көрерменге жылы әсер қалдырады.

КОНФЕССИЯАРАЛЫҚ КЕЛІСІМДІ САҚТАУҒА ӘРІ ДАМУҒА АРНАЛҒАН ЖОБАЛАР

Қоғамдағы проблемаларды талқылау, рухани жетілу мәселелерін сарапқа салу, спорттық шаралар ұйымдастыру, Қазақстанды тану, Мемлекеттік тілді үйрету, Діни дәстүрге құрмет (толеранттылық) жобасы.

«Қоғамдағы проблемаларды талқылау» жобасы. Қазіргі уақытта қоғамда проблемалар шаш- етекпен. Түрлі діни бірлестіктер өкілдерімен осы мәселелерді ортақ талқылауға шығару керек. Мақсат - ортақ шешім іздеу.

Мысалы:

Арак
Есірткі
Суицид
Ажырасу
Бала Тәрбиесі
Қылмыс
Жезөкшелік
Брокерлік
Адам Саудасы
Заңсыз Миграция
Отбасындағы Зорлық
Ғаламдық Экологиялық Проблемалар
Жасанды Интеллект
Денсаулық Саласындағы Теңсіздік
Діни Фанатизм
Экстремизм
Терроризм
Ксенофобия
Сепаратизм
Мүгедек Балалардың Жағдайы

«Рухани жетілу мәселелерін сарапқа салу» жобасы. Бұл жобаның мақсаты тән саулығы мен жан саулығын қалай күту, адамға өз бойындағы рухани кеселдермен күрес, рухани жетілу мәселелерін қозғауға арналған.

Тақырыптары:
Ашу мінезі

Шыдамсыздық
Жалқаулық
Ұқыпсыздық
Іштарлық
Қызғаныш
Қыңырлық
Бұзықтық
Ортамен тіл табыса алмау
Өтірік
Өсек
Ашкөздік
Уәдеде тұру
Еңбекқорлық
Тазалық
Талаптылық

Спорттық шаралар жобасы.

Діни бірлестік өкілдерімен түрлі ортақ спорттық шаралар ұйымдастыру қажет. Футбол, волейбол, теннис, жүгіру, суға жүзу т.б. Бұл шаралар діни бірлестік өкілдерінің бір-бірін жатырқамауына, жақын танысуға, араласуға өз ықпалын тигізеді.

Қазақстанды тану жобасы.

Бұл жобаның мақсаты жаңа келген кейбір діни бірлестік өкілдеріне Қазақ елін, менталитетін, салт дәстүрін, әдет ғұрпын, географиялық ерекшеліктерін, мәдениетін таныту. Бұл жоба бір жағы бұл елдің тамырсыз емес екенін аңғартады. Қанша ғасырдан бері келе жатқан, қалыптасқан мәдениеті, дәстүр салты бар екенін көрсетеді. Осы мақсатта әрбіріне кезекпен қаржылық шығынын жүктей отырып, Қазақстанның көрікті әрі киелі жерлеріне бірге саяхаттар ұйымдастыруға болады.

Мысалы:

Арыстан баб – Түркістан облысы, Отырар ауданындағы көне кесене, сәулет өнерінің тамаша жетістігі.
Қозы Көрпеш – Баян сұлу ескерткіші
Қожа Ахмет Яссауи кесенесі (Түркістан облысы, Түркістан қаласы)
Айша бибі

Шарын шатқалы
Жидебай
Қатон-Қарағай
Қайыңды көлі
Меркі
Бекет Ата жер асты мешіттері
Бурабай
Түрген сарқырамасы
Алакөл
Айғайқұм мемлекеттік ландшафттық табиғат паркі
Павлодар облысы Жасыбай көлі жағасындағы “Баянауыл”
Қарағанды облысындағы таулы-орманды “Қарқаралы”
Шығыс Қазақстан облысындағы Бұқтырма бөгені жағасындағы “Алтай мүйісі”
Орал қаласы Жайық өзені маңындағы “Орал”
Қостанай облысындағы орманды-тоғайлы Наурызым алқабы
Түркістан облысы Бадам жазығындағы “Оңтүстік”
Көкшетау таулы аймағындағы “Золотой бор” база

Мемлекеттік тілді үйрету жобасы.

Осы уақытқа дейін өткізілген жиындар мен бас қосуларда діни бірлестік өкілдерінің мемлекеттік тілде сөйлегені байқалмады. Қазақстанға жұмыс істеуге келгеннен кейін мемлекеттік тілді білуге оларды жұмылдырған дұрыс. Осы орайда бұл жобаны қолға алу өзекті әрі қажетті. Діни бірлестік өкілдері оған қарсылық танытпайды деп ойлаймыз. Бұл бағытта Елбасы қорының қазақ тілін үйрететін жаңа әрі дайын жұмыс істеп тұрған жобаларын пайдалануға болады.

Сілтемесі: https://www.inform.kz/kz/elbasy-kory-kazak-tilin-uyretetin-zhana-zhobalarmen-tanystyrdy_a3501676

Діни дәстүрге құрмет (толеранттылық) жобасы

Бұл жоба діни бірлестік өкілдерінің бір бірінің діни дәстүрін тануын әрі құрметтеуін мақсат етеді. Бұл жоба аясында діни бірлестіктер өздерінің діни мерекесі не діни ғұрып атқару уақыты келгенде оны тамашалауға өзге дін өкілдерін тегіс шақырады. Шарада прозелитизмге жол бермеу жағы қатаң қадағаланады. Мысалы, Рамазан айында ҚМДБ ауызашар ұйымдастырып, сол

дастарханға өзге дін өкілдерін тегіс шақырады. Дастархан басында оразаның ислам дінінде алатын орны, мәні мен маңызы, қазақ еліндегі қалыптасқан ауызашар дәстүрі туралы түсінік береді. Дін өкілдері шара барысында бір біріне жақсы тілек айтысады. Шарадан соң қалаған дін өкілдері видеотүсірілімге бүгінгі шараның өзі үшін жаңалығы мен маңызы, ерекшелігі, өзінің не үйренгені турасында пікірін жеткізеді. Бұл шарадан бір бірінің діни дәстүрін жақыннан тану және өзара сыйластықта болу мақсат етіледі.

Мысалы, батыстағыдай бірге Құран оқу, Інжіл оқу, Пасха мерекесіне қатысу, ауызашарда бірге болу, крещение кезін тамашалау т.б.

ПАТРИОТИЗМДІ КӨТЕРУГЕ БАҒЫТТАЛҒАН ЖАҢА ЖОБАЛАР

«Мен мақтаныш етемін» жобасы.

Бұл жоба тәуелсіз Қазақстандағы жетістіктерді нақтылауға, замандастардың осы елдің дамуына қосып жатқан үлестерін арнайы атауға, соны мақтаныш етуге арналады. Мақсат мақтаныш етерлік дүниелеріміздің көп екенін көрсете отырып, жастардың бойында өз еліне деген патриоттық сезім қалыптастыру.

Мысалы, бір жас үшін өзінің оқытушысы мақтаныш болуы мүмкін. Ол сол туралы баяндау арқылы өз ұстазын басқаларға үлгі етеді. Ұстазы өзінің мінезі не білім, білігі арқылы еліміздің дамуына үлес қосып жүрген болуы мүмкін.

Осындай елеулі жақсылықтарды көп айту өскелең жастарға үміт сыйлаумен қатар, елдің сол жетістіктерге жеткен азаматтарына деген құрмет сезімін қалыптастырады, елге құрмет осындай факторлардан құралады.

«Туған жердің тарихы» немесе «Біздегі ерекшелік» жобасы

Бұл жоба әр студенттің өзі өскен аймақтың тарихын білуіне арналады. Бұны челлендж ретінде жалғастыруға болады. Мысалы, студенттердің әрқайсысы республиканың әр түкпірінен келгендер. Мақсат: әр жас өзінің туған елді-мекенінің тарихын білуі әрі соны басқаларға таныстыруы. Жергілікті қалыптасқан дәстүр-салтындағы ерекшеліктерін қоса айтып видео түсірсе болады. Мысалы, келіннің сәлем салуы әр аймақта әркелкі. Жас қыз өз ауылынан шыққан батыр туралы немесе жер бедерінің өзіндік тарихы туралы баяндап, бізде келіндер жағы сәлемді былай салады, бұл басқа жаққа қарағанда ерекшелігіміз деп өзінің ұялы телефонымен түсірген видеосын инстаграмға жүктейді.

«Өткеннен тәлім» жобасы

Бұл жобаға әр жастағы адамдар қатыса алады. Сұрақ «Сіз өткен тарихымыздан қандай сабақ алдыңыз?». Қатысушы өткен тарихымыздан бүгінгі күн үшін маңызды қандай сабақ алғанын немесе алуға болатынын нақты бір мысалмен айтады. Мысалы, ел басына күн туғанда Мәншүктей қыздарымыз шыбын жанын аямай соғысқа барды, соғыста туған елін қорғап шейіт болды. Мен әр қазақтың қызы осындай ер жүрек, керек кезінде ерлерден қалыспай өзінің ұлттық мүддесін қорғауға білек сыбана кірісетіндей болуы керек деп ойлаймын дегені секілді. Енді біреу бір батырдың ерлігін айтуы мүмкін. Осы арқылы ел үшін, отан үшін жасалған ерліктер мен жақсылықтарды өскелең ұрпақтың есіне салып, солардан үлгі алуға шақыруға болады. Бұл жастардың бойында сөзсіз өз еліне бір жақсылық сіңіруім керек деген түсінік қалыптастырады. Бұл да қысқа видеоролик ретінде көптеп түсіріліп, әлеуметтік желілерге салынады.

СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДИКИ ВЫЯВЛЕНИЯ ЛИЦ, ПОДВЕРЖЕННЫХ ВОЗДЕЙСТВИЮ ИДЕОЛОГИИ ТЕРРОРИЗМА И ОРГАНИЗАЦИЯ ИНДИВИДУАЛЬНОЙ ПРОФИЛАКТИЧЕСКОЙ РАБОТЫ С НИМИ.

Терроризм эволюционирует: меняется мотивация, методы вербовки, растут география и масштаб терактов, уровень организации, число сторонников.

В целях устрашения запрещенные организации используют все известные средства поражения. Для совершения теракта в общественных местах незаконные вооруженные формирования используют боевиков-смертников, смертники – это, в большинстве случаев, молодые мужчины и женщины 20-35 лет. Специалисты отмечают, что потенциальной жертвой экстремистской идеологии является каждый человек, пребывающий в состоянии разочарования и безысходности. Единого профиля, который бы помог определить, кто, может быть, уязвим для идей религиозного экстремизма и терроризма - не существует. Среди них есть и хорошо образованные, и люди ничего, кроме школы не заканчивавшие. Люди становятся вовлеченными в религиозные экстремистские движения через процессы социализации, которые происходят с помощью личных, эмоциональных и психологических факторов. Из всех факторов, я бы выделил – отчуждение. Отчуждение – это внутренний конфликт, неприятие чего-либо. Отчуждение может возникнуть из-за постоянной схемы исключения, унижения, предрассудков по отношению к определенным группам или отдельным лицам со стороны общества и государства. Оно также может возникнуть в ответ на грубую неадекватность судебных решений, жестокое обращение во время тюремного заключения, коррупцию. Первоначальная отрешенность от процессов и институтов государства, потеря ими авторитета в данном обществе приводит к поиску другой идентичности, не казахстанской, а, к примеру, исламистской. По мере роста разочарований люди начинают искать противоядие от нерешенных внутренних конфликтов, и находят идеологии, которые могут если и не решить, то обвинить во всех бедах внешних

участников. В момент кризиса, человек наиболее уязвим для религиозного фундаментализма с его высоко структурированными ритуалами и практикой. В случае распространения идеологии религиозного экстремизма, отчуждение в межрелигиозных отношениях формируется специально. Так, например, эмоциональное стремление действовать в условиях несправедливости, подогревается провокационными рассказами о том, что мусульмане «подвергаются атакам» со стороны запада. Ненавистник, ставящий себя в исключительное положение, приписывает другим всё то жестокое и бесчеловечное, к чему он сам расположен. Таким образом, радикализация может возникнуть из-за неадекватности более широких систем диалога. Отсутствие терпимости и разобщенность людей, неспособность сдерживать провокаторов и отсутствие жизнеспособных альтернатив для подлинного расширения прав и возможностей, как в личных, так и в общественных сферах – это неизбежный путь к радикализации. В группе риска: заключенные и лица, недавно освободившиеся из мест лишения свободы. Радикальные рекрутеры сосредотачивают свое внимание на уязвимых отчужденных группах в обществе, они умело манипулируют их чувствами разочарования и гнева. Еще одна причина – религиозная неграмотность населения. В настоящее время деятельность террористических и экстремистских организаций по привлечению новых адептов осуществляется как при помощи непосредственного (личного) контакта вербовщика с вербуемым, так и дистанционного, когда вербовщик (он может находиться на территории третьих стран) входит в контакт при помощи социальных сетей и мессенджеров. В настоящее время вербовочная деятельность со стороны международных террористических организаций в основном осуществляется:

- 1) В интернете. В силу доступности, дешевизны, легкости использования, мультимедийных возможностей - интернет стал основной площадкой для осуществления пропагандистской и вербовочной деятельности. Для целей вербовки используются преимущественно социальные сети, тематические чаты, форумы. Количество сторонников экстремистской идеологии существенно превышает число активных боевиков террористических и экстремистских организаций, однако именно их виртуальные сообщества (участники тематических групп и чатов) представляют основной интерес для вербовщиков;

- 2) В местах отправления религиозных культов (в религиозной среде). При вербовке в религиозных организациях и религиозных учреждениях вербовщики, как правило, обращают внимание на молодых людей,

начинающих осваивать основы религии. У них пытаются сформировать ошибочное мнение о притеснении мусульман (в том числе на территории стран-участниц СНГ), а также навязать им искаженное толкование исламских догм о необходимости переезда на территорию Сирии (совершения «хиджры») и ведения «джихада». Если вербовщики находят, что кандидат по основным вопросам начинает разделять их взгляды, его после ряда проверок приглашают вступить в ряды террористической организации. При этом, в силу осведомленности вербовщиков о внимании спецслужб и правоохранительных органов к религиозным объединениям, они стараются осуществлять вербовочную деятельность максимально скрытно, не привлекая к себе внимание. Вербовочная деятельность осуществляется и в отношении граждан, выехавших в частном порядке для обучения в зарубежные исламские учебные заведения. По возвращении на родину указанные лица распространяют террористическую идеологию, в частности, обосновывая необходимость ведения «джихада» против «неверных»;

3) В молодежной среде, занимающейся спортом (в спортивных клубах и секциях). Активисты террористических и экстремистских организаций проявляют интерес к молодежи, занимающейся спортом, прежде всего различными видами единоборств. Этому благоприятствуют такие факторы, как желание спортсменов реализовать свои лидерские качества, особый режим тренировок, царящий в этой среде культ силы. Изучение биографических данных граждан государств – участников СНГ, выехавших в зоны боевых действий, свидетельствует о том, что часть из них прошла физическую подготовку в различных спортивных учреждениях (клубах, секциях и т. д.), а некоторые имеют впечатляющие спортивные достижения. При этом вербовщики зачастую обещают спортсменам использовать их умения и навыки;

4) Среди заключенных (в пенитенциарных учреждениях). Значительная часть осужденных по преступлениям террористического характера, несмотря на применение к ним мер государственного принуждения и воспитания, остаются активными приверженцами радикального ислама и вынашивают намерение продолжить противоправную деятельность после своего освобождения. Часть из них пытается осуществлять вербовочную деятельность среди осужденных. При этом распространителями религиозно-экстремистской идеологии, как правило, являются лица, прошедшие военную подготовку в лагерях боевиков, участники вооруженных конфликтов в Сирии, Ираке, афгано-пакистанской зоне, а наиболее восприимчивыми к ней – заключенные, считающие себя

«жертвами произвола» действующей власти. Новые технологии позволяют организовать «удаленное» вовлечение граждан в деятельность террористических групп. Вербовщику только необходимо отыскать в виртуальном пространстве лиц, которые согласно имеющимся социально-психологическим установкам способны войти в состав группы.

Анализ личности по социальным сетям – один из эффективных современных методов выявления лиц, подверженных воздействию идеологии терроризма. Скоринг (термин "скоринг" означает подход, при котором на основании набора известных характеристик объекта прогнозируется искомая характеристика) социальных сетей не занимает много времени, но позволяет просчитать риски, проверить достоверность информации и получить общее представление о личности. Исследуя открытые источники информации, мы не нарушаем никаких правовых и этических норм: человек, когда выкладывал информацию о себе в интернет, знал, что она станет общественным достоянием. Не нужно быть программистом или хакером, чтобы найти человека в интернете. Используйте информацию и работайте с ней: вводите ФИО в поисковиках, меняя порядок слов и раскладку клавиатуры. Различные блоги, форумы, социальные сети, комментарии под видео YouTube – средоточие информации о человеке. Изучите посты, группы в которых состоит человек, оцените настроение публикаций, просмотрите страницы родственников и близких друзей. Распознать таких людей помогут публикации на стене: постоянные лайки и репосты обычно случайные люди не делают.

Темы и общий характер публикаций, комментариев и отзывов, которые должны насторожить и помочь эксперту выявить лиц, подверженных воздействию идеологии терроризма.

- Выступает против патриотизма: призывает не исполнять гимн, не платить налоги, не служить в армии, не работать на государственной службе;
- Проявляет неуважение к народным традициям и обычаям;
- Настраивает против официального духовенства;
- Считает последователей традиционного для Казахстана ислама суннитского толка ханафитского мазхаба отступниками от веры, проявляют нетерпимость к представителям других религий;
- Агрессивно высказывается в отношении культуры и искусства (театр, музыка, балет, изобразительное искусство и др.);
- Выступает против получения детьми высшего образования;

– Публично отказывается и призывает других к отказу от медицинской помощи (вакцинации), даже перед угрозой здоровью и жизни;

Фотографию для аватара (аватар, аватарка, юзерпик – графическое изображение пользователя интернета. Используется в социальных сетях, чатах, блогах и т. д.) человек выбирает на подсознательном уровне, поэтому по ней возможно узнать некоторые черты его характера. Фото профиля высвечивает некоторые наиболее ярко выраженные особенности личности. Рассмотрим наиболее популярные изображения для социальных сетей:

1) аватар отсутствует. Обычно отсутствует аватар у новеньких или у тех, кто общаться здесь не собирается, кто считает, что заглянул сюда, возможно, в первый и последний раз. Если аватар отсутствует совсем в течении длительного времени нахождения в данной сети – это говорит о скрытности чувств. Такие люди постоянно решают, каким образом себя подавать и подавать ли вовсе;

2) если на аватаре собственная фотография, то это характеризует владельца как человека открытого, с собственной позицией и нежеланием скрываться. Также следует учитывать, в какой позе снята фотография, какие жесты присутствуют, эмоциональное состояние. К особенностям людей с такой аватарой относится их полная уверенность в своей правоте, их уверенность в правильности своего образа жизни и мыслей. Как люди прямые, они менее всего склонны притворяться и, как правило, говорят то, что думают.

3) Животные - это одна из самых популярных тем для аватар. Каждое животное имеет в сознании человека определенный набор качеств. У кошки это независимость, у собаки - верность, честность, у змеи – ум, у лисицы – хитрость, у льва – сила и т.д. Чаще всего эти качества считают в себе главными люди, скрывающиеся за такими картинками. Не обязательно, что эти качества у них есть в реальности. Это в первую очередь их мнение о себе. Если волк, тигр или лев на картинке агрессивен, то владелец странички — точно нет, но очень хочет казаться смелым и сильным. По таким же соображениям выбираются для татуировок изображения драконов, львов, тигров и др. хищников: их владелец хочет убедить окружающих, что он крут.

4) Неживой объект отображает внутреннюю суть человека, его ценности, наклонности и цели. Неживые предметы (например, оружие, книги, флаг) – это своего рода визуальный лозунг человека, способ привлечения аналогично мыслящих людей. Мониторинг социальных сетей позволяет снизить риски, сэкономить время и силы, предварительно обработав информацию с открытых источников в интернете.

Исходя из того, что процесс радикализации отличается для каждого человека, профилактика религиозного экстремизма и терроризма должна начинаться с индивидуального подхода. Поэтому страна и приняла «интегральный» подход с уделением особого внимания профилактике, в которой религиоведческая деятельность и непрерывный диалог с общественностью идут рука об руку. Опыт Алматы показывает нам, что сильное внимание к безопасности должно дополняться широким спектром превентивных методов. Модель информационно-разъяснительной группы работает, потому что она создала доверие между властями и социальной средой, в которой и действуют экстремисты. Благодаря взаимодействию с различными секторами, она направлена на оказание практической помощи тем, кто наиболее уязвим для экстремистских идеологий. В составе группы религиоведы, теологи, политологи и видные общественные деятели. Религиозный экстремизм обычно проявляется в нетерпимости к представителям других религий либо противоборстве внутри одной конфессии. В истинной религии нет принуждения. Но, к сожалению, во все времена находились люди, считавшие допустимым и даже благим делом насаждать свою веру, вести за это кровавые войны, убивать других людей. Именно эти идеи становятся фундаментом для религиозного экстремизма и терроризма. Любое государство, если оно хочет защитить своих жителей и не исчезнуть, будет бороться с экстремистами. Но остановить распространение деструктивных идей одними лишь репрессивными мерами невозможно. Укрепление традиционных семейных ценностей, а также создание в массмедиа положительного образа успешного семьянина с активной жизненной позицией представляется лучшей мерой профилактики. Проведение различных мероприятий, способствующих повышению уровня образованности в религиозной сфере, – вот одно из важнейших направлений государственной политики. Необходимо повсеместное возвращение людей к истокам, к нашим традиционным ценностям. Мы – прогрессивный миролюбивый народ. Первые, кто добровольно отказался от арсенала ядерного оружия. Мы можем гордиться нашими нравственными идеалами и ценностями: уважение к старшим, семейные узы, взаимопомощь – асар, гостеприимство и толерантность. Наша идентичность зависит от наших ценностей. Если мы эти ценности не обозначим и не защитим, то растворимся в глобальном мире. Абсурдно ждать изменений в государстве, не меняясь самому. Каждый на своем месте, хотя бы в своей семье и рядом с собой, должен всеми силами способствовать общему благу. Без

самостоятельных, инициативных людей мы не встанем в один ряд с развитыми странами мира. Практически в любой современной стране человеку с самого рождения прививается дух патриотизма. Воспитание казахстанского патриотизма невозможно без воспитания толерантности, терпимости к людям других национальностей, вероисповеданий. Это уже совместные задачи – родителей и преподавателей, духовенства и работников культуры, нашей интеллигенции. Жизненно необходимо, чтобы дети уважали своих родителей и всячески улучшался морально-нравственный климат в нашем многонациональном и поликонфессиональном обществе.

ФОРМЫ И МЕТОДЫ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ ЭКСТРЕМИЗМУ И ИДЕОЛОГИИ ТЕРРОРИЗМА В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

В современном мире реальную угрозу национальной безопасности страны представляют – экстремизм и терроризм. Они – одни из самых опасных и острых проблем современности. Сейчас они превратились в системную проблему, состоящую из отдельных явлений. Экстремизм и терроризм угрожают будущему целых стран и регионов, в том числе РК. Республика Казахстан находится в эпицентре террористических и экстремистских угроз и нуждается в поиске соответствующей правовой оценки по противодействию таким деструкциям, при этом ставя во главу ключевые вопросы: как противостоять, а самое главное, какие механизмы действенны и эффективны, поэтому здесь уместно рассмотреть концептуальные правовые нормы выработанные мировым сообществом, которые основное внимание уделяют тенденциям модернизации, как правовых норм, так и методам борьбы с террористическими действиями, которые необходимо применить и в Республике Казахстан, т.к. они доказали свою эффективность по противодействию терроризму и экстремизму.

Экстремизм – приверженность к крайним взглядам, к использованию крайних мер (включая теракты и взятие заложников) для достижения своих целей. Среди таких мер можно отметить провокацию беспорядков, гражданское неповиновение, террористические акции, методы партизанской войны. А приставка «религиозный» подразумевает приверженность к какому-либо вероисповеданию.

Терроризм – это идеология насилия и практика воздействия на принятие решения государственными органами, органами местного самоуправления или международными организациями путем совершения либо угрозы совершения насильственных и (или) иных преступных действий, связанных с устрашением населения и направленных на причинение ущерба личности, обществу и государству. Наиболее часто встречающиеся формы терроризма:

- Политический;
- Националистический;

- Религиозный терроризм.

Организаторы зачастую преподносят теракт как «единственно возможный, наиболее действенный» способ отстаивания гражданских или иных прав. Целью является прямое давление на власти или конкретных политических лидеров с целью изменения проводимой ими политики. Борьба с ними становится первоочередной задачей не только правоохранительных органов, но и государств, и союзов государств.

В нашей стране также ведется борьба с терроризмом и экстремизмом. Президент Н.А. Назарбаев в своей книге «Критическое десятилетие» отмечает: «Каковы бы ни были геополитические причины происхождения терроризма в лице отдельных террористов или террористических групп, терроризм окончательно вышел из-под контроля мировых и региональных держав».

Существует определенное количество проявлений террористического плана, которые относятся к внутреннему терроризму:

- Действия, связанные с террористической акцией (организация, планирование, подготовка и реализация);
- Подстрекательство к любым проявлениям терроризма;
- Организация и участие в каких-либо преступных формированиях для совершения террористических акций;
- Пособнические действия, выражающиеся в вербовке, вооружении, обучении и использовании террористов;
- Финансирование и иное содействие терроризму [1].

Противодействие терроризму и религиозному экстремизму в Казахстане имеет превентивную направленность и является одним из направлений в обеспечении национальной безопасности страны.

30 января 2017 года в Ежегодном послании народу Президент РК Нурсултан Назарбаев выступил с государственной программой «Цифровой Казахстан», где в пятом приоритете третьей модернизации он обозначил необходимость борьбы с киберпреступностью, религиозным экстремизмом и терроризмом.

«В современных условиях человечество столкнулось с ростом терроризма. Ключевыми здесь являются вопросы борьбы с финансированием деструктивных сил и связями с зарубежными террористическими организациями. Необходимо проводить работу по предупреждению пропаганды религиозного экстремизма, в том числе в Интернете и социальных сетях. Нужно формировать в обществе нулевую терпимость к любым

действиям, связанным с радикальными проявлениями, особенно в сфере религиозных отношений», - заявил Назарбаев [2].

Комитет национальной безопасности Казахстана совместно с госорганами страны разработали проекты:

- Государственная программа по противодействию религиозному экстремизму и терроризму в Республике Казахстан на 2013 – 2017 годы;
- Государственная программа по противодействию религиозному экстремизму и терроризму в РК на 2017-2020 годы;
- Государственная программа по противодействию религиозному экстремизму и терроризму в Республике Казахстан на 2018 – 2022 годы.

Как отмечается в проекте, целью программы является снижение к концу 2020 года на 20% (по сравнению с 2016 годом) количества лиц, которые разделяют экстремистские идеи по разжиганию религиозной вражды или розни. Планируется довести к концу 2020 года до 95% эффективность работы специальных и правоохранительных органов по недопущению экстремистских проявлений насильственного характера и терактов на территории Казахстана. Согласно документу, к концу 2020 года уровень готовности к реагированию на акты терроризма, а также минимизации, ликвидации последствий терроризма достигнет 95% [3].

На реализацию программы планируется направить средства республиканского и местных бюджетов, а также «другие средства, не запрещенные законодательством РК». При разработке изучен положительный опыт России, Норвегии, Финляндии, Канады, США и ОАЭ. В Послании Президента Республики Казахстан народу Казахстана от 31 января 2017 года «Третья модернизация Казахстана: глобальная конкурентоспособность» состояние безопасности государства в условиях роста угроз терроризма обозначено мерилем его силы и дееспособности к дальнейшему развитию и становлению в качестве одной из развитых стран мира. Происходящие в мире геополитические изменения инициируют новый спектр вызовов и рисков в сфере национальной безопасности, который становится все более разнообразным и исходящим от большего числа источников опасности. Это и есть – сложность и актуальность задач в рамках системного предупреждения угроз религиозного экстремизма и терроризма. В этих условиях действующая общегосударственная система противодействия религиозному экстремизму и терроризму нуждается в дальнейшем совершенствовании в контексте создания

механизма надежной защиты личности, общества и государства от экстремистских проявлений насильственного характера и угроз терроризма [4].

С учетом наработок этих стран Программа сориентирована на целенаправленное противодействие насильственным проявлениям экстремистского характера и терроризму, носителям радикальных взглядов. В ней исключено отождествление религии и радикализации, что позволит укрепить консолидацию усилий государства, общества и религиозных объединений вне зависимости от религиозной принадлежности в противодействии угрозам экстремизма и терроризма. Разграничены формы и методы профилактики религиозного экстремизма и терроризма в зависимости от степени радикализации лиц. Созданы условия для активного привлечения к профилактике религиозного экстремизма и терроризма возможностей неправительственного сектора. Исходя из рекомендаций международного центра по противодействию насильственному экстремизму «Хедая», в Программе установлены реально достижимые коэффициенты целевых индикаторов и показателей [5].

Программа является нормативно-организационной основой решения актуальных задач и имеющихся проблем в сфере предупреждения экстремистских проявлений насильственного характера и предотвращения угроз терроризма. Положения Программы выработаны с учетом неприкосновенности гарантированных Конституцией Республики Казахстан прав граждан на свободу совести и уважение их религиозных убеждений. Усилия государства, общества и граждан посредством реализации настоящей Программы будут направлены на создание, поддержание и развитие необходимых и достаточных условий для формирования в обществе устойчивого неприятия радикальных взглядов в религиозной сфере, снижения количества радикально настроенных лиц и нейтрализации факторов, способствующих их появлению, предупреждения угроз терроризма и повышения уровня антитеррористической защиты населения.

Основные направления по предотвращению финансированию терроризма и экстремизма в Республике Казахстан должны быть сфокусированы:

- в приоритетных направлениях в противодействии отмыванию (легализации) доходов и должна вестись работа по возврату незаконных доходов (капитала) из-за рубежа;

- в рамках международного сотрудничества с целью профессиональной подготовки сотрудников в области борьбы с финансированием терроризма и

отмыванием денег привлекать опытный персонал из зарубежных стран, например, подразделений финансовой разведки;

– для развития сотрудничества на международном и национальном уровнях необходимо принять меры по наращиванию потенциала в области взаимодействия с партнерами и повышению степени взаимного доверия. Этого можно добиться за счет таких мер, как расширение практики прикомандирования и обмена кадрами, создание форума для организации регулярных встреч специалистов, занимающихся борьбой с финансированием терроризма;

– проработать вопрос о противодействии экстремистской идеологии, т.к. основой финансовых потоков финансирования террористических и экстремистских организаций являются добровольные и регулярные пожертвования верующих на благотворительные нужды, сборы денег членами национальных диаспор [6].

Нейтрализация внешних и внутренних факторов, способствующих возникновению радикальных взглядов среди отдельных представителей общества, должна обеспечить условия для вхождения Республики Казахстан в тридцатку наиболее развитых государств мира.

Также для вхождения в тридцатку развитых государств мира и обеспечения национальной безопасности страны на территории Казахстана запрещена деятельность 21-й террористических и экстремистских организаций:

1. «Аль-Каида»
2. «Исламское движение Восточного Туркестана»
3. «Исламское движение Узбекистана»
4. «Курдский Народный конгресс»
5. «Асбат аль-Ансар»
6. «Братья мусульмане»
7. «Движение Талибан»
8. «Боз гурд»
9. «Жамаат моджахедов Центральной Азии»
10. «Лашкар-е Тайба»
11. «Общество социальных реформ»
12. Организация «Хизб-ут - Тахрир»
13. «АУМ Синрекё»
14. «Организация освобождения Восточного Туркестана».
15. «Исламская партия Туркестана».
16. «Джунд-аль-Халифат»
17. РОО «Сенім. Білім. Өмір»

18. «Таблиги джамагат»
19. «Ат-такфир-уаль-хиджра»
20. «Исламское государство» (ИГ, ИГИЛ, ДАИШ, ИГИШ)
21. «Фрон-ан-Нусра» (Джабхат-ан-Нусра) [7].

Все эти организации, до их законного запрещения, действовали, расширялись и развивались. Они влекли, призывали людей в свои ряды. И по полученным статистическим данным в Генеральной прокуратуре составили портрет казахстанского террориста. Им оказался молодой человек до 29 лет, чаще всего безработный, не имеющий хорошего образования и каких-то определенных перспектив. Ясно, что если подобного рода деструктивным проявлениям не будет оказано адекватного и эффективного противодействия, их масштабы будут расти и могут выйти за рамки национальной проблемы. И все же борьба с ними – задача внутренняя, так как и основные детерминанты, порождающие внутренний терроризм, чаще всего носят также внутренний характер. Эффективная борьба с экстремистскими проявлениями и терроризмом невозможна без проведения целенаправленной работы по профилактике экстремизма и терроризма, искоренению причин, порождающих это социальное зло.

Целью профилактических мер является предупреждение экстремистской деятельности, то есть борьба с экстремизмом еще до его проявления, ликвидация причин и условий возникновения экстремизма. К основным группам мер профилактики терроризма можно отнести:

1. Политические (меры по нормализации общественно-политической ситуации, снижению уровня социально-политической напряженности, осуществлению международного сотрудничества в области противодействия терроризму);

2. Социально-экономические (сокращение маргинализации населения, уменьшению имущественной дифференциации, обеспечению социальной защиты населения);

3. Правовые (меры, направленные на неотвратимость уголовной ответственности и наказания, противодействие незаконному обороту оружия, регулирования миграционных процессов);

4. Организационно-технические (разработка и реализация целевых программ и конкретных мероприятий по обеспечению объектов возможных террористических посягательств техническими средствами защиты, совершенствованию механизма ответственности за несоблюдение требований по антитеррористической защищенности объектов террористических

устремлений и техническому оснащению участников антитеррористической деятельности.

При рассмотрении отчета о прогрессе оценщики особое внимание уделяют участию страны в рекомендованных международных договорах и Конвенциях.

В соответствии с рекомендацией международных стандартов ФАТФ (Группа разработки финансовых мер борьбы с отмыванием денег) Казахстан принял меры по присоединению к основным международным договорам и Конвенциям в данной области, это:

1) Конвенция ООН против транснациональной организованной преступности от 13 декабря 2000 г., ратифицирована Законом Республики Казахстан от 4 июня 2008 №40-IV;

2) Конвенция ООН о борьбе против незаконного оборота наркотических средств и психотропных веществ от 20 декабря 1988 г., Казахстан присоединился Законом Республики Казахстан от 29 июня 1998 г. № 246;

3) Международная конвенция о борьбе с финансированием терроризма от 9 декабря 1999 г., Казахстан присоединился Законом Республики Казахстан от 2 октября 2002 г. № 347;

4) Шанхайская Конвенция о борьбе с терроризмом, сепаратизмом и экстремизмом от 15 июня 2001 г., ратифицирована Законом Республики Казахстан от 18 апреля 2002 г. № 316;

5) Конвенция ООН против коррупции от 31 октября 2003 г., ратифицирована Законом Республики Казахстан от 4 мая 2008 г. № 31-IV;

6) Договор о сотрудничестве государств-участников СНГ в борьбе с терроризмом от 4 июня 1999 г., ратифицирован Законом Республики Казахстан от 23 октября 2000 года № 93;

7) Резолюция Совета Безопасности ООН 1373 от 28 сентября 2001 г., принята к исполнению постановлением Правительства Республики Казахстан от 15 декабря 2001 года № 1644;

8) Договор государств-участников Содружества Независимых Государств о противодействии легализации (отмыванию) преступных доходов и финансированию терроризма, от 5 октября 2007 года, ратифицирован Законом Республики Казахстан от 29 марта 2011 г. № 422-IV;

9) Конвенция Совета Европы об отмывании, выявлении, изъятии и конфискации доходов от преступной деятельности от 8 ноября 1990 г., ратифицирована Законом Республики Казахстан от 2 мая 2011 г. №431-IV [8].

Казахстан вошел в число 12 стран, заявка на включение которых в состав ФАТФ (Группа разработки финансовых мер борьбы с отмыванием денег) будет рассматриваться в приоритетном порядке. В уставе организации отмечается, что она следит за прогрессом стран в соблюдении рекомендаций ФАТФ, изучает методы отмывания денег и финансирования терроризма и рассматривает соответствующие контрмеры, а также способствует принятию и выполнению рекомендаций организации в различных странах мира.

На сегодняшний день в ФАТФ разработки финансовых мер по борьбе с отмыванием денег входят более 30 государств, в основном, страны Европы и две организации, направленные на борьбу с финансовыми преступлениями.

Список использованной литературы:

1. Комитет уголовно-исполнительной системы Министерства внутренних дел РК... mvd.gov.kz/portal/page/portal/Criminal_Executive/kuis_pages/kuis_structure/kuis_operational_gov/34EB3B416A629700E053030F11AC37F3
2. Назарбаев Н.А. Критическое десятилетие. — Алматы: Атамұра, 2003. — 240 с.
3. Меры противодействия терроризму и религиозному экстремизму в Республике Казахстан... articlekz.com/article/9511
4. «Киберщит Казахстана» поручил создать КНБ и Правительству Назарбаева... tengrinews.kz/kazakhstan_news/kiberschit-kazahstana-poruchil-sozdat-knb-pravitelstvu-311206/.
5. Казахстанцев приглашают к обсуждению госпрограммы по противодействию экстремизму... ru.sputniknews.kz/society/20170208/1539002/knb-opublikoval-proekt-novoj-programmy-po-borbe-s-ehkstremizmom-v-rk.html.
6. Утверждена Государственная программа по противодействию религиозному экстремизму и терроризму в Республике Казахстан на 2018 - 2022... zakon.kz/4909643-utverzhdena-gosudarstvennaya-programma.html.
7. Перечень зарубежных организаций, запрещенных в РК... http://egov.kz/cms/ru/articles/zaprewennyye_organizacii.
8. Меры противодействия терроризму и религиозному экстремизму в Республике Казахстан. ontustik.gov.kz/ru/pages/mery-protivodeystviya-terrorizmu-i-religioznomu-ekstremizmu-v-respublike-kazahstan.

ФОРМИРОВАНИЕ ОСНОВ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ И КОММУНИКАТИВНЫЕ АСПЕКТЫ АНТИТЕРРОРИСТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В эпоху глобализации межкультурные коммуникации и коммуникативные аспекты антитеррористической деятельности стали неизбежными. В настоящее время коммуникации с представителями других культур характеризуют общество в целом. Межкультурная коммуникация имеет место в любой области карьеры, поэтому искусство нахождения общего языка с представителем той или иной культуры должно быть ключевым навыком. Концепция данной лекции заключается в кратком обзоре важности компетентности межкультурной коммуникации и коммуникативных аспектах антитеррористической деятельности.

«Коммуникационный фактор террористической деятельности, значение коммуникации в борьбе с терроризмом» содержит анализ основных понятий, а также угроз информационно-психологической безопасности общества, связанных с террористической деятельностью, теоретических и практических подходов к их минимизации. В данной лекции рассмотрен ряд смежных понятий, таких, как пропаганда, информационное обеспечение, коммуникационный менеджмент. На неотделимость коммуникационного аспекта от самой сути террористической деятельности указывает целый ряд определений терроризма. Террористическими считаются действия, совершенные с целями запугать население; незаконно заставить правительство или международную организацию совершить какое-либо действие, дестабилизировать или разрушить основные структуры государства. Подчеркнут коммуникационный аспект терроризма: преступными действиями стали публичная провокация, подстрекательство к совершению террористических преступлений, вербовка и обучение террористов, в том числе с помощью современных средств связи. Разграничены понятия информационного и коммуникационного обеспечения. Информационное обеспечение включает, прежде всего, технический аспект коммуникации. Коммуникационное обеспечение предполагает более широкий спектр мер, направленных на адекватное понимание передаваемого сообщения аудиторией,

трудность (в идеале –невозможность) его искажения террористами и их сторонниками, повышение доверия к антитеррористическим структурам, привлечение граждан к участию в превентивных антитеррористических мерах. Коммуникационное обеспечение позволяет сформировать систему связей государственных и общественных институтов, способную при должной степени развития лишить терроризм его социальной базы. Тем более, в общественном сознании в период «холодной войны» сложилась устойчивая негативная коннотация терминов «пропаганда» и «контрпропаганда». Кроме того, оба эти термина традиционно использовались для обозначения управления общественным мнением преимущественно с помощью слов и образов, тогда как в условиях глобального экономического и политического кризиса актуальным становится управление общественным мнением и поведением с помощью реальных дел. Для преодоления ограниченности термина «пропаганда» используются, в частности, термины «коммуникационный менеджмент», «информационные операции», «психологические операции», «информационная война». Однако термин «информационные операции» отличается значительно бóльшим акцентом на военно-техническом аспекте, нежели на координации работы с целевыми аудиториями в целях предотвращения рисков. В отличие от терминов «информационная война», «психологическая война» и «психологические операции», которые относятся к подрывной, деструктивной деятельности, термин «коммуникационное обеспечение» означает и позитивную, созидательную деятельность, реализуемую с помощью слов, образов, и (даже преимущественно) реальных дел. Термин «коммуникационный менеджмент» не может быть применен для обозначения коммуникационного обеспечения борьбы с терроризмом в ЕС, так как технологии управляющего воздействия в этой сфере являются пока не до конца проработанными. Коммуникационное обеспечение антитеррористической деятельности можно считать частным проявлением стратегической коммуникации–проецирования государством в массовое сознание стратегических ценностей, интересов и целей путем синхронизации разносторонней деятельности во всех областях общественной жизни с профессиональным коммуникационным сопровождением. Определяющим качеством стратегической коммуникации является «синхронизация слов» (пропаганды) «и дел» (долгосрочной государственной политики) и то, как они будут восприняты отобранными аудиториями.

«Воздействие терроризма на общественное мнение: угрозы информационно-психологической безопасности общества» посвящен проблеме методов и деструктивных последствий самих терактов и террористической пропаганды. Террористический акт является примером кризисной ситуации, в которой аудитория постоянно нуждается в информации об уровне угрозы жизни, здоровью, экономическому благополучию. На этом этапе существует опасность для граждан подвергнуться воздействию манипуляций в СМИ, социальных сетях и т.п., способных нарушить психофизическую безопасность государства и общества. Террористы создают коммуникационные цепочки управления общественным мнением – цепи событий, которые с помощью СМИ и других каналов коммуникации оказывают воздействие на общественность или отдельных ключевых лиц. После терактов лидеры страны прерывают дела, чтобы сделать соответствующие заявления, усиливаются меры безопасности, что может демонстрировать общественности слабость властей; возрастает число граждан, поддерживающих использование военной силы в «войне с террором», что дополнительно ставит государство под удар террористов. Терроризм оказывает воздействие на целый ряд целевых аудиторий: это государственные власти и силовые структуры, общественные организации, реальные или потенциальные террористы, «инвесторы», финансирующие теракты; протестное движение, деятели культуры и искусства; все население страны. Идеи общественных преобразований, высказываемые террористическими организациями, представляют собой искаженные положения марксистской идеологии, идей национально-освободительных движений, религиозных школ. Фашизм же без искажений является идеологией насилия и органично вписывается в программно-теоретические установки праворадикальных организаций. Террористическая пропаганда провоцирует разделение общества на замкнутые группы, что облегчает управление целевыми аудиториями.

«Подходы к проблеме коммуникации в антитеррористической деятельности: теоретические и практические аспекты». В качестве инструмента оценки реакции властей и общества на террористические акты может быть использована классификация стратегий антитеррора в СМИ: 1) стратегия законодательного регулирования; 2) добровольного самоограничения; 3) общественного согласия. Стратегия общественного согласия, подразумевающая саморегулирование профессионалов СМИ и регулирование их деятельности государственными, некоммерческими и неправительственными структурами,

представляется наиболее эффективной. Однако без выработки коммуникационной стратегии, которой бы пользовались как СМИ, так и сотрудничающие с ними институты, концепция антитеррора не избавится от внутренних противоречий. Насущной проблемой в коммуникационной борьбе с терроризмом стало создание в СМИ медиаперсон из числа террористов. Еще одна опасность – манипулятивное использование подготовленных журналистами антитеррористических материалов в целях распространения террористической пропаганды (подача материалов в выгодном для террористов свете). Основные фазы террористических кампаний, сделаны рекомендации по минимизации ущерба от них в коммуникационном аспекте. Выявить возможности и препятствия для формирования стратегической коммуникации ЕС и в ее рамках – коммуникационного обеспечения борьбы с терроризмом, помогает обращение к концепции политических сетей. Террористические группы создают сетевые структуры, требующие усилий по противодействию на глобальной уровне. В то же время существуют разногласия между государственными элитами, риски при делегировании полномочий транснациональным сетевым структурам с их мощными финансовыми связями. Европейские органы используют экспертные и политические сети как подспорье в поиске баланса интересов государств-членов и самих институтов ЕС. Так как внутри сети никто никому не подчинен формально, решения непосредственно вырабатываются агентами, ответственными за их имплементацию, что может повысить качество конечного продукта: вероятнее всего, он будет разработан профессионалами с соответствующей квалификацией. Сетевой принцип управления выходит на первый план при получении экспертных знаний, и коммуникация здесь играет главную роль. В связи с этим полезен опыт работы европейских экспертных сетей в области борьбы с терроризмом, рассмотренный во втором параграфе второй главы. Вместе с тем, для определения меры эффективности сетевого подхода в антитеррористической деятельности представляется целесообразной оценка характера и уровня развития связей в рамках той или иной ветви терроризма. С точки зрения коммуникации само появление не только разветвленной сети контактов (и демонстрация ее возможностей), но и структур, по степени иерархичности близких к государственным может мобилизовать новых рекрутов к террористической деятельности, легитимизировать ее в глазах самих исполнителей. Для выяснения перспектив развития этой угрозы. Рассмотрены принципы коммуникации, с деятельностью которой связан новый всплеск

квазирелигиозного терроризма. Сложившаяся ситуация поставила перед ЕС вопрос о соотношении сетевого и иерархического принципов управления в сфере борьбы с терроризмом. Одна из основных целевых аудиторий террористических групп – власти государств, на территории которых проводится теракт, – способна в силу разных факторов совершать спонтанные поступки, еще более дестабилизирующие государственную систему при отсутствии слаженного плана не только оперативных мер, но и кризисных коммуникаций. Более эффективным представляется формирование публичного дискурса терроризма исключительно как явления, имеющего социально-политическую природу. При разработке алгоритмов реакции на теракт может применяться концепция менеджмента знаний, которая рассматривает кризисное управление как совокупность пяти задач: конструирование значений, принятие решения, конструирование содержания, завершение кризиса, изучение его последствий. Коммуникация с целевыми аудиториями в сфере борьбы с терроризмом в ЕС – анализ коммуникационного аспекта борьбы с терроризмом в Европейском Союзе. Роль коммуникационного обеспечения в работе ведомств, осуществляющих антитеррористическую деятельность в Европейском Союзе проанализирована специфика коммуникации в европейских анти-террористических структурах. Анализ полномочий Координатора ЕС по борьбе с терроризмом показывает, что они содержат существенный компонент связи между антитеррористическими ведомствами – по сути, коммуникационной функции (сбор, анализ и распределение информации, представление органов ЕС на международной арене). Поддержка публичного имиджа Координатора осуществляется его пресс-секретарем, однако основой блок источников, дающих представление о коммуникационных задачах (развитие сотрудничества Союза и государств-членов с другими странами), составляют собственные предложения Координатора и сообщения в СМИ о его рабочих поездках, заявлениях и рекомендациях. Экспертная позиция дает ему определенный вес при налаживании международных связей и иллюстрирует попытку создать в ЕС систему знаний в области борьбы с терроризмом, которая была бы представлена общественности самими формирующими ее экспертами. Евроюст и Европол – координирующие и аналитические структуры, в которых коммуникация осуществляется, прежде всего, внутри экспертной сети. Коммуникационное обеспечение работы Евроюста представлено поддержанием обмена юридической и оперативной информацией с другими агентствами ЕС, обменом информацией в рамках

соглашений с третьими странами, борьбой с кибер преступностью и пропагандой терроризма.

Развитие инструментария социальных сетей придало террористической пропаганде новое качество и возможности, что стало причиной создания специальных отделений внутри Европола. В 2015 г. открыто подразделение ЕС по работе в Интернете (EU Internet Referral Unit–EUIRU) для борьбы с террористической пропагандой и связанными с ней экстремистскими действиями. Также Европол активно работает над поддержанием своей узнаваемости, что видится средством повышения доверия к нему граждан.

Эффективным механизмом коммуникационного противодействия терроризму. Стратегия признаёт воздействие на мировоззрение граждан, в особенности «групп риска», из которых возможен набор новых террористов. Признаётся необходимость выработки новой риторики («неэмоционального словаря» для обсуждения проблемы терроризма) в противовес «языку вражды», используемому террористами, развития межкультурного диалога. Эта идея сходна с положениями концепции менеджмента знаний, которая также подразумевает создание определенной парадигмы, совокупности фундаментальных установок, в соответствии с которой происходит оценка явлений. Однако даже сегодня такая парадигма не создана, на что указывает рост вовлеченности в террористическую деятельность. Меры по формированию альтернативных ценностей принимались под влиянием терактов, тогда как должны – до наступления кризиса. То, что в документе и более поздних поправках к нему не признается и высокий темп роста безработицы, и падение уровня образования в ЕС, объективно ослабляет сделанные в нем заявления. В 2009 –2010 гг. более остро ставится вопрос о предотвращении терроризма, не ущемляя свобод какого-либо религиозного или политического объединения. Предлагается формирование сети профессионалов из всех стран ЕС для обмена опытом практической работы. Практическое воплощение Стратегии заключается в сотрудничестве государств - членов друг с другом и другими странами в рамках проекта ООН «Альянс цивилизаций» (включает программы подготовки журналистов, освещающих проблему терроризма), в проектах по взаимодействию с «группами риска» среди молодежи –целевыми аудиториями террористической пропаганды, а также в работе экспертных сетей ENER (Европейская экспертная сеть по проблемам радикализации) и RAN(Сеть информирования о проблеме радикализации), основанных в 2008 и 2011 гг. соответственно. Совет ЕС подчеркивает важность поддержки и постоянного

усиления контр нарративов (противодействующих нарративам террористов), формируемых под влиянием самых разных институтов общества – руководителей на местах, педагогов, семьи, социальных работников, общественных деятелей, исследователей, религиозных лидеров, представителей бизнеса, СМИ и других лиц и структур, формирующих общественное мнение. В этом прослеживается постепенный отход от превалирования цензуры в борьбе с террористической пропагандой. В третьем параграфе «Опыт государств-членов Европейского Союза в борьбе с терроризмом после 11 сентября 2001 г.: развитие антитеррористических структур и коммуникационное обеспечение их деятельности» рассмотрены основные направления антитеррористической деятельности в странах ЕС, прежде всего, наиболее сильно пострадавших от терроризма. Так как возможности ЕС в области разведки ограничены, работа ведомств Союза всегда зависела от поддержки национальных агентств.

Коммуникационное обеспечение работы антитеррористических ведомств ЕС имеет, наряду с достоинствами, и определенные недостатки. Можно выделить ряд факторов, тормозящих развитие коммуникационного обеспечения борьбы с терроризмом в ЕС. Исторический фактор –негибкость оппозиционных партий и движений, мешающая наладить с ними диалог в борьбе с терроризмом. К политическим факторам относятся: 1) конкуренция национальных государств на геополитической арене, ведущая к соперничеству их спецслужб; 2) сосредоточенность подразделений стратегической коммуникации на геополитических задачах, в силу чего коммуникационное обеспечение антитеррористической деятельности далеко не полностью охвачено их вниманием; 3) конъюнктурность поведения политиков, ставящая под угрозу общественную безопасность (яркий пример –коммуникация испанского правительства после теракта в Мадриде). Организационные факторы снижения эффективности коммуникации в борьбе с терроризмом в ЕС – это 1) зависимость Координатора и европейских агентств от интересов национальных правительств (проявляется, к примеру, в отборе разведданных, добровольно передаваемых в европейские органы) и, как следствие, 2) отсутствие должного уровня координации и недостаточно эффективное представление обществу работы ряда ведомств. К примеру, сбор разведданных разными структурами (Европейский антитеррористический центр в составе Европола и Центр анализа разведданных ЕС) помогает накоплению большего количества оперативной информации. Однако в открытых публикациях этих

ведомств проявляются противоречия, характеризующие недостаток стратегического планирования коммуникации.8. Определенные успехи в институционализации борьбы с терроризмом были достигнуты государствами-членами. Так, жандармерия Франции активизировала технический мониторинг информации по проблеме терроризма. В Великобритании была принята национальная антитеррористическая стратегия CONTEST, в рамках которой более существенной по сравнению с предыдущими периодами становится роль предотвращения террористических актов посредством коммуникации. В Германии создаются национальные аналитические группы и объединения. Эти и многие другие меры свидетельствуют о постепенном переходе политики европейской безопасности на новый, действительно общеевропейский путь развития. На примерах действий и заявлений правительственных органов и тревожных служб Испании, Великобритании и Франции после крупных терактов можно проследить эволюцию кризисных коммуникаций национальных правительств. Налаживаются механизмы, позволяющие более оперативно публиковать официальную версию событий и повестку дня, информировать общественность о принимаемых мерах. В кризисных коммуникациях делается акцент как на вовлеченности государственных лидеров в ситуацию (чему сегодня способствует и использование социальных сетей), так и на необходимости для всех граждан сплотиться против общего врага. Французский кейс (ответ властей на теракт в редакции Шарли Эбдо) иллюстрирует важность отказа от преждевременных предположений о виновниках кризиса.

Сильными сторонами коммуникационного обеспечения антитеррористической деятельности в государствах-членах являются: охват большого количества возрастных и социальных групп, налаживание стабильной системы обмена информацией в научном и экспертном сообществе, развитие аналитических служб, чьи рекомендации используются при разработке сообщений на широкие целевые аудитории.9. Наряду с успехами коммуникационного обеспечения борьбы с терроризмом в государствах-членах следует отметить и объективные его слабости. В ситуации резкого повышения террористической угрозы приоритетной задачей для многих государств, включая страны ЕС, становится усиление и расширение оперативных подразделений. Структуры, отвечающие за сотрудничество с общественными организациями, национальными и религиозными меньшинствами, формируются с опозданием, как дополнение к сети антитеррористических

подразделений (хотя коммуникация, нацеленная на предотвращение кризиса, должна разворачиваться до того, как он начнется). Часто их коммуникационные стратегии остаются не до конца проработанными, что приводит к неодобрению и даже к активным протестам со стороны граждан. Дискурс терроризма, принятый в отдельных странах, становится препятствием для разработки «неэмоционального словаря» для обсуждения проблемы терроризма, заявленного в Антитеррористической стратегии ЕС. Действия спецслужб в ряде случаев способствовали, вольно или невольно, сохранению террористической угрозы.

Несмотря на успешную в целом институционализацию борьбы с терроризмом, в государствах-членах не были искоренены или должным образом минимизированы социальные факторы сохранения террористической угрозы, такие, как безработица и сохранение низкого уровня образования мигрантов. Дополнительным фактором обострения межнациональных отношений стало участие военного контингента ряда стран ЕС в конфликтах на Ближнем Востоке в рамках «войны с террором». Все это делает иностранных работников и их детей потенциальной целевой аудиторией террористической пропаганды, апеллирующей к общности происхождения или религии. Реакция на рост безработицы, коррупцию, проблемы в образовании одновременно – на рост квазирелигиозной террористической угрозы, спровоцировала часть коренных европейцев на вступление в ультраправые организации. Ультралевые активно используют общественный протест для оправдания терактов.

Успехом в области коммуникационного обеспечения борьбы с отдельными ветвями терроризма является налаживание системы сотрудничества европейских и национальных ведомств в рамках специальных проектов. Среди этих проектов – «программы выхода», направленные на сужение социальной базы ультраправого терроризма (помощь молодежи в образовании и трудоустройстве приближает данные программы к стратегической коммуникации), проекты интеграции мигрантов, национальных и религиозных меньшинств. О большей концентрации практических усилий на европейском уровне по предотвращению ультраправого и квазирелигиозного терроризма, чем ультра-левого, свидетельствует, к примеру, открытие в Европоле подразделения, на-правленного на анализ ультраправой угрозы, или основание Европейского антитеррористического центра именно в ответ на теракты. Это оправдано, учитывая более острую проблему активизации ультраправой и квазирелигиозной ветвей. Наибольшее количество открытых

материалов по проблеме ультраправого терроризма предоставляет Ведомство по охране конституции Германии. На молодежную аудиторию рассчитаны специальные занятия, направленные на предотвращение детской преступности, которые проводят в школах сотрудники Национальной жандармерии Франции. В Великобритании более развиты частные инициативы по политическому противодействию ультраправому насилию, включая создание некоммерческих аналитических центров и общественных организаций, призванных препятствовать прохождению политической ветви ультраправого движения в представительные органы страны. Также заслуживает внимания системный характер коммуникации, охват максимального количества целевых аудиторий. В коммуникационном противодействии каждой из ветвей терроризма в исследуемый период можно отметить определенные проблемы. Так, наследие «холодной войны», в ходе которой террористы представлялись на Западе как «коммунисты», поддерживаемые советскими властями, и т. п., выработало своего рода привычку к оценке ультраправого терроризма как части марксистского движения, что способно накалить отношения правящих кругов с оппозицией. Это произвело эффект, обратный ожидаемому: террористические организации представили борьбу с терроризмом как борьбу с теми или иными религиозными или политическими течениями, как проявление национальной или религиозной нетерпимости.

Сделанные выводы позволяют сформулировать ряд рекомендаций для силовых структур.

1. Коммуникационное обеспечение антитеррористической деятельности может быть включено в аппарат стратегической коммуникации с привлечением к разработке основных управленческих решений и транслируемых сообщений широкого круга экспертов. Важной мерой может стать упрочение связи экспертных сетевых структур с субъектами принятия решений для более тщательной проработки конкретных мер в антитеррористической деятельности и их коммуникационного эффекта.

2. Проведенное исследование свидетельствует о необходимости принятия дальнейших мер, направленных на сужение социальной базы терроризма, – от решений в области трудоустройства и образования до активизации диалога властей с профессиональными организациями и институтами гражданского общества, предоставления слова признанным общественным лидерам, выступающим против терроризма.

3. Обучение, нацеленное на сохранение и развитие собственной культуры и понимание культуры страны проживания, подразумевает знакомство граждан с лучшими образцами литературы, искусства, научными достижениями представителей разных культур, акценты на ценностях, которые сближают, а не разделяют людей. При этом целесообразен отход от «национального» или религиозного дискурса в пользу социально-экономического, недопустим дискредитация легальных левых партий и движений.

Так, сосредоточенность национальных элит на геополитических интересах может привести не только к недостаточному взаимодействию национальных спецслужб, но и к прямой или косвенной поддержке организаций, которые другим государством признаны террористическими (пример – функционирование на территории Швеции и Финляндии серверов сайта «Кавказ-центр», где публикуются документы организаций, признанных террористическими в самом ЕС). Такие явления могут снижать эффективность коммуникации в борьбе с терроризмом. Целесообразно исследование влияния конкуренции служб, выполняющих разные функции, на взаимодействие сотрудников с «группами риска» (потенциальными и реальными террористами), подачу проблемы терроризма в медиа пространстве. Важно более широкое исследование сотрудничества государственных и наднациональных органов с религиозными организациями в борьбе с терроризмом. Изучение влияния террористических актов на электоральное поведение граждан может помочь в усовершенствовании кризисных коммуникаций государства или межгосударственного образования. С развитием технических средств коммуникации существенно упрощаются операции в рамках асимметричного информационного противоборства. Анализ интересов целевой аудитории облегчается возможностью автоматически учитывать количество посещений страницы в Интернете, комментариев и отметок о том, что сообщение нравится пользователям социальных сетей. Генерация новостных сообщений в соответствии с полученными при этих подсчетах данными также в скором времени может стать автоматической, в том числе и в ЕС. Возможное использование подобной техники террористами делает востребованной подготовку антитеррористических ведомств к новым угрозам. С переходом терроризма в новое качество, когда террористическая организация может де-факто осуществлять стратегическую коммуникацию наряду с государствами и межгосударственными объединениями, проблема коммуникации в борьбе с терроризмом не потеряет актуальности в будущем.

Для ЕС на фоне межнациональной и социальной напряженности, которой террористические организации не замедлят воспользоваться, исследование этих процессов особенно важно.

Список использованной литературы:

1. Базаркина Д. Ю. Терроризм и антитеррористическая деятельность: комму-никационный аспект (на материалах Европейского Союза).—М.: МЦСПИКпри поддержке ЦКМ РНВШУРАНХиГС, философского факультета МГУ им. М. В. Ломоносова. БФРГТЗ «Слово», 2013. —364 с.
2. Базаркина Д. Ю. Возможности применения коммуникационного менедж-мента в антитеррористических структурах (на материалах Европейского Сою-за). —М.: МЦСПИКпри поддержке ЦКМ РНВШУРАНХиГС, философского факультета МГУ им. М. В. Ломоносова,2014. —274 с
3. Создание воспитательной антиэкстремистской и антитеррористической среды в современном ВУЗЕ; (Санкт-Петербург 14-15 апреля 2016 года Материалы конференции)
4. Д.А. Журавлев Терроризм как вид коммуникации

Контрольные вопросы:

1. Какое значение имеет коммуникация в борьбе с терроризмом?
2. Дайте полное описание понятиям «пропаганда, информационное обеспечение, коммуникационный менеджмент»?
3. Какую роль играет коммуникация в антитеррористических целях?
4. Принципы манипуляции сознанием общества, положительные и негативные стороны манипуляции?
5. Роль веб-ресурсов в освещении антитеррористических программ?

Кандидат философских наук,
старший преподаватель КазНУ им. аль-Фараби
Кантарбаева Жанна Уринбасаровна

МЕТОДЫ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО ВОЗДЕЙСТВИЯ, ИСПОЛЬЗУЕМЫЕ В СЕТИ ИНТЕРНЕТ

21 век – это век информационной волны или как по другому называют век виртуального мира, эпоха цифровизации. Ещё в начале 20 века когда японский социолог и футуролог Ё. Масуда впервые применил термин информационное общество и Э.Тоффлер назвали новую эру третьей волной (информационной), казалось, это все в далеком будущем, но сегодня это будничная реальность, это факт современного мира. Все мы так или иначе зависимы от социальных сетей, более того социальные сети и интернет пространство создают условия формирования сознания современного человека. И в формировании религиозного сознания социальные сети играют немаловажную роль.

В последние десятилетия религии и религиозные организации начали активно использовать киберпространство, более того с помощью социальных сетей и интернет сайтов начали активно вести миссионерскую деятельность, религиозную вербовку неофитов и адептов, используя все возможности виртуального мира. Это и краткие, но манипулирующие тексты, это и красочные картинки, это и аудио и видео записи, что является очень привлекательным для современного человека, особенно молодежи. Так как современное мышление в целом имеет характер фрагментарного, клипового мышления. Так, американский теолог Стивен О'Лири отмечает, что эра появления Интернета была революционным периодом религиозного роста и распространения как изобретения религиозной лестницы. Стивен О'Лири подчеркивает, что новые коммуникационные технологии «представляют собой культурные изменения, эквивалентные революции Гуттенберга»[1].

В наше время религиозная жизнь перемещается из церквей, мечетей и синагог в киберпространство. На сегодняшний день существенно возросли интернет-ресурсы, посвященные религиозной тематике. «Кибер-сайты могут предложить культовую виртуальную доставку, поклонение, кибер-молитвы, онлайн-общение со священником, кибер-паломничество и многое другое, где

бы вы ни находились. Есть также большие потоки, такие как ложная информация, религиозный фанатизм и информационный терроризм. Многие исследователи открыто заявляют, что киберпространство постепенно становится священным пространством [2].

Как выше было отмечено интернет пространство и социальные сети сегодня стали большой удобной «воронкой» для многих религиозных объединений. Конечно же все же ещё встречаются религиозные движения, которые совсем не используют киберпространство, но надо отметить, что там большую часть приверженцев составляет взрослое поколение, а в тех религиозных движениях, где активная миссионерская деятельность проводится в социальных сетях большую часть составляет как раз таки молодежь.

Т.е. можно оценивать, что основная аудитория киберпространства это молодежь.

Миссионерство либо так называемая религиозная вербовка в интернет пространстве охватывает следующие форматы:

- путем рекламы, в красочном формате, с интересным контентом;
- посредством поиска ответов на интересующие вопросы, касающиеся как религиозных вопросов как конец света, грех, вина, так и вопросы повседневной жизни, такие, как брак, семья, образование, соблюдение традиций и обычаев, суеверие и т.д.;
- через телеконференции и интернет-форумы формирование причастности и интереса к определенному религиозному движению;
- обмен письмами, привлечение к дискуссии.

Как уже выше отмечалось, потенциальными адептами (религиозные приверженцами) или неофитами (потенциальные новичками) в интернет пространстве становятся подростки и молодежь, так как в большем случае именно они часто используют интернет ресурсы и вторым важным аспектом является, то что именно они больше подвергаются психологическим воздействиям со стороны религиозных движений. Т.е. именно молодежь и подростки больше всего попадают в зону риска. Очень редко обращается молодежь в религиозные институты, как традиционная церковь или мечети. Также надо отметить, что сайты традиционных религий не столь активны, как современные и нетрадиционные религиозные движения.

«Давайте рассмотрим психологические особенности данных периодов, а также психологические особенности семьи, в которой растет подросток или

молодой человек, которые могут стать причиной попадания в секты, а также способствовать пребыванию человека в секте. Это три группы причин:

1. Подростковый возраст. Это пограничный период, когда ребенок чувствует взрослым, но он для родителей еще ребенок. В этом возрасте выражаются психологические потребности, которые формируются у подростка или юноши по мере взросления в совокупности с реакцией родителей на эти потребности и их проявления в поведении.

2. Вера и смысл жизни, как потребность формирующейся личности. Следует отметить, что данная группа, по сути, является частью первой, но в силу особой ее значимости и проблематичности, ее относим к другой группе в силу того, что поиск смысла жизни важен и актуален не только в подростковом возрасте, но и во все периоды жизни, особенно в критические или переломные моменты. В подростковом возрасте происходит становление и завершается формирование личности. Один из важнейших вопросов личности – вопрос смысла жизни, а, следовательно, вопрос веры и мировоззрения.

3. Проблемы подростков, выросших в зависимых семьях. Более чувствительны к вербовке сектантов молодые люди, выросшие в зависимых семьях и/или имеющие зависимости» [3].

Причинами и основными признаками психологического воздействия в интернет пространстве является:

- Негативизм и протестное поведение или оппозиционный характер молодежи. Часто, как им кажется, они встречаются с «непониманием» окружающей среды. Отсюда и происходит вливание молодежи в различные субкультуры и в различные религиозные движения.

- Стремление выразить свою личность и отделиться от родителей, как в реальной жизни – переехать, жить отдельно, зарабатывать, так и в эмоциональной жизни – стремясь иметь свои чувства, интересы, увлечения. Забота, предложения, внимание, опека родителей часто воспринимается как посягательство на личную жизнь и свободу. Т.е. происходит самореализация своего личностного «Я». И это тоже является одним из факторов, ухода в нетрадиционные религиозные движения, так как это тоже своего рода форма самоутверждения.

- Юношеский максимализм. Черно-белое видение мира. Это когда молодежь принимает какую-либо информацию за истинное. Часто это происходит и под влиянием окружающего мира, или в интернет ресурсах, молодежь находит ответы на жизненные вопросы, которые предоставляют

религиозные движения. И это принимается за «истинное». Некоторые религиозные движения оперируют религиозным выбором каждого человека и на этой почве происходит отрицание устоявшихся ценностей, традиций и обычаев. Например приверженцы «Общества сознания Кришны» отказываются от семьи, от социальной жизни и уходят жить в «Общество». «Секта умело манипулирует возрастными потребностями, как говорится «подливает масла в огонь» конфликта между родителями и молодым человеком. Таким образом, секта оказывается «хорошей», там понимают и принимают (особенно на этапе «бомбардировки любовью»), а родители «плохими», родители любят только тех, кто исполняет их волю. Часто родители в пылу подростковых сражений забывают, что им важнее» [3].

- Пограничная ситуация жизни играет тоже немаловажную роль. Это периоды выбора или вступления в самостоятельную жизнь: окончание школы или ВУЗа, создание семьи, выбор профессии и т.д. Особенность современной молодежи в том, что они в таких ситуациях обращаются в социальные сети, а не за советом к родителям. И религиозные деятели этот момент также учитывают и активизируют свою деятельность.

- Поиск истины или смысла жизни. Когда молодежь в поисках смысла жизни невольно попадает под удочку или вербовку религиозных движений. «Стоит добавить, что подростковый и юношеский возраст, не единственный, когда мировоззренческие вопросы, вопросы смысла жизни и веры становятся актуальны для человека. Сейчас многие слышали про кризис середины жизни, когда ответы на эти вопросы определяют дальнейшую жизнь человека. Помимо этого есть промежуточный кризис 28-32 лет, когда человек пересматривает, инспектирует свои взгляды. В эти периоды человек опять попадает в зону риска и может быть завербован» [3].

- Чувство одиночества и отчужденности. В современном мире киберпространство вполне может заменить людей. Вернее, восполнить или компенсировать одиночество, но все же это одиночество или отчуждение может привести к психологическому кризису человека. «Самый трудный жизненный период, когда риск быть завербованным в секту очень высок, а шансов вывести человека мало – это возраст прекращения трудовой деятельности, возраст выхода на пенсию. В этот период, становится обузой для своих выросших детей. Секта же готова дать ему многое: иллюзию исцеления, постоянный круг общения по интересам, социальный статус. Смысл жизни, на таком фоне уже и не особо нужен. Выводить людей пенсионного возраста

трудно, т.к. в жизни вне секты нет возможности удовлетворить все эти потребности, жизнь вне секты становится скучной, грустной и бессмысленной. На заботу о внуках или близких надо иметь силы, которых у пенсионера может и не быть. Да и замыкание в кругу семьи не расширяет круг общения, интересов и увлечений» [3]. Но с людьми взрослого поколения психологическое воздействие бывает непосредственно. Т.е. есть специальные методы миссионерства как метод «бомбардировка любовью», наделение всеобщим вниманием и любовью и метод «сэндвича», в котором если заметили потенциального адепта, то к нему прикрепляют двух людей, которые постоянно заполняют его пространство. Затем идет метод «промывки мозгов», после чего адепт полностью рискует влиться в то или иное религиозное движение. Эти методы действенны не только для взрослого поколения, но и под такие психологические обработки зачастую попадает и молодежь. Эти методы придают смысл для жизни человека и он невольно попадает под зависимость. Ему начинает нравиться сопричастность к определенному кругу, ему нравится выполнять определенную миссию, что придает смысл его жизнедеятельности. И это «ощущение гедонизма» затягивает его в религиозную «воронку».

Одним из важных факторов, когда человек попадает под влияние религиозных деятелей является так называемая обида на «социальную несправедливость». Безработность либо малообеспеченность зачастую может стать причиной вербовки нетрадиционных религиозных движений. В поисках занятости люди обращаются в интернет ресурсы или социальные сети, где тоже активно действуют вербовщики и миссионеры, предлагая не только материальную помощь, но и духовную поддержку. Где они оперируют понятием «социальная несправедливость» и выражают недовольство по отношению к традиционному образу жизни. Такими жертвами во многом становится молодежь, которые обиженные на социальную жизнь, сами того не замечая оказывались чатью религиозных движений.

Образование за рубежом или различного рода курсы тоже могут стать логовом для неофита. Религиозные объединения в современном мире наловчились прибегать к миссионерской деятельности путем различных курсов, это могут быть и курсы английского языка, и курсы шитья, и кулинарные курсы. В социальных сетях размещается увлекательная реклама, где они уже используют определенные методы вербовки. Постепенно подтягивают людей к религиозной тематике и к дискуссии. Если замечают

интерес к религии, то этот человек становится их объектом. И таким образом незаметно для себя человек оказывается в религиозной организации.

Как причиной, так и следствием религиозной вербовки может быть религиозная неграмотность населения.

Каковы методы и средства психологического воздействия в интернет пространстве. Эффект воздействия на человека зависит от того, какие механизмы воздействия использовались: *убеждение, внушение или заражение*.

Самый простой, но в тоже время эффективный способ воздействия – это *заражение*, «он представляет собой передачу определенного эмоционально-психического настроя от одного человека к другому, основан на апелляции к эмоционально-бессознательной сфере человека (заражение паникой, раздражением, смехом)» [4]. Миссионеры и вербовщики используют обычно эмоции. Выше упомянутые причины, могут стать основой эмоционального воздействия. То же чувство одиночества, отчужденности, страха, обиды могут стать общим фактором эмоционального заражения.

«Внушение также основано на апелляции к бессознательному, к эмоциям человека, но уже вербальными, словесными средствами, причем внушающий должен быть в рассудочном состоянии, уверенный и авторитетный. Внушение основано, главным образом, на авторитетности источника информации: если внушающий не авторитетен, то внушение обречено на провал. Внушение носит вербальный характер, т.е. внушать можно только через слова, но это вербальное сообщение имеет сокращенный характер и усиленный экспрессивный момент. Очень велика здесь роль интонации голоса (90% эффективности зависит от интонации, которая выражает убедительность, авторитетность, значительность слов)» [4]. Стоит задаться вопросом в социальных сетях или интернет ресурсах на злободневные вопросы, тут как тут всплывает достаточное количество религиозных сайтов. В цифровую эпоху они очень хорошо используют сейчас и аудио записи и видео записи, которые убедительно используют какие-либо авторитетные источники, и харизматические религиозные лидеры оперируя этими источниками имеют способность воздействовать на сознание людей. Поэтому для достоверности информации они применяют цитаты либо фразы великих личностей или имена ученых. «Приемы внушения направлены на снижение критичности человека при приеме информации и использовании эмоционального переноса. Так, прием переноса предполагает, что при передаче сообщения новый факт связывают с хорошо знакомыми фактами, явлениями, людьми, к которым человек эмоционально положительно относится, для того

чтобы произошел перенос этого эмоционального состояния на новую информацию (возможен перенос и отрицательного отношения, в этом случае поступающая информация отторгается). Приемы свидетельств (цитирование известного лица, ученого, – мыслителя) и “апелляция ко всем” (“большинство людей считает, что...”) снижают критичность и повышают податливость человека получаемой информации». Зачастую кричащие лозунги или фрагменты вырезанные из священных книг становится «главной пищей», которую религиозные лидеры преподносят своим адептам. Все это преподносится как истинное, а остальное как ложное. Это могут быть фрагменты-вырезки о конце света, или вырезки о «священной войне», «джихаде», о «обычаях», о браке и т.д. Какая интерпритация или какое есть объяснение этим вопросам или теме многих и не волнует. «Человек, как правило, стремится избегать информации, которая способна вызвать когнитивный диссонанс — несоответствие между установками или несоответствие между установками и реальным поведением человека. Если мнения человека близки к мнению источника, то после его речи они еще более приблизились к позиции источника, т.е. происходит ассимиляция, объединение мнений» [4].

И главная проблема в том, что будь то неофиты или адепты, они не разбираются в достоверности информации, в силу отсутствия критического анализа и принимают все как должное. С одной стороны это объясняется фрагментарным мышлением массового человека, которому достаточны кричащие лозунги или фразы , чтобы им можно было манипулировать. Также для современного человека характерно и клиповое мышление, поэтому информация, которая преподносится на сайтах или в социальных сетях может быть завуалированной, но красочной, понятной, доступной и интересной. Нередко людей также могут заинтересовать и интригующие либо наводящие ужас информации.

«Психологическое воздействие информации на человека предполагает, что происходит изменение механизмов регуляции поведения и деятельности человека. В качестве средств воздействия используются:

1. Вербальная информация, слово — но следует учитывать, что значение и смысл слова могут быть разными для разных людей и оказывать разное воздействие (влияют уровень самооценки, широта опыта, интеллектуальные способности, особенности характера и типа личности);

2. Невербальная информация (интонация речи, мимика, жесты, позы приобретают знаковый характер и влияют на настроение, поведение, степень доверия);

3. Вовлечение человека в специально организованную деятельность, ибо в рамках любой деятельности человек занимает определенный статус и тем самым закрепляет определенный тип поведения (изменение статуса во взаимодействии приводит к изменению поведения, а также реальные переживания, связанные с реализацией определенной деятельности, могут изменить человека, его состояние и поведение);

4. Регуляция степени и уровня удовлетворения потребности (если человек признает право за другим человеком или группой регулировать свой уровень удовлетворения своей потребности, тогда изменения могут происходить; если не признает, воздействия не будет как такового)» [4].

Итак из приведенных аргументов мы видим, как происходит трансформация религиозного сознания. Информация, выделенная силой слова, напитанная эмоциями уже является первым шагом в изменении религиозного сознания. Следующий важный этап, это вовлеченность и сопричастность к деятельности. Т.е. участие в массовых ритуалах, уход в общины, отказ от семьи и прежней социальной жизни, деятельность миссионера объясняется восполнением психологического духовного вакуума современного человека. Ощущение сопричастности к определенному религиозному кругу восполняет его чувство одиночества, отчужденности, плюс ко всему, занятие так называемым «благодеем» дарит адепту чувство самоудовлетворения и счастья.

Список использованной литературы:

1. О'Лири С. Киберпространство как сакральное пространство. Дискуссии религии в компьютерных сетях // Журнал американской академии исследования религии. 1996. No 64 (4). С.781–808.

2. <https://cyberleninka.ru/article/n/problema-formirovaniya-religioznoy-identichnosti-v-kiberprostranstve/viewer>

3. Официальный сайт Рязанской Епархии <http://www.ryazeparh.ru/index.php/public/673-psikhologicheskij-portret-potentsialnogo-adepta-sek>

4. <https://whatisgood.ru/theory/media/sredstva-i-metody-psixologicheskogo-vozdeystviya-informacii-na-cheloveka/>.

ПРОФИЛАКТИКА ЭКСТРЕМИЗМА В МОЛОДЕЖНОЙ СРЕДЕ КАК НАПРАВЛЕНИЕ ГОСУДАРСТВЕННОЙ МОЛОДЕЖНОЙ ПОЛИТИКИ, РЕАЛИЗУЕМОЙ В РК

Экстремизм может быть религиозного характера и не религиозного характера. Религиозный экстремизм иногда связывают с Исламом. Но Ислам нечего общего с экстремизмом не имеет. Поэтому при профилактике экстремизма надо это учесть. И в первую очередь основываясь на тексты Корана и Сунны следует доказать противоречия понятия экстремизма с сущностью Ислама. Экстремист не может быть истинным мусульманином. Также истинный мусульманин не может оказаться экстремистом. Эти вопросы связаны с недопониманием Ислама. Если перейдем на географию распространения насильственного экстремизма в Казахстане, согласно данным силовых структур, такова: чаще всего далекие от областных центров и переживающие сложный период развития в связи с трансформацией производства (высокий уровень безработицы, отсутствие перспектив и ограниченность доступа к социальным лифтам у молодых людей), а также крупные города с большим количеством внутренних мигрантов (Астана и Алматы).

Согласно данным казахстанских исследователей, наибольшей угрозе радикализации подвергается молодёжь [2]. По оценкам экспертов, из-за кризиса идентичности и социально-экономических проблем именно этой возрастной группе сложнее всего противостоять идеологической обработке со стороны вербовщиков [3].

В то время как, согласно Глобальному индексу терроризма, угроза насильственных актов в Казахстане невысока (страна занимает 75 строчку по уровню опасности из 130) и составляет 2,23 пункта из 10, в стране растёт количество осужденных по статьям, связанных с экстремизмом. Исследователи связывают это с активизацией работы Министерства информации и общественного развития (ранее – Министерство информации и коммуникаций), которое серьёзно подошло к вопросу мониторинга интернета на предмет выявления противоправного контента [5].

Считается, что в Казахстане основная проблема связана с религиозной радикализацией, где ключевыми игроками выступают адепты «нетрадиционных (или деструктивных) религиозных течений». Большой проблемой, не только в Казахстане, но и на глобальном уровне становится придание актам насильственного экстремизма и терроризма «религиозной» окраски. Известный специалист по Центральной Азии Ноа Такер отмечает: «...все, кто строит свою жизнь и поведение вокруг религиозных убеждений, будут казаться в определённой степени радикальными для тех, кто организует своё бытие по другим принципам. Есть серьёзные проблемы с тем, как этот вопрос адресуют в Центральной Азии (и во многих других регионах), где, как правило, считают, что экономические проблемы или иностранное влияние делают людей «более религиозными», и что, становясь «более религиозными», эти люди будут «радикализироваться» и стремиться к свержению своего правительства» [7].

В 2014 году Генеральной прокуратурой РК распространяется «портрет террориста» в Казахстане, составленный на основе данных о гражданах страны, осуждённых по соответствующим статьям: «безработный молодой человек со средним образованием. Без специального религиозного образования. Женат, имеет нескольких детей» [8].

В то же время исследование среди заключённых, проведенное С. Бейсембаевым в 2013 году, демонстрирует: в Казахстане не существует единой модели радикализации, ведущей к (насильственному) экстремизму и терроризму. Осуждённые по соответствующим статьям выросли в разных условиях, по-разному строили взаимоотношения в семьях и воспринимали религиозные догмы; среди них есть люди с разным уровнем достатка и социальным статусом. Автор при этом отмечает, что объединяет эту группу три основных фактора: маргинализация (социальная или религиозная), симпатия (либо принадлежность, до радикализации) к криминальной субкультуре (влияние «уличной» среды, девиантное поведение, нелегальная экономическая активность) и влияние «идеологии апокалипсиса» в рамках салафиджихадизма [9].

Дефиниции и эволюция государственной политики по профилактике экстремизма.

Противодействие терроризму и религиозному экстремизму в Казахстане имеет глубокие правовые основы: с принятием в 1998 году Закона РК «О национальной безопасности» и в 1999 – Закона РК «О борьбе с терроризмом»,

предупреждение насильственных действий в этой области получило продолжение в виде: (2005) Закон РК «О противодействии экстремизму», (2009) Закон РК «О противодействии легализации (отмыванию) доходов, полученных незаконным путём и финансированию терроризма», (2011) Закон РК «О религиозной деятельности и религиозных объединениях».

В Казахстане определение экстремизма дается в Законе РК «О противодействии экстремизму», где это явление определяется как организация и (или) совершение действий «от имени организаций, признанных в установленном порядке экстремистскими», либо «преследующих экстремистские цели», которые делятся на 3 типа: политический, национальный и религиозный экстремизм [10].

Помимо этого, в Законе дается трактовка понятий «противодействия» и «профилактики» экстремизма: первое сводится к деятельности государственных органов по предупреждению, выявлению, пресечению экстремизма и ликвидации его последствий, а также выявлению и устранению причин и условий, способствующих осуществлению экстремизма. Второе определяется более широко как «система правовых, организационных, воспитательных, пропагандистских и иных мер, направленных на предупреждение экстремизма» [там же].

Теоретико-методологические разработки, связанные с необходимостью ведения структурированной политики в данном направлении, появились как реакция на акты терроризма 2011-2012 гг. Поскольку эти преступления лицами, принимающими решение, ассоциировались с религиозным подтипом экстремизма, изменения в законодательстве коснулись и регулирования взаимоотношений государства и религиозных объединений: Закон «О свободе вероисповедания и религиозных объединениях» от 15 января 1992 года был заменён на Закон «О религиозной деятельности и религиозных объединениях», устанавливающий более жёсткие рамки в части регистрации деятельности религиозных объединений, а также миссионерской деятельности [11].

В этот же период (2013-2014 гг.) начинается достаточно активная кампания по воплощению новой редакции Закона – формируется государственная политика контрмер в этом направлении, выразившаяся в основополагающем документе – Государственной программе по противодействию религиозному экстремизму и терроризму в Республике Казахстан на 2013-2017 гг. Главная цель, декларируемая здесь, это «развитие

толерантности и иммунитета к радикальной идеологии», для чего необходимо было решить три основные задачи:

совершенствование мер профилактики религиозного экстремизма и терроризма, направленных на формирование в обществе толерантного религиозного сознания и иммунитета к радикальной идеологии;

повышение эффективности выявления и пресечения проявлений религиозного экстремизма и терроризма, в том числе путем совершенствования системы обеспечения деятельности специальных государственных и правоохранительных органов;

совершенствование системы мер минимизации и ликвидации последствий экстремистской и террористической деятельности.

В то время как последние 2 задачи решались преимущественно силовыми структурами и другими ведомствами, отвечающими за безопасность, для выполнения первой, согласно Программе, должно быть привлечено как большое количество государственных органов, так и институты гражданского общества, широкие круги населения. В комментарии Совета безопасности РК к Указу Президента об утверждении Программы сказано следующее: «Большинство профилактических мероприятий, которые предусмотрены программой, будут реализованы впервые и рассчитаны на активную гражданскую позицию жителей страны, что в совокупности позволит укрепить в обществе толерантное религиозное сознание и иммунитет к радикальной идеологии» [12].

Интересующая нас задача состоит из 47 пунктов, из которых 17 засекречены, а 20 требуют вложения средств. Общий бюджет Программы составляет 103,176 миллиарда тенге [13]. Однако при ближайшем рассмотрении оказывается, что основная часть средств, выделяемых на реализацию Плана мероприятий по данной программе, включает в себя, в первую очередь, организацию досуга и спорта для молодёжи – на эти цели за пятилетний срок выполнения программы планируется потратить в общей сложности 32 миллиарда тенге – это треть всех выделенных средств.

Кроме того, в 2013 г. Закон РК «О противодействии терроризму» был дополнен статьёй 10-1 «Информационно- пропагандистское противодействие терроризму», согласно которой компетентные госорганы обязуются организовать такую деятельность в целях:

- «разъяснения опасности терроризма;

•разоблачения форм, методов и приёмов, с помощью которых террористы осуществляют пропаганду своих взглядов и идей;

•формирования в обществе антитеррористического сознания;

•объединения усилий государственных органов, осуществляющих противодействие терроризму, и институтов гражданского общества в профилактике терроризма;

•сокращения социальной базы поддержки терроризма» [14].

В основе информационно-разъяснительной работы, проводимой госорганами в РК, лежат следующие так называемые «идеологические признаки», призванные сформировать контрнарративы радикализму:

Светское общество и высокая духовность – наши главные ценности. Духовные и религиозные ценности должны способствовать процветанию страны, созданию благоприятных условий для развития всех сфер.

Единство и согласие – основа развития Казахстана.

Патриотизм, национальные традиции и культура – духовный фундамент нации.

Борьба с радикализмом и экстремизмом – задача всего общества [15].

Целевой аудиторией проводимой работы являются: молодёжь, верующие, госслужащие и «широкие слои населения, в том числе рабочее и сельское население» - то есть, по сути, весь народ Казахстана. Конечная же цель кампании состоит в повышении правовой культуры, распространении толерантности и общественного единства, профилактике межконфессиональных и межэтнических конфликтов, распространения псевдорелигиозных течений, экстремистской идеологии, а также в реабилитации пострадавших от деструктивных течений и работе с приверженцев радикальных религиозных идеологий.

По итогам реализации Госпрограммы на 2013-2017 гг. достигнуты все целевые показатели по первой задаче: охват широкой аудитории информационно-разъяснительной работой, проведение адресной работы и профилактических мероприятий [16].

Если в течение первых пяти лет в качестве индикатора успеха профилактики терроризма и экстремизма рассматривался процент населения, охваченного профилактическими мероприятиями, то в действующей программе (для разработки которой привлекались международные консультанты) это «снижение численности лиц, разделяющих экстремистские идеи, направленные на разжигание религиозной вражды или розни» [17]. Авторы Государственной

программы по противодействию религиозному экстремизму и терроризму на 2018-2022 гг., пришедшей на смену первому программному документу, более детально подходят к проблеме профилактики, которой посвящена одна задача из четырёх: «Совершенствование мер профилактики религиозного экстремизма и терроризма, направленных на формирование в обществе иммунитета к радикальной идеологии и нулевой терпимости к радикальным проявлениям»[18], а её результативность выражается следующими показателями:

- охват религиозных групп и общин информационно-разъяснительной и контрпропагандистской работой, направленной на формирование иммунитета к радикальной идеологии;

- охват осужденных лиц, содержащихся в учреждениях уголовно-исполнительной системы информационно-разъяснительной и контрпропагандистской работой, направленной на формирование иммунитета к радикальной идеологии и на дерадикализацию;

- степень укомплектованности информационно-разъяснительных групп специалистами-теологами [19].

Для их достижения предусмотрено проведение 26 видов мероприятий, из которых 7 являются секретными, а оставшиеся связаны с повышением религиозной грамотности и формирования у граждан «антитеррористического сознания и иммунитета к радикальной идеологии», а также ростом профессионализма специалистов, занимающихся этой деятельностью. Всего на данную задачу планируется в течение 5 лет выделить чуть больше 1,5 млрд. тенге, что составляет около 1% от всех предусмотренных средств. Большая часть финансов будет израсходована на выстраивание антитеррористической инфраструктуры, обучение сотрудников соответствующих служб.

Несомненным достоинством нынешней Госпрограммы является фокус непосредственно на специфических инструментах ПНЭ, с выделением групп риска и налаживанием методического взаимодействия с ними. Рассчитанная на 5 лет, Программа ставит одной из основных своих целей формирование пула профессионалов, достаточно компетентных, чтобы работать с целевыми группами, а также для обучения специалистов, способных разъяснить государственную политику по противодействию терроризму и экстремизму гражданам страны.

В сравнении с предыдущей Госпрограммой, расходы на профилактику сократились практически вчетверо. Если в 2013-2017 гг. 95% средств,

выделенных на профилактику, были потрачены на обеспечение досуга и занятости населения (в основном молодёжи) [20], то нынешняя Программа, сообразно её целевым показателям, почти целиком выстроена вокруг религиозной проблематики и не затрагивает pull-факторы радикализации, в части профилактики сосредоточившись на идеологической борьбе с религиозным экстремизмом.

В то же время государством инициируются «параллельные» проекты по профилактике экстремизма. Одним из них является «молодёжное движение против экстремизма» Q-one, созданное в рамках одного из приоритетов «Третьей модернизации Казахстана» – предупреждения пропаганды и организация деятельности неправительственного сектора в борьбе с радикальными течениями и экстремизмом. Оператором проекта является общественный фонд «Ризалық», организующий тренинги и семинары, а также занимающийся созданием «волонтёрской сети в регионах в виде пулов молодых специалистов» для дальнейшей информационно- профилактической работы [21].

На примере двух последовательно реализуемых государственных программ видна эволюция политики по профилактике и противодействию экстремизма в Казахстане. В то же время существует ряд законодательных, процедурных и кадровых ограничений, которые не позволяют гибко перестраивать текущую политику.

Одна из рекомендаций, которые на сегодняшний день (на основе серьёзных теоретико-методологических, практически верифицированных исследований) дают ведущие институты, занимающиеся вопросами радикализации: «интервенции должны основываться на поведении, а не на убеждениях» – практические меры, направленные на снижения уровня экстремизма в обществе, должны быть преимущественно ориентированы на недопущение и профилактику конкретных, обозначенных законом, насильственных действий, а не ставить своей задачей коренным образом изменить мышление людей.

Таким образом, остается критически важной задача теоретической проработки данной проблематики: изучение природы радикализации в Казахстане, общественных отношений и того, как существующая политика влияет на статус кво.

Список использованной литературы:

1. Профилактика экстремизма: казахстанский контекст Анастасия Решетняк
2. Что означает тысяча завербованных из Казахстана в ИГ? – Радио Азаттык // <http://rus.azattyq.org/content/terrorism-igil-kazakhstan/27075180.html>
3. Черных И. Интернет-коммуникации в Казахстане: степень мобилизационного потенциала (по результатам социологического исследования) - Алматы: КИСИ при Президенте РК, 2014
4. Шибутов М., Абрамов В. Терроризм в Казахстане – 2011-2012 годы. - Алматы, 2012
5. Institute for Economics & Peace. Global Terrorism Index 2018: Measuring the impact of terrorism, Sydney, November 2018. Available from: <http://visionofhumanity.org/reports>
6. Статистика // <https://365info.kz/2018/10/za-razzhiganie-rozni-v-sotssetyah-stali-sudit-vse-chashhe-statistika/>
7. Kearns, Erin and Betus, Allison and Lemieux, Anthony, Why Do Some Terrorist Attacks Receive More Media Attention than Others? (April 2, 2018). Justice Quarterly // <https://ssrn.com/abstract=2928138>
8. Ноа Такер: Ислам и политический процесс в Централь - ной Азии / Central Asia Analytical Network, 2015 // <http://caa-network.org/archives/5528>
9. Составлен социальный портрет террориста в Казахстане. (9 04 2014 г.). Получено из Tengrinews: <https://tengrinews.kz/crime/sostavlen-sotsialnyiy-portret-terrorista-v-kazahstane-253308/>
10. Серик Бейсембаев. Религиозный экстремизм в Казахстане: между криминалом и джихадом // https://capve.org/components/com_jshopping/files/demo_products/pdf
11. Закон РК «О противодействии экстремизму» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 28.12.2016 г.) // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30004865
12. ЗАКОН РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН «О религиозной деятельности и религиозных объединениях» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 22.12.2016 г.)
13. О Государственной программе по противодействию религиозному экстремизму и терроризму в Республике Казахстан на 2013 - 2017 годы // <http://adilet.zan.kz/rus/docs/U1300000648>

14. Комментарий к Указу Президента Республики Казахстан от 24 сентября 2013 года No 648 – СБ РК // www.akorda.kz/upload/Ж%20No648%20p.doc
15. Об утверждении Плана мероприятий по реализации Государственной программы по противодействию религиозному экстремизму и терроризму в Республике Казахстан на 2013 - 2017 годы. Постановление Правительства Республики Казахстан от 23 октября 2013 года No 1141, 2013)
16. Закон Республики Казахстан от 13 июля 1999 года No 416-І о противодействии терроризму (с изменениями и дополнениями по состоянию на 16.11.2015 г.)
17. Сост. Ж.Ж. Карашулаков, Сборник материалов по основным вопросам религиозной сферы: В помощь государственным служащим, 2014
18. Заключение по итогам оценки реализации Государственной программы по противодействию религиозному экстремизму и терроризму в Республике Казахстан на 2013-2017 годы // <http://economy.gov.kz/ru/pages/zaklyuchenie-po-itogam-ocenki-realizacii-gosudarstvennoy-programmy-po-protivodeystviyu-0>
19. Об утверждении Государственной программы по противодействию религиозному экстремизму и терроризму в Республике Казахстан на 2018 – 2022 годы // <http://knb.gov.kz/ru/article/ob-utverzdenii-gosudarstvennoi-programmy-po-protivodeistviu-religioznomu-ekstremizmu-i>
20. План мероприятий по реализации Государственной программы по противодействию религиозному экстремизму и терроризму в Республике Казахстан на 2018 – 2022 годы // <http://knb.gov.kz/ru/article/ob-utverzdenii-gosudarstvennoi-programmy-po-protivodeistviu-religioznomu-ekstremizmu-i>
21. Подробнее см. Бейсембаев С. Пушкой по воробьям. Почему в Казахстане не эффективна профилактика религиозного экстремизма? // <https://vlast.kz/politika/17906-puskoj-po-vorobam-pocemu-v-kazahstane-ne-effektivna-profilaktika-religioznogo-ekstremizma.html>
22. О проекте // <http://q-one.kz/about/> ***

ОТЕЧЕСТВЕННЫЙ ОПЫТ И КОНКРЕТНЫЕ ПРАКТИКИ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ РАСПРОСТРАНЕНИЮ ИДЕОЛОГИИ ЭКСТРЕМИЗМА И ТЕРРОРИЗМА В МОЛОДЕЖНОЙ СРЕДЕ

Отечественный опыт и конкретные практики противодействия распространению идеологии экстремизма и терроризма в молодежной среде

Современные глобальные вызовы в сфере межгосударственных и межнациональных отношений определяют приоритетные для нашей страны задачи по укреплению казахстанской гражданской идентичности, поддержке культурного и образовательного единства нашего многонационального Отечества.

Обычно экстремистские преступления совершаются как правило людьми молодого возраста и несовершеннолетними. Это объяснимо, поскольку именно молодежи присущи радикализм во взглядах и оценках, максимализм в неприятии несправедливостей, как им это представляется. С обратной стороны, молодежь подвержена чрезмерному влиянию со стороны идеологов экстремистских учений, особенно когда подобная идеология опирается на патриотические настроения и религиозные чувства подростков.

Проявления радикализма в молодежной среде в настоящее время стали носить более опасный для общества характер. Увеличивается количество преступлений, поднимается уровень насилия, его проявления становятся всё более жестокими и профессиональными. Особое место в этом ряду занимает противоправное поведение молодежи, связанное с совершением действий насильственного характера по экстремистским мотивам.

Одним из основных и важнейших направлений противодействия радикализму и экстремизму в Республике Казахстан является профилактика, то есть предупредительная работа по противодействию экстремистским проявлениям и угрозам терроризма.

Для того, чтобы задача борьбы против экстремизма и терроризма была успешно решена, необходим целый ряд комплексных мер, предусматривающих создание социально направленной правовой системы, проведение эффективной

социально-экономической политики, формирование продуманной системы политического воспитания граждан, особенно молодежи.

Несмотря на позитивные результаты в борьбе с терроризмом, угрозы, исходящие от международных террористических организаций, не устранены. Их идеологи не оставляют преступных намерений и продолжают активную деятельность, пытаются привлечь в свои ряды новых участников, прежде всего из числа подрастающего поколения, подвергая молодых людей целенаправленной идеологической обработке.

Учитывая открытость информационного пространства сегодня, в образовательных учреждениях в обязательном порядке должны проходить беседы с учащимися на тему терроризма, которые должны носить не формальный характер (условно террорист – это плохо), а объяснять, пояснять причины и задачи терроризма. Ошибочно предполагать, что вербовке в такие организации поддаются только социально неустроенные личности, обиженные и непонятые обществом. Психологическая атака на еще не в полной мере сформировавшееся сознание вчерашних благополучных школьников может привести к плачевным последствиям.

Для организации теракта нужны люди, которых необходимо завербовать. Это отражается на сознании, следовательно, и на поведении человека. Важно увидеть этот момент и не пропустить его. Необходимо объяснить студентам, школьникам, что не стоит доверять непроверенным источникам информации, научить их эту информацию «фильтровать» и не верить на слово всему, что пишут в СМИ. Кроме того, учитывая тот факт, что в образовательном учреждении учащиеся проводят достаточно большое количество времени, в их окружении должен быть педагог, к которому они без стеснения могут обратиться за помощью или просто поговорить в случае, когда это необходимо. Формирование такой среды – задача руководства и педагогического состава.

Современный терроризм представляет сложную систему, состоящую из комплекса взаимодополняющих процессов – идеологических, криминальных, военных, экономических, политических, религиозных и националистических. Тем не менее, анализ различных толкований терроризма позволяет выделить содержащиеся в них его общие признаки, компоненты, комплекс которых способен дать достаточно объективное представление о социально-политическом феномене терроризма.

Среди всех предпосылок терроризма место психологических предпосылок является одним из основных, т.к. основу психологического

познания терроризма составляет анализ психологических мотивов этого преступления. Имеются в виду не внешние видимые причины поведения отдельных лиц, совершающих террористические акты, а собственно мотивы – как смысл, субъективное значение такого поведения.

Противодействие терроризму и экстремизму является одним из основных направлений государственной политики в сфере профилактики правонарушений.

Преступные организации террористического и экстремистского толка вовлекают все большее количество молодых людей. Именно такая категория населения, как молодежь, представляет собой одну из групп риска с точки зрения вербовки в такого рода преступные организации. В первую очередь, детерминация такого явления обусловлена тем, что молодые люди обладают определенными психологическими свойствами личности, которые при взаимодействии с внешними условиями объективного свойства, характеризуют указанную категорию как виктимную.

Молодежь является легкой добычей деструктивных сил общества, поэтому изначально хулиганские, граничащие с преступлениями выходки становятся впоследствии основой для осуществления экстремистской, в частности террористической, деятельности. Молодежь подвержена чрезмерному влиянию со стороны идеологов экстремистских учений, особенно когда подобная идеология опирается на патриотические настроения и религиозные чувства молодежи. В силу некоторых факторов молодые люди являются той социальной группой, которая наиболее восприимчива к радикально-националистическим и ксенофобским идеям и настроениям.

Экстремистская деятельность молодёжных неформальных объединений осуществляется в отношении властных структур, отдельных политиков, объединений, социального строя или социальных групп, религиозных общин, религиозных деятелей т. д. В настоящее время членами неформальных молодёжных организаций (группировок) экстремистско-националистической направленности обычно становятся молодые люди в возрасте от 14 до 30 лет, нередко – несовершеннолетние лица в возрасте 14-18 лет, вследствие чего большинство преступлений экстремистской направленности совершается лицами, не достигшими совершеннолетнего возраста.

Особое внимание следует уделять подросткам, находящимся в ситуации возможного «попадания» в поле экстремистской активности (молодежь в «зоне риска»). В данном контексте деятельность по профилактике экстремистских

проявлений в молодежной среде должна быть направлена на молодых людей, чья жизненная ситуация позволяет предположить возможность их включения в поле экстремистской активности.

Основой обеспечения эффективной системы предупреждения экстремизма и терроризма является организация разветвленной системы мер по разработке и реализации общегосударственных комплексных программ, включающих в себя различные правовые, образовательные, идеологические и иные аспекты в этой сфере. Система скоординированных усилий антиэкстремистской и антитеррористической направленности всех субъектов профилактики правонарушений является гарантом обеспечения общественного порядка и общественной безопасности общества.

К основным чертам экстремистской личности относятся: стремление к насилию или его угрозе; одномерность, однобокость в восприятии общественных проблем, в поиске путей их решения; фанатизм, одержимость в стремлении навязывать свои принципы, взгляды оппонентам; бездумное, беспрекословное выполнение всех приказов, инструкций; опора на чувства, инстинкты, предрассудки, а не на разум; неспособность к толерантности, компромиссам, либо игнорирование их; черно-белый взгляд на политический процесс, жесткое противопоставление «своих» и «чужих».

Террористы – особый тип людей, у которых рациональные компоненты в поведении и характере почти отсутствуют, а эмоциональные преобладают до такой степени, что становятся аффективными. В этом отношении психика террористов приближается к психике «человека толпы». Низкий уровень культуры и искаженные представления об окружающем мире, о том, что только насилие и угрозы являются наиболее эффективными способами преобразования мира, делают личность террориста особым социокультурным феноменом.

Источник экстремизма как индикатора социального и политического неблагополучия – разнообразные кризисы. Ради достижения своих целей экстремисты обращаются к чувствам и предрассудкам людей, сознательно подавляя в них рациональное сознание. Участники экстремистских группировок являют собой особый психологический тип индивида, склонного к самовозбуждению, к потере контроля над своим поведением, к иррациональным поступкам.

Люди, вступающие в ряды радикальной группировки или «деструктивной организации» – это выходцы из разных социальных слоев и жизненных сфер. Существует определенный набор личностных черт, которыми должны обладать

члены радикальных групп. Есть основания полагать, что эти черты во многом сходны с теми, которые отличают приверженцев религиозных культов. Серьезные изменения личности, связанные с принадлежностью человека, к какому-либо культу и принятием его нормативной системы.

Возрастная категория повышенной чувствительности – юношество 17-19 лет, когда возникает реальная жажда самоутверждения в социуме, однако сил для этого не хватает, а потому нужна поддержка покровителей, которые заведомо сильнее и образованнее самого человека. Достаточно продемонстрировать эффективность собственного поведения в кризисных ситуациях, для того чтобы стать кумиром молодого индивидуума. В юношеском возрасте очень сильна мотивация к формированию образа «Я» через отрицание отвергаемых моделей поведения. Самоопределение и самоутверждение осуществляется посредством контрастного и резкого разграничения собственной идентичности с наблюдаемыми вовне примерами судеб и моделей жизни. Общей чертой террористов и культистов является, таким образом, сильная потребность во включенности в группу подобных людей, связанная с проблемами самоидентичности.

Понятно, что членом радикальных или культовых группировок не становятся сразу. Прежде чем стать членом радикальной и деструктивной организации, человек проходит через апатию и другие формы социальной дезадаптации. Идентификация с асоциальной (радикальной или деструктивной) группой обеспечивает таким людям социальную роль, хотя и негативную. Порвать с группой для данной «вовлеченной» личности почти невозможно – это равносильно психологическому самоубийству.

Представления «вовлеченной» личности могут быть уподоблены представлениям некоторых женщин, поддерживающих неудачный брак из соображения, что это лучше, чем быть незамужней. Для «вовлеченной» личности покинуть организацию значит потерять самоидентичность. «Вовлеченная» личность имеет столь низкую самооценку, что для него отказаться от заново обретенной самоидентификации практически невозможно. Эти вовсе не авторитарные люди становятся, таким образом, членами жестко авторитарных групп. Включаясь в такую группу, они обретают защиту от страха перед авторитаризмом. При этом любое нападение на группу воспринимается ими как нападение на себя лично. Соответственно любая акция извне значительно увеличивает групповую сплоченность.

Определенные проблемы в нашем обществе необходимо решать совместно с государственными институтами власти, хотя трудно понять, является ли сотрудничество со спецслужбами единственной панацеей от роста деструктивных и радикальных организаций. Но можно с уверенностью сказать, что без них эту проблему решить невозможно. Именно активная гражданская позиция должна по идее пробудить государство к более действенным мерам профилактики данных «социальных болезней».

Не умаляя значения общепрофилактических мероприятий, проводимых в образовательных организациях и направленных на формирование у подрастающего поколения традиционных для нашей страны духовно-нравственных ценностей, необходимо повышать адресность принимаемых мер, индивидуальный подход к потенциально уязвимым категориям молодых людей:

1. Подростки из неблагополучных семей. Дети в таких семьях испытывают физическую и эмоциональную отверженность. Наблюдается недостаточная забота о ребёнке, игнорирование его душевного мира, переживаний, различные формы семейного насилия. Механизм насилия у них, как правило, скрыт под небольшим слоем идеологических обоснований. Чаще всего террористическим действиям дает толчок чувство безвыходности, психологический дискомфорт, который побуждает подростка оценивать свое положение как драматическое. И, естественно, они становятся потенциальной мишенью вербовщиков.

2. Подростки, употребляющие алкоголь или наркотики. У них замедляется умственное развитие, растёт агрессивность, теряется самоконтроль. Не имея денег, чтобы приобрести очередную порцию зелья, юные алкоголики или наркоманы могут пойти на преступление. Дальнейшие выводы о возможности их использования в террористических целях, полагаю, очевидны.

3. Молодые люди, разделяющие экстремистские взгляды или увлекающиеся нетрадиционными для нашей страны псевдорелигиозными течениями. Экстремизм и фанатизм можно рассмотреть как форму психологической зависимости. Ведь человек, ввязавшись в это, уже не принадлежит сам себе, а мыслит и действует согласно навязанным ему догмам. Другой жизни при этом зависимый просто не представляет. Психологи считают, что подверженные экстремизму и фанатизму люди не обладают критическим мышлением, действуют обычно под влиянием эмоций, легко

внушаемы и ведомы. У них не сформировались устойчивое мировоззрение и система ценностей. Готовые идеи и воззрения легко «вкладываются» в незаполненное собственными представлениями о мире сознание, позволяя человеку ощутить свою значимость. Таким подросткам важнее всего чувствовать тесную связь со своей группой и идти против тех, кто не поддерживает их убеждения, вплоть до совершения правонарушений.

4. Дети членов ИГИЛа (уничтоженных, действующих или осуждённых) – особая категория. Зачастую такие дети испытывают желание продолжить «дело родителя» или реализовать так называемую «кровную месть» за отца или мать. Профилактическую работу в этой среде необходимо проводить крайне аккуратно, стараясь не обособлять их. Специалисты считают, что это действительно возможно, главным образом, посредством оказания грамотной психологической помощи, полного включения этих ребят в позитивную среду развития. Они должны жить в обществе, с ними нужно общаться, вовлекать в спортивную и культурную жизнь.

Определив потенциально уязвимые категории молодых людей, необходимо организовать системную профилактическую работу с ними. К большому сожалению, образовательные организации в настоящее время испытывают дефицит современных методик по выявлению лиц, нуждающихся в адресном воздействии, рекомендаций и требований по организации работы с ними. Зачастую не организовано должным образом взаимодействие заинтересованных органов власти, местного самоуправления, школ и вузов. А это, в свою очередь, не позволяет своевременно выявить и предотвратить процесс радикализации конкретного молодого человека.

Информационная составляющая выступает в качестве одного из ключевых направлений идеологической борьбы с экстремистским мировоззрением. Так, система профилактики экстремизма в Казахстане включает в себя воспитательные и пропагандистские меры [1]. Государственная программа по противодействию религиозному экстремизму и терроризму в Республике Казахстан на 2018 - 2022 годы предполагает, в числе прочего, улучшение качества проводимых информационно-разъяснительных мероприятий за счет повышения эффективности формирования антитеррористического сознания и иммунитета к радикальной идеологии, информационно-разъяснительную работу посредством технологий информационного воздействия; создание базы контрпропагандистских и методических материалов, а также подготовку информационных продуктов [2].

Другими словами, предусматривается информационное противодействие религиозному экстремизму и терроризму в информационном пространстве.

Одной из традиционных и массовых форм работы в сфере противодействия идеологии терроризма и экстремизма в молодежной среде выступает проведение профилактических занятий и бесед с учащимися образовательных организаций. Данная работа может осуществляться как в аудиторной, так и внеаудиторной форме, и реализовываться посредством различных форм подачи информации (устное выступление, семинар, обсуждение, подготовка рефератов, докладов и научных работ, просмотр видеофильмов и роликов, распространение печатной продукции).

Учитывая отсутствие у основной части педагогических работников глубоких знаний в области идеологии экстремизма и терроризма, следует приглашать для проведения занятий в учебные заведения внешних спикеров (например, сотрудников правоохранительных органов, сотрудников управления по делам религий и религиоведов). Для проведения занятий штатными преподавателями целесообразно использовать сторонние информационные материалы по данной тематике (буклеты, брошюры, аудиовизуальную продукцию).

Для противодействия идеологии экстремизма и терроризма в сети «Интернет» следует активнее использовать возможности социальных сетей для проведения на регулярной основе активных пропагандистских и контрпропагандистских акций. При этом необходим корректный, уважительный формат взаимоотношений с теми активными блогерами, которые инициативно готовы помогать государству и обществу в информационном противоборстве с идеологами терроризма. При организации подготовки и изготовления контрпропагандистской продукции часто возникает вопрос отыскания финансовых средств, поскольку качественная продукция достаточно дорогостоящая. При издании печатной продукции (плакатов, баннеров, наклеек) основные затраты, как правило, идут на типографскую печать тиража продукции, а при подготовке мультимедийной продукции – на оплату труда дизайнеров и веб-мастеров. Одним из возможных источников финансирования на изготовление пропагандистской и контрпропагандистской продукции выступают бюджетные средства, предусмотренные региональными программами профилактической направленности.

Также изготовление агитационной продукции может осуществляться общественными и религиозными организациями за счет собственных средств

при организационной и консультационной поддержке государства. Так, например, в 2018 году в Республике Казахстан при поддержке Комитета национальной безопасности состоялась премьера многосерийного фильма «Красный уровень». В киноленте наглядно показана борьба казахстанских спецслужб с религиозным экстремизмом. Авторы сериала демонстрируют, как вербуют потенциальных «смертников» и что происходит с теми, кто попал в руки представителей международного терроризма.

В основе информационно-разъяснительной работы, проводимой госорганами в РК, лежат следующие так называемые «идеологические признаки»:

- Светское общество и высокая духовность – наши главные ценности.
- Духовные и религиозные ценности должны способствовать процветанию страны, созданию благоприятных условий для развития всех сфер.
- Единство и согласие – основа развития Казахстана.
- Патриотизм, национальные традиции и культура – духовный фундамент нации.
- Борьба с радикализмом и экстремизмом – задача всего общества [3].

Целевой аудиторией проводимой работы являются: молодёжь, верующие, госслужащие и «широкие слои населения, в том числе рабочее и сельское население» – то есть, по сути, весь народ Казахстана. Конечная же цель кампании состоит в повышении правовой культуры, распространении толерантности и общественного единства, профилактике межконфессиональных и межэтнических конфликтов, распространения псевдорелигиозных течений, экстремистской идеологии, а также в реабилитации пострадавших от деструктивных течений и работе с приверженцев радикальных религиозных идеологий.

По итогам реализации Госпрограммы на 2013-2017 гг. достигнуты все целевые показатели по первой задаче: охват широкой аудитории информационно-разъяснительной работой, проведение адресной работы и профилактических мероприятий [4].

Если в течение первых пяти лет в качестве индикатора успеха профилактики терроризма и экстремизма рассматривался процент населения, охваченного профилактическими мероприятиями, то в действующей программе (для разработки которой привлекались международные консультанты) это «снижение численности лиц, разделяющих экстремистские идеи, направленные

на разжигание религиозной вражды или розни» [5]. Авторы Государственной программы по противодействию религиозному экстремизму и терроризму на 2018-2022 гг., пришедшей на смену первому программному документу, более детально подходят к проблеме профилактики, которой посвящена одна задача из четырёх: «Совершенствование мер профилактики религиозного экстремизма и терроризма, направленных на формирование в обществе иммунитета к радикальной идеологии и нулевой терпимости к радикальным проявлениям» [6], а её результативность выражается следующими показателями:

- ✓ охват религиозных групп и общин информационно-разъяснительной и контрпропагандистской работой, направленной на формирование иммунитета к радикальной идеологии;

- ✓ охват осужденных лиц, содержащихся в учреждениях уголовно-исполнительной системы информационно-разъяснительной и контрпропагандистской работой, направленной на формирование иммунитета к радикальной идеологии и на дерадикализацию;

- ✓ степень укомплектованности информационно-разъяснительных групп специалистами-теологами [7].

Для их достижения предусмотрено проведение 26 видов мероприятий, из которых 7 являются секретными, а оставшиеся связаны с повышением религиозной грамотности и формирования у граждан «антитеррористического сознания и иммунитета к радикальной идеологии», а также ростом профессионализма специалистов, занимающихся этой деятельностью. Всего на данную задачу планируется в течение 5 лет выделить чуть больше 1,5 млрд. тенге, что составляет около 1% от всех предусмотренных средств. Большая часть финансов будет израсходована на выстраивание антитеррористической инфраструктуры, обучение сотрудников соответствующих служб.

Несомненным достоинством нынешней Госпрограммы является фокус непосредственно на специфических инструментах ПНЭ, с выделением групп риска и налаживанием методического взаимодействия с ними. Рассчитанная на 5 лет, Программа ставит одной из основных своих целей формирование пула профессионалов, достаточно компетентных, чтобы работать с целевыми группами, а также для обучения специалистов, способных разъяснить государственную политику по противодействию терроризму и экстремизму гражданам страны.

В сравнении с предыдущей Госпрограммой, расходы на профилактику сократились практически вчетверо. Если в 2013-2017 гг. 95% средств,

выделенных на профилактику, были потрачены на обеспечение досуга и занятости населения (в основном молодёжи) [8], то нынешняя Программа, сообразно её целевым показателям, почти целиком выстроена вокруг религиозной проблематики и не затрагивает pull-факторы радикализации, в части профилактики сосредоточившись на идеологической борьбе с религиозным экстремизмом.

В то же время государством инициируются «параллельные» проекты по профилактике экстремизма. Одним из них является «молодёжное движение против экстремизма» Q-one, созданное в рамках одного из приоритетов «Третьей модернизации Казахстана» - предупреждения пропаганды и организация деятельности неправительственного сектора в борьбе с радикальными течениями и экстремизмом. Оператором проекта является общественный фонд «Ризалык», организующий тренинги и семинары, а также занимающийся созданием «волонтёрской сети в регионах в виде пулов молодых специалистов» для дальнейшей информационно-профилактической работы [9].

На примере двух последовательно реализуемых государственных программ видна эволюция политики по профилактике и противодействию экстремизма в Казахстане. В то же время существует ряд законодательных, процедурных и кадровых ограничений, которые не позволяют гибко перестраивать текущую политику.

Одна из рекомендаций, которые на сегодняшний день (на основе серьёзных теоретико-методологических, практически верифицированных исследований) дают ведущие институты, занимающиеся вопросами радикализации: «интервенции должны основываться на поведении, а не на убеждениях» - практические меры, направленные на снижения уровня экстремизма в обществе, должны быть преимущественно ориентированы на недопущение и профилактику конкретных, обозначенных законом, насильственных действий, а не ставить своей задачей коренным образом изменить мышление людей.

Таким образом, остается критически важной задача теоретической проработки данной проблематики: изучение природы радикализации в Казахстане, общественных отношений и того, как существующая политика влияет на статус-кво.

Список использованной литературы:

1. Закон Республики Казахстан от 18 февраля 2005 года № 31-III «О противодействии экстремизму» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 28.12.2016 г.) // Электронная база нормативно-правовых актов «Законодательство».
2. Постановление Правительства Республики Казахстан от 15 марта 2018 года № 124 «Об утверждении Государственной программы по противодействию религиозному экстремизму и терроризму в Республике Казахстан на 2018 - 2022 годы» // Электронная база нормативноправовых актов «Законодательство». 3. Указ Президента Республики Казахстан.
3. Закон Республики Казахстан от 13 июля 1999 года № 416-I о противодействии терроризму (с изменениями и дополнениями по состоянию на 16.11.2015 г.)
4. Сост. Ж.Ж. Карашулаков, Сборник материалов по основным вопросам религиозной сферы: В помощь государственным служащим, 2014
5. Заключение по итогам оценки реализации Государственной программы по противодействию религиозному экстремизму и терроризму в Республике Казахстан на 2013-2017 годы // <http://economy.gov.kz/ru/pages/zaklyuchenie-po-itogam-ocenki-realizacii-gosudarstvennoy-programmy-po-protivodeystviyu-0>
6. Об утверждении Государственной программы по противодействию религиозному экстремизму и терроризму в Республике Казахстан на 2018 – 2022 годы // [http:// knb.gov.kz/ru/article/ob-utverzdenii-gosudarstvennoy-programmy-po-protivodeistviu-religioznomu-ekstremizmu-i](http://knb.gov.kz/ru/article/ob-utverzdenii-gosudarstvennoy-programmy-po-protivodeistviu-religioznomu-ekstremizmu-i)
7. План мероприятий по реализации Государственной программы по противодействию религиозному экстре- 174 Материалы международной научно-практической конференции мизму и терроризму в Республике Казахстан на 2018 – 2022 годы // <http://knb.gov.kz/ru/article/ob-utverzdenii-gosudarstvennoy-programmy-po-protivodeistviu-religioznomu-ekstremizmu-i>
8. Подробнее см. Бейсембаев С. Пушкой по воробьям. Почему в Казахстане не эффективна профилактика религиозного экстремизма? // <https://vlast.kz/politika/17906-puskoj-po-vorobam-pocemu-v-kazahstane-ne-effektivnaya-profilaktika-religioznogo-ekstremizma.html> проекте // <http://q-one.kz/about/>

ПОДГОТОВКА КУРАТОРОВ АКАДЕМИЧЕСКИХ ГРУПП ДЛЯ ПРОФИЛАКТИКИ ЭКСТРЕМИЗМА, ТЕРРОРИЗМА И НАЦИОНАЛИЗМА

1. Цели и задачи куратора академической группы и их роль в формировании толерантности у подрастающего поколения
2. Методы подготовки кураторов для профилактики и противодействия терроризму, экстремизму и национализму:
 - 2.1.Формирование теоретических знаний как первая ступень подготовки кураторов
 - 2.2.Обучение методам выявления потенциальных жертв деструктивных течений
 - 2.3.Профилактическая работа со студентами и дерадикализация жертв деструктивных течений

На сегодняшний день одной из самых актуальных задач является формирование толерантности у подрастающего поколения. Будучи сенситивной сферой, религия и религиозное сознание, а также чувство патриотизма подчиняются больше иррациональному, чувственному, нежели рациональному.

Поэтому можно утверждать, что управлять сознанием определенных социальных групп по средством религии, любви к своему народу не только постижимо, но и легко, а также эффективно. Из истории известно, что использование религии и патриотических чувств в корыстных целях приводит к необратимым, негативным последствиям.

Молодежь является наиболее уязвимой социальной группой. Так как молодые люди характеризуются такими психологическими особенностями, как максимализм и нигилизм, безоглядность и непримиримость, мировоззренческая неустойчивость, а неудачи в поиске самоидентичности при определенных жизненных условиях и наличии питательной среды могут выступить пусковым механизмом их асоциальной активности. Поэтому роль высших учебных

заведений как агентов социализации и трансляторов теоретических знаний в профилактике экстремизма, терроризма и национализма высока.

В первую очередь важным связывающим звеном между студентами и руководством университета являются кураторы академических групп. По определению Л.М. Васильевой, «куратор студенческой группы – человек, осуществляющий воспитательную деятельность в вузе, являющийся духовным посредником между обществом, профессией и студентом в освоении общей и профессиональной культуры, организующий систему ценностных отношений через разнообразные виды деятельности студенческого коллектива, создающий условия развития каждой личности, защищающий интересы студентов».

Таким образом, куратор – это наставник, помощник, а в современном значении – менеджер, т. е. тот, кто использует внутренние возможности и ресурсы других людей для достижения конкретных целей. Поэтому роль куратора повышается и круг его задач по воспитательной работе со студентами расширяется [1].

Основной целью кураторов-эдвайзеров является формирование гармонично развитой личности молодежи, воспитание гражданской зрелости (позиции) студентов [2].

Поэтому принимая во внимание потенциальные риски вербовки молодежи различными группами с радикальными взглядами, на сегодняшний день актуальной является подготовка кураторов академических групп для профилактики экстремизма, терроризма и национализма.

Подготовка кураторов должна состоять из нескольких этапов, и решать ряд проблем, таких как приобретение навыков формирования и использования инструментария для выявления подверженных экстремистским идеям лиц, адресная работа с указанными лицами, а также усваивание теоретических основ юриспруденции, психологии и религиоведения для проведения целевой работы с молодежью, в целом.

Первый уровень включает в себя теоретическую подготовку самих кураторов. Как отмечается экспертами, «можно говорить об актуализации работы Института кураторов – воспитателей студенческих групп и об усилении работы с самими кураторами. Далеко не все, а скорее, немногие из них хорошо информированы, к примеру, об особенностях идеологии салафизма и деятельности суфийских орденов, которые активно используются и преломляются в интересах разжигания террористической активности» [3].

Данная неосведомленность связана в первую очередь с тем, что часто кураторы не имеют профессионального образования в сфере религиоведения. Поэтому для эффективной работы кураторам необходимо посещение ряда лекций, на которых будут освещены фундаментальные вопросы религиозного экстремизма и терроризма, а также национализма.

Предлагаем примерный список вопросов, которые следуют рассмотреть в ходе занятий:

- изучение теоретико-методологических основ экстремизма, терроризма и национализма;
- ознакомление с перечнем террористических и экстремистских организаций, представляющих угрозу для государств-членов Организации Договора о коллективной безопасности и формирование теоретических знаний об основных идеях указанных организаций (основных догматов этих «религий»);
- рассмотрение основных документов и нормативно-правовых актов противодействия терроризму и экстремизму;
- получение знаний об идеологии терроризма и «молодежного» экстремизма, а также профилактики терроризма и экстремизма в молодежной среде;
- знакомство с порядком действий при возникновении угрозы совершения террористических актов, в том числе мероприятий по оказанию первой помощи пострадавшим при террористическом акте;
- изучение порядка оказания экстренной психологической помощи пострадавшим при террористическом акте.

Следующий уровень предусматривает обучение проведению различных исследований со студентами. М.Мусаева предлагает следующий «набор диагностик для выявления лиц, подверженных воздействию идеологии терроризма, включающий в себя:

1. Наблюдение:

- прямое или косвенное устное сообщение, когда молодой человек (подросток) открыто выражает свои мысли или планы в отношении терроризма и экстремизма;
- прямое невербальное информирование (например, приобретение средств для осуществления акта);
- косвенное невербальное сообщение (например, рисунки соответствующей направленности и т.д.).

В процессе наблюдения следует обращать внимание на следующие моменты:

1. призывы к изменению государственного строя насильственным путем (т.е. призывы к революции, к восстанию, к неповиновению законно избранной власти, а также собственно эта деятельность);

2. призывы к осуществлению террористической деятельности или публичное оправдание терроризма;

3. возбуждение социальной, расовой, национальной или религиозной розни (призывы к убийству, избиению или выселению лиц определенной национальности или вероисповедания);

4. пропаганда исключительности, превосходства либо неполноценности человека по признаку его социальной, расовой, национальной, религиозной или языковой принадлежности.

2. Анкетирование (косвенные вопросы, выявляющие, например, отношение к людям других религий и национальностей).

3. Психологическое тестирование на выявление агрессивных и враждебных реакций, например: hand-test Э. Вагнера, тест Фрустрационных реакций Розенцвейга, опросник Басса-Дарки и др. [4 с.70].

Таким образом, в ходе профессиональной подготовки куратор обязан овладеть теоретическими знаниями и практическими умениями применять различные инструментари (анкеты, тесты и другое) для выявления потенциальных и реальных жертв деструктивных течений.

Важно отметить, что в рамках выявления «потенциала вербуемости» молодежи недостаточно использовать только социологические и психологические инструментари, необходимо также изучать вербальные и визуальные маркеры проявления виртуальной жизни молодежи: самопрезентация молодых людей в социальных сетях (статусы, «аватарки», визуальные изображения, их Интернет-интересы и др.) [5. с.62].

Также стоит учесть, что многочисленные исследования показали главной первопричиной возникновения экстремизма социально-экономические и психологические факторы. Поэтому кураторам больше всего необходимо обращать внимание на следующие группы студентов, как потенциально уязвимой категории:

Подростки из неблагополучных семей. Дети в таких семьях испытывают физическую и эмоциональную отверженность. Наблюдается недостаточная забота о ребенке, игнорирование его душевного мира, переживаний, различные

формы семейного насилия. Механизм насилия у них, как правило, скрыт под небольшим слоем идеологических обоснований. Чаще всего террористическим действиям дает толчок чувство безвыходности, психологический дискомфорт, который побуждает подростка оценивать свое положение как драматическое. И, естественно, они становятся потенциальной мишенью вербовщиков.

Другая категория – это подростки, употребляющие алкоголь или наркотики. У них замедляется умственное развитие, растет агрессивность, теряется самоконтроль. Не имея денег, чтобы приобрести очередную порцию зелья, юные алкоголики или наркоманы могут пойти на преступление. Дальнейшие выводы о возможности их использования в террористических целях, полагаю, очевидны.

Следующие – это молодые люди, разделяющие экстремистские взгляды или увлекающиеся нетрадиционными для нашей страны псевдорелигиозными течениями. Экстремизм и фанатизм можно рассмотреть как форму психологической зависимости. Ведь человек, ввязавшись в это, уже не принадлежит сам себе, а мыслит и действует согласно навязанным ему догмам. Другой жизни при этом зависимый просто не представляет. Психологи считают, что подверженные экстремизму и фанатизму люди не обладают критическим мышлением, действуют обычно под влиянием эмоций, легко внушаемы и ведомы. У них не сформировались устойчивое мировоззрение и система ценностей. Готовые идеи и воззрения легко «вкладываются» в незаполненное собственными представлениями о мире сознание, позволяя человеку ощутить свою значимость. Таким подросткам важнее всего чувствовать тесную связь со своей группой и идти против тех, кто не поддерживает их убеждения, вплоть до совершения правонарушений [6. с.12].

В ходе работы с вышеуказанными группами необходимо вести совместную работу с родителями, либо опекунами указанных студентов, вовлекать студентов из неблагополучных семей в мероприятия, проводимые на уровне университетов, иными словами интегрировать их в университетское сообщество.

Следующий этап подготовки подразумевает формирование навыков работы для профилактики экстремизма, терроризма и национализма среди студентов. Механизм профилактики должен быть нацелен на:

а. устранение (нейтрализацию, «замораживание», ослабление криминогенного воздействия) объективных факторов, способствующих совершению преступлений;

б. корректирующее воздействие, «гасящее» криминогенный потенциал субъективного фактора (умысел совершения преступлений, нарастание психологической готовности к его осуществлению, поиск возможных единомышленников и соучастников, вариантов и путей реализации преступного посягательства и т. д.;

с. внесение дисфункции в цепочку криминогенных взаимодействий объективных и субъективных факторов, ведущее к саморазрушению самого процесса приближения к посягательству на совершение преступления.

Выделяют два основных вида профилактики правонарушений: общую профилактику и индивидуальную профилактику. Общая профилактика правонарушений направлена на выявление и устранение причин, порождающих правонарушения, и условий, способствующих совершению правонарушений или облегчающих их совершение, а также на повышение уровня правовой грамотности и развитие правосознания граждан [7. с. 67].

В ходе проведения общей профилактики кураторы обязаны работать в следующих направлениях:

- проведение комплексных мероприятий по формированию правовой культуры в молодежной среде;
- снижение социальной напряженности в студенческом сообществе;
- противодействие экстремизму через общественные организации, студенческое самоуправление, вовлечение студентов в общественно-полезную работу;
- воспитание у молодежи установок признания, соблюдения и защиты прав и свобод человека и гражданина, соблюдения законов;
- формирование норм социального поведения, характерного для гражданского общества;
- повышение роли коллектива в формировании среды взаимного уважения по отношению друг к другу;
- внедрение в студенческую среду практики норм толерантного поведения, что особо значимо при наличии в вузе студентов-иностранцев;
- воспитание законопослушных граждан;
- мониторинг Интернет-ресурсов, в которых может оказываться неблагоприятное воздействие на молодежь [5. с.93].

В процессе общения кураторы академических групп, учитывая специфику тех или иных культур, должны стремиться знакомить студентов с культурами народов/конфессий, сложившимися в истории Казахстана, учитывая и

культурные традиции каждого этноса. Особое внимание нужно уделять не только теоретической подготовке, но и практическим контактам между представителями различных культур/конфессий, особенно в учебное время.

Помимо этого эффективным является организация экскурсий в культовые сооружения для ознакомления с религиозными идеями различных конфессий, а также встречи с представителями Ассамблеи Народа Казахстана и открытые занятия с участием экспертов (религиоведами, теологами, психологами и т.д.), консультации по вопросам религии в удобное время для подростков и молодежи и т.д. В ходе работы со студентами кураторам необходимо прививать студентам навыки культурного, продуктивного досуга, данная работа требует участия не только родителей, университета, но и других учреждений, таких как дома молодежи, чтобы дать им возможность увидеть полноценную жизнь без секты.

Теперь рассмотрим, основы индивидуальной профилактики. На данном этапе необходимо кураторов обучить психологическим приемам и умению использовать свои знания в области религиоведения и юриспруденции. Также кураторам стоит помнить о том, что дерадикализация подразумевает работу лицом к лицу, здесь не может быть работы массового характера. Так как массовый характер работы ведет к формальному проведению работы.

В целом, индивидуальная профилактика правонарушений направлена на оказание воспитательного воздействия на лиц определенных категорий, на устранение факторов, отрицательно влияющих на их поведение, а также на оказание помощи лицам, пострадавшим от правонарушений или подверженным риску стать таковыми. Индивидуальная профилактика правонарушений может осуществляться с применением специальных мер профилактики правонарушений [7. с. 67].

Исходя из вышесказанного стоит отметить, что подготовка кураторов имеет многоступенчатый характер, включающий в себя как овладение теоретических знаний в области основ религиоведения и правоведения, так и освоение навыков проведения социологических и психологических исследований. Это требует больших временных и материальных ресурсов. Однако в долгосрочной перспективе формирование у кураторов компетенций по борьбе с экстремизмом, терроризмом и национализмом является очень важным и действенным способом в работе дерадикализации студенческой молодежи.

Вопросы:

1. Какова главная цель куратора академических групп?
2. Почему чаще всего молодежь становится жертвами религиозных течений деструктивного характера?
3. Как Вы думаете какие группы молодежи являются наиболее подверженными влиянию деструктивных течений?
4. Какие методы социологических исследований являются наиболее эффективными при выявлении лиц с радикальным мировоззрением?
5. Как вы можете описать роль куратора академической группы в формировании толерантности у обучающихся?

Список использованной литературы:

1. Бородина Екатерина Сергеевна Организация работы куратора студенческой группы в вузе // Вестник ЮУрГУ. Серия: Образование. Педагогические науки. 2013. №3. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/organizatsiya-raboty-kuratora-studencheskoy-gruppy-v-vuze> (дата обращения: 10.05.2020).
2. Положение о кураторе-эдвайзере URL: <https://www.kaznu.kz/ru/9941/page/> (дата обращения: 10.05.2020).
3. И.П. Добаев. Основные направления усиления работы по противодействию терроризму в молодежной сфере России в идеологической сфере // Обзор. НЦПТИ. Вып. №2 (13), май 2018. С. 27–28.
4. Мусаева Мария Николаевна Деятельность психологов профессиональных образовательных организаций пермского края по выявлению среди обучающихся лиц, подверженных воздействию идеологии терроризма. // Противодействие идеологии терроризма в образовательной сфере и молодежной среде : материалы Всероссийского форума (Москва, 24-25 сентября 2018 г.) / Нац. Антитеррор. комитет, Правительство Москвы, М-во просвещения Рос. Федерации, М-во науки и высшего образования, Деп-т образования г. Москвы, Деп-т рег. безопасности и противодействия коррупции г. Москвы, Рос. ун-т дружбы народов, Моск. гос. ин-т междунар. отношений (ун-т) М-ва иностр. дел Рос. Федерации. — Москва : МГИМО Университет, 2018. С.68-72

5. Щетинина Елизавета Витальевна Выявление «потенциала вербуемости» молодежи как фактор профилактики вовлеченности в деструктивные организации // Противодействие идеологии терроризма в образовательной сфере и молодежной среде : материалы Всероссийского форума (Москва, 24-25 сентября 2018 г.) / Нац. Антитеррор. комитет, Правительство Москвы, М-во просвещения Рос. Федерации, М-во науки и высшего образования, Деп-т образования г. Москвы, Деп-т рег. безопасности и противодействия коррупции г. Москвы, Рос. ун-т дружбы народов, Моск. гос. ин-т междунар. отношений (ун-т) М-ва иностр. дел Рос. Федерации. — Москва : МГИМО Университет, 2018. С.61-63

6. Кокоуров Андрей Викторович. Современная система воспитания детей и молодежи как базовый компонент противодействия идеологии терроризма // Противодействие идеологии терроризма в образовательной сфере и молодежной среде : материалы Всероссийского форума (Москва, 24-25 сентября 2018 г.) / Нац. Антитеррор. комитет, Правительство Москвы, М-во просвещения Рос. Федерации, М-во науки и высшего образования, Деп-т образования г. Москвы, Деп-т рег. безопасности и противодействия коррупции г. Москвы, Рос. ун-т дружбы народов, Моск. гос. ин-т междунар. отношений (ун-т) М-ва иностр. дел Рос. Федерации. — Москва : МГИМО Университет, 2018. С. 11-18

7. Профилактика терроризма и экстремизма в молодежной среде. — СПб.: ООО «Издательство «Русь», 2018. — 96 с.

РОЛЬ УЧЕБНЫХ ДИСЦИПЛИН, ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ И ТВОРЧЕСКИХ ПРОЕКТОВ В ФОРМИРОВАНИИ АНТИТЕРРОРИСТИЧЕСКОГО СОЗНАНИЯ В СТУДЕНЧЕСКОЙ СРЕДЕ

В современных условиях устремления идеологов терроризма направлены, в первую очередь, на молодежь, которая в силу психологических особенностей восприимчива к радикальным идеям и в дальнейшем способна пополнить ряды террористических структур.

В современных условиях приоритетное внимание сосредоточено на профилактике терроризма, важной составляющей которой является противодействие его идеологии.

Под идеологией терроризма понимается совокупность идей, концепций, верований, догматов, целевых установок, лозунгов, обосновывающих необходимость террористической деятельности и направленных на мобилизацию людей для участия в ней. Проводимая профилактическая работа направлена на снижение уровня радикализации различных групп населения, в первую очередь молодежи, и недопущению их вовлечения в террористическую деятельность.

Важно иметь, в виду, что вузы сегодня – это не только объект, где происходят процессы, тесно связанные с образованием, обучением, воспитанием, но и социализацией молодёжи, формирования у них гражданской позиции. Поэтому весьма актуальной остаётся работа по созданию научно-обоснованных методик, направленных на формирование эффективной антиэкстремистской и антитеррористической воспитательной среды в высших учебных заведениях страны.

На наш взгляд, недостаточно ограничиваться организацией противодействия экстремизму и терроризму только в рамках образовательного учреждения. Превентивное вмешательство должно быть во всех сферах жизнедеятельности молодого человека. Приоритетное и перспективное направление профилактики проявлений экстремизма и терроризма среди молодёжи – это организация единого профилактического пространства во всех

сферах их жизнедеятельности (в семье, образовательном учреждении, в учреждениях дополнительного образования, в сфере досуга, в референтной группе по месту жительства и т.д.). Известно, что «у семи нянек – дитя без глазу», поэтому важнейшее значение имеет организация межведомственного взаимодействия и социального партнёрства, содружества различных социальных институтов [1]

Современная молодёжь, в основном, ориентирована на гедонизм и на получение максимального результата в кратчайшие сроки. Такой социальный тип получил название «частичного индивида», который «чувствует себя человеком только в процессе потребления материальных благ» [2]. Кроме того, у большинства представителей молодого поколения отсутствует критическое восприятие информации – они неспособны анализировать получаемые данные и зачастую не выказывают стремления овладеть этим навыком. Сегодня это может не просто оказать отрицательное воздействие на их мировоззрение, но и быть весьма опасным. Не имея желания сравнивать и обдумывать получаемую информацию, молодёжь часто отдаёт предпочтение тому, что им кажется проще и понятнее, чем могут воспользоваться радикально настроенные активисты в ведении деятельности по привлечению на свою сторону новых людей. СМИ также играют в этом процессе большую роль, поскольку преобладание в них негатива может усилить и без того обострённую нетерпимость ко всему, что с точки зрения молодых людей является неправильным, и спровоцировать их на активные действия экстремистского характера.

Другим фактором является весьма противоречивая черта современной молодёжи - раболепие с одной стороны и абсолютное неуважение к тем, кто имеет власть, с другой. Однако при этом молодые люди зачастую всеми силами стараются заполучить её. По сути, у них нет лидера, нет наставника, который так необходим в период формирования системы нравственно-социальных ценностей человека. Вместе с преувеличенным значением материальных благ это может стать весьма опасной предпосылкой к закреплению неверных ориентиров развития. Проведя теоретический анализ проблемы влияния культурной среды на развитие социальных и нравственных ценностей молодёжи, мы можем сделать вывод, что в силу неопытности и дезориентации в социуме сегодня молодые люди особенно подвержены влиянию различных внешних факторов. Вопрос воспитания молодёжи и формирования социально нравственных ценностей является одним из первостепенных для развития

общества, особенно в ситуации политической и социальной нестабильности. Многие особенности менталитета современной молодёжи, такие как отсутствие критического восприятия информации, ориентация на материальные блага и др. требуют приложения больших усилий и значительных временных затрат. Однако с помощью создания и развития культурной среды, а также поощрения стремления молодёжи к занятию творчеством может оказать заметное влияние их ценности и на развитие общества [3].

Важнейшее направление и одновременно важнейшая составная часть антитеррористической политики, противодействия идеологии терроризма, с психологической точки зрения, – это, прежде всего, формирование антитеррористического сознания населения. Такой вид сознания – часть сознания политического, направленного на сохранение системы ценностей, к которым относятся интересы государства, политической элиты и других социальных групп. В современном обществе очень актуальным является направление по разработке системы мер профилактики экстремистских настроений в молодежной среде, профилактики и искоренения социальной агрессии, активно развивается направление по воспитанию толерантного сознания в поликультурном, многонациональном обществе. При разработке и реализации таких программ очень важно учитывать все факторы социальной адаптации молодежи, а именно: возрастные, гендерные, социальные, культурно-этнические, конфессиональные, профессиональные и, конечно, личностные. Прежде всего, следует обращать внимание на формирование у молодых людей здоровых межличностных отношений, уважительного отношения к себе и другому. Развитие здоровой личности, способной понимать и принимать значимых и незначимых других в обществе, во многом зависит от осознания собственной мотивации, собственных интенций, от способности управлять своими чувствами и эмоциями.

Система образования (дошкольные учреждения, начальная и средняя школа, высшие учебные заведения) Система общего и профессионального образования, включающая учреждения высшей и средней школы, должна во взаимодействии с правоохранительными органами на плановой основе организовывать профилактические мероприятия воспитательного характера, направленные на укрепление у школьников и студентов патриотизма, национальной и религиозной терпимости.

Научные сотрудники и преподаватели университетов осуществляют проведение гуманитарной экспертизы (экономической, психологической,

социологической и др.) практически всех социальных программ, затрагивающих межнациональные, межэтнические, межконфессиональные, межкультурные отношения. Во многих университетах действуют телефоны доверия, в том числе для консультаций по вопросам межнациональных, межрелигиозных отношений и противодействия экстремизму и терроризму. Вузы проводят конкурсы журналистских материалов, исследовательских работ молодых ученых, магистров по пропаганде толерантности и дискредитации агрессивно-националистических идей.

Зарубежный опыт участия образовательных учреждений в противодействии идеологии терроризма Основная задача: проведение воспитательной и патриотической работы. Международная ассоциация руководителей антитеррористических ведомств (The International Counter-Terrorism Officers Association), действующая в США, одной из основных целей своей работы считает формирование в обществе единого понимания самой сути международного терроризма, масштаба угрозы и характера проводимых государством мер по борьбе с этим явлением. С этой целью Ассоциация ведет работу по созданию специфической системы антитеррористического образования школьников, в рамках которого подрастающее поколение усваивает правила поведения в экстремальной ситуации, а также учится отличать действительную угрозу от мнимой (препятствие разжиганию исламофобии). Такая воспитательно-идеологическая работа воспринимается как весьма сложная, однако необходимая, поскольку без нее нельзя говорить о кооперации усилий гражданского общества и органов госбезопасности [4]. Показатель эффективности работы включает в себя количество школьников, прошедших такие курсы. В рамках деятельности Ассоциации руководителей школ (The NANT-Association of All School Leaders) совместно с правительством Великобритании была разработана программа предотвращения террористических угроз, направленная на профилактику вовлечения молодого поколения в террористические организации. Авторы программы заявляют, что молодежь, во-первых, более подвержена радикальным настроениям, чем представители других социальных групп, а значит, легче вовлекается в экстремистские организации, во-вторых, именно в школах и университетах формируется основа будущего общества, победить экстремизм в котором помогут только высокий уровень развития таких личностных качеств, как толерантность, способность к критической оценке получаемой информации, эмпатия, гуманизм.

«Роль школы столь высока вовсе не потому, что дети, по нашему предположению, радикализируются в процессе обучения, а потому, что она играет чрезвычайно важную роль в подготовке молодых людей к тому, чтобы бросить вызов идеологии экстремизма и терроризма и опровергнуть тех, кто распространяет экстремистские настроения», – сказано в тексте программы. «Легче ненавидеть кого-то, когда Вы не понимаете их. Поэтому интегрированные общества и сообщества часто более здоровы, чем те, которые разделяются по каким-то признакам. В современной системе образования повышается риск увеличивать сегрегацию появлением все большего числа школ, построенных вокруг идеологий (веры и класса), которые неизбежно вводят некую форму отбора» [5]. В Великобритании в данную программу вовлечены около 80 % школ, в которых проводятся лекции и тренинги на различные темы, связанные с презентацией различных культур, развитием толерантности и межкультурного взаимодействия. Профилактические антиэкстремистские мероприятия также проводятся в колледжах и университетах, кампусах университетов. Преподавательский состав также обучается в рамках данной программы способам выявления экстремистских настроений среди учеников и студентов, способам профилактики подобных явлений. В мусульманских общинах США и Великобритании проводится активная работа по предотвращению распространения идеологии терроризма: ведутся лекции и тренинги в школах и университетах. В ведущих мировых университетах (Oxford University, Open Universities Australia, American Public University, Henley-Putnam University, Macquarie University, University of St. Andrews, etc.) ведется подготовка студентов по специальности «Безопасность, разведка и противодействие терроризму» (Master of Policing, Intelligence and Counter Terrorism). Одной из наиболее популярных в мире программ обучения специалистов антитеррористической деятельности является программа онлайн-обучения Центра по изучению терроризма и политического насилия (Centre for the Study of Terrorism and Political Violence) в Университете Сент-Эндрюс, Великобритания, и IBC Global Academy. В программе зарегистрированы участники из 72 стран. Этот курс по исследованию терроризма заполняет пробел в знаниях, что позволит участникам и организациям быть готовыми к вызовам терроризма и принять риски развивающихся антитеррористических методов и противодействия террористической угрозе. Созданная в сентябре 2006 г. в партнерстве с IBC Global Academy, программа по исследованиям терроризма CSTPV в университете Сент-Эндрюс была первой

транснациональной онлайн-образовательной системой по борьбе с терроризмом, которая обеспечивала простых граждан, военных и полицию, а также общественные и частные организаций пониманием новейших идей по борьбе с терроризмом и знаний основ национальной безопасности. Успешно завершив курс, соискатели получают международно признанный сертификат специалиста в исследованиях терроризма из Университета Сент-Эндрюс, Великобритания [6].

Антитеррористическая идеология формируется как многоуровневая система взглядов, убеждений и установок от социума в целом до каждого гражданина. Низший, первичный уровень является основным для всего населения, в том числе и для учащейся молодежи. На этом уровне антитеррористическая идеология посредством специальных информационнопропагандистских технологий непосредственно обеспечивает идеологические виды и формы борьбы с терроризмом, в том числе: профилактику терроризма, убеждение в его чрезвычайной социальной опасности, формирование умений и навыков противостояния идеям терроризма.

Сегодня группировки боевиков объединяются на новейшей идеологической основе, разработанной в зарубежных исламистских центрах и уже дополненной собственными идеологическими наработками. Неизбежной политической практикой носителей идеологии религиозно-политического экстремизма всегда был, есть и будет терроризм. Радикальные идеологии, измененные состояния сознания позволяют их носителям не только оправдывать совершаемые преступления, но планировать и в последующем осуществлять диверсионно-террористические акции. Ваххабизм-салафизм как идеология представляет собой не просто совокупность идей, а систему «аргументированных» положений [7, 8]. Арсенал знаний обученных и подготовленных специалистов широк и глубоко профессионален, т. к. часто деятельность ряда религиозных сект сопряжена с применением психологического воздействия, которое направлено на формирование у лица (группы лиц) новых или изменение уже существующих убеждений, установок, ценностно-смысловой сферы, отношений, мотивов, ориентации.

Поскольку именно молодежное сознание подвержено влиянию со стороны адептов новых идеологий, то в целях идеологического противодействия экстремизму и терроризму работа с молодежью должна стать одним из приоритетных направлений государственной политики и именно

«понимание социального самочувствия молодых людей, их умонастроения, того, как они себя ощущают в преобразующихся социально-экономических, политико-правовых, культурно-идеологических условиях», особенно значимо для профилактики идеологии экстремизма и терроризма [9].

Современные террористические движения используют сегодня тактику «ожидания», тайно внедряясь в идеологическое пространство государства, накапливая свой потенциал в молодежной среде и выжидая очередного кризиса легитимности в каком-либо из регионов. Конечной целью контрпропагандистской деятельности в сфере противодействия идеологии терроризму является формирование антитеррористического, антиэкстремистского мировоззрения.

В современных справочных изданиях понятие деромантизации представляется следующим образом: «деромантизация – это дискредитация идеалов, ценностей высшего порядка, в том числе представленных в мечтах, грезах, в восторженных чувствах, противопоставление им потребительского, грубо утилитарного, циничного отношения к действительности». Одним из средств профилактики и борьбы с проявлениями экстремизма и терроризма в молодежной среде должна стать политика деромантизации террористических лидеров. Молодежная среда в силу своих социальных характеристик и остроты восприятия окружающей обстановки является той частью общества, в которой наиболее быстро происходит накопление и реализация негативного протестного потенциала. Накопление этого негатива происходит в большей степени не путем осмысления политических процессов в стране, анализе информации, потоком льющейся на молодые умы, о том, что сегодня творится в неблагополучных регионах. Как правило, больше привлекают развлекательные программы, сериалы и блокбастеры, над которыми не надо особо размышлять. Но, к счастью, деятели современной культуры и искусства не хотят оставаться в стороне от проблемы антитеррористического воспитания нашей молодежи. В современном кинематографе все чаще стали появляться фильмы, которые способны проникнуть в умы и души наших детей. Так, недавно вышедшая лента «Личный номер», весьма удачный антитеррористический фильм, гораздо эффективнее в пропагандистском смысле, чем десятки документальных и малобюджетных фильмов, программ и расследований, если мы хотим достучаться до молодежи. Надо сказать, молодежь не интересуется ни антитеррористическими конференциями, ни семинарами, не читает книги, написанные специалистами. Мы не достучимся

таким образом до потенциальных террористов, до молодых людей, которые к ним могут попасть. Все надо делать максимально доступным для них. Удручает отсутствие у нас в антитеррористической пропаганде такого важнейшего сегмента, как деромантизация террористов. Если мы вспомним ВОВ, то даже в самые сложные ее периоды находились деньги на рисование антифашистских карикатур и съемку антифашистских комедий. Причем не только в СССР, но и в Англии и США. То есть тогда уже прекрасно понимали, что высмеивание фашизма является крайне мощным инструментом пропаганды. Люди, исповедующие такие глобальные идеи, по своей сути очень пафосные, а пафосные люди имеют минимальный иммунитет от высмеивания. А у нас нет ничего, чтобы высмеивать террористов.

Исследование процессов экстремизации в молодежной сфере сегодня особенно актуально. В последние годы появилась масса организаций и маргинальных политических групп, манипулирующих молодежной активностью в собственных интересах. Современная молодежь в поисках личностной, социокультурной и политической идентификации попадает под их влияние, которое нередко заканчивается проявлениями экстремизма в молодежной среде, обусловленными соответствующими факторами. Среди таковых выделяют:

1) социальные факторы – тенденция втягивания молодежи в экстремистскую деятельность во многом обусловлена недостаточно эффективной реализацией государственной молодежной политики. В результате часть молодежи попадает под влияние чуждых нам идеологических установок. В зависимости от ее содержания деятельность группы, в которую может попасть молодой человек, и каждого отдельного члена может быть социальной, асоциальной или антисоциальной. В крайних случаях происходит перерождение этой общности в террористическую организацию или террористический компонент. Негативное отношение к представителям той или иной национальной, расовой, религиозной группы, сформировавшееся под влиянием подобной пропаганды, а также на основании собственного жизненного опыта, при наличии определенных факторов толкает молодежь на участие в экстремистской деятельности;

2) фанатизм – это отрицание за другими права быть не такими, как мы, неприятие иных убеждений, верований, обычаев и ценностей, отсутствие понимания и согласия, нарушение разумного соотношения между столкновением и согласованием интересов. Фанатизм вызывает такие чувства,

как ненависть и озлобление, сопровождается проявлением нетерпимости и неприятия. Фанатизм базируется на убеждении в том, что «иной» всегда является врагом, явным или потенциальным, положиться же можно только на «своего»;

3) психологические факторы – современный молодежный экстремизм отличается неоправданной жестокостью, высокой степенью агрессивности, массовостью. Экстремистский характер поведения, в основе которого лежит мощный потенциал накапливаемой агрессивности из-за невозможности реализации в рамках формального права своих социально-политических интересов и жизненных планов, а также потеря ориентиров социокультурной идентичности частью российской молодежи, выступает фундаментом молодежных экстремистских организаций.

В молодежной среде экстремизм проявляется в деформациях сознания, увлеченности националистическими, неофашистскими идеологиями, нетрадиционными для Российской Федерации новыми религиозными доктринами, участии в деятельности радикальных движений и групп, совершении противоправных, а иногда и преступных действий в связи со своими убеждениями.

Одним из методов предупреждения проявления экстремизма в молодежной среде должен стать диалог между разными общностями. Взаимный диалог, взаимопонимание и сопереживание объединят людей в борьбе против экстремизма. Каждый должен осознавать, что все мы являемся продуктами многих культур, традиций, принимая и уважая которые, воспитаем общество, способное проявлять толерантное отношение друг к другу [10].

В Декларации принципов толерантности, принятой ЮНЕСКО, подчеркивается, что конструктивное взаимодействие социальных групп, имеющих различные ценностные, религиозные и политические ориентиры, может быть достигнуто на основе выработки норм толерантного поведения и навыков межкультурного взаимодействия. Формирование установок толерантного сознания и поведения, веротерпимости и миролюбия, профилактика различных видов экстремизма и противодействие им имеют для многонационального Казахстана особую актуальность.

Огромная роль в борьбе с агрессией и экстремизмом принадлежит формированию у современной молодежи психологии толерантного сознания на основе принципов формирования толерантности. Среди них выделяют следующие:

– **Принцип субъектности** – опора на активность студента, инициативность, стимулирование его самовоспитания, сознательного поведения и самокоррекции в отношениях с другими людьми;

– **Принцип адекватности** – соответствие содержания и средств воспитания социальной ситуации, в которой организуется воспитательный процесс;

– **Принцип индивидуализации** – учет индивидуальных особенностей и уровня сформированности толерантности у обучающегося;

– **Принцип рефлексивной позиции** – ориентация на формирование у молодежи осознанной устойчивой системы отношений к какой-либо значимой для них проблеме, проявляющейся в соответствующем поведении и поступках;

– **Принцип создания толерантной среды** – формирование в образовательном заведении гуманистических отношений, воспитание у учащихся и преподавателей чувства взаимной ответственности [11].

Изучение процессов экстремизации молодежи показывает, что именно она представляет собой группу риска, склонную к агрессивно-экстремистским действиям. В силу своего возраста молодые люди характеризуются такими психологическими особенностями, как максимализм и нигилизм, радикализм и нетерпимость, безоглядность и непримиримость, мировоззренческая неустойчивость.

Для профилактики молодежного экстремизма в качестве методов могут выступать:

1) мониторинг деятельности неформальных общественных объединений для подготовки описаний субкультуры или выявления их динамики;

2) отслеживание проэкстремистских настроений в средствах массовой информации и на открытых Интернет-ресурсах;

3) социальное сопровождение несовершеннолетних и молодежи, относящихся к неформальным молодежным объединениям экстремистской направленности;

4) организация и проведение совместно с правоохранительными органами профилактических мероприятий по предупреждению массовых хулиганских проявлений со стороны неформальных молодежных объединений экстремистской направленности во время массовых молодежных мероприятий.

Сегодня молодежный экстремизм выражается в пренебрежении к действующим в обществе правилам поведения, к закону в целом, появлении неформальных молодежных объединений противоправного характера.

Одним из мощных факторов формирования антитеррористического сознания молодежи выступает метод информационно-пропагандистских мер по профилактике терроризма. Поэтому антитеррористическую идеологию мы должны понимать, как идеологию миролюбия и толерантности, предполагающую воспитание всех групп населения и всех организаций в духе недопущения и неприятия теории и практики воздействия на принятие решения органами государственной власти, органами местного самоуправления или международными организациями, связанными с устрашением населения или иными формами противоправных насильственных действий. Поскольку формирование антитеррористического сознания рассматривается как метод информационно-пропагандистских мер по профилактике терроризма, то и само понятие антитеррористическое сознание логично трактовать как разновидность политического сознания. Оно формируется как у лиц, относящихся к субъектам политики, против которых направлена деятельность террористов, так и в целом у населения и народов страны и других государств. Под антитеррористическим сознанием понимают отражение в сознании большинства населения терроризма как общественно опасного явления и последующую выработку позитивного отношения к мерам, направленным на противодействие террористической угрозе, сохранение и защиту от терроризма личности, общества, государственного суверенитета и мирового устройства.

Возможности учебного процесса в воспитании толерантности студентов. Воспитание толерантности в образовательном пространстве вуза может осуществляться как в рамках учебной, так и научно-исследовательской и общественной работ. В рамках учебного процесса видится возможность интеграции темы толерантности в предметное обучение. Интеграция предполагает включение информационных блоков по проблеме толерантности, культуре межнационального общения в программу предметного цикла. Практически все предметы прямо или косвенно могут реализовывать тему толерантности.

Проведение мероприятий по духовно-нравственному воспитанию учащихся организаций среднего, технического и профессионального, высшего образования, в том числе с привлечением неправительственного сектора МОН в проект Закона РК «О внесении изменений и дополнений в Закон РК «Об

образовании» включена программа нравственно-духовного образования «Самопознание».

На сегодняшний день свыше 800 тыс. учащихся (29,6% от 2,7 млн. школьников) участвуют в различных программах, ориентированных на духовно-нравственное воспитание молодежи («Менің Отаным - Қазақстан», «Ұлы дала елі», «Атамекен», «Болашақ», «Жас Ұрпақ», «Шұғыла», «Туган елге тағзым» и др).

В сентябре-октябре 2018 года во всех регионах республики по единому сценарию проведены Республиканские родительские конференции «Казахстанские родители 21 века: стань примером своему ребенку» (охвачено более 2 млн. 637 тыс. родителей).

В июне - ноябре 2018 года совместно с ОФ «Bilim Foundation» подготовлены видеоуроки, направленные на формирование нравственно-духовных ценностей и предупреждение аутодеструктивного и девиантного поведения учащихся.

Свыше 150 тыс. студентов колледжей вовлечены в общественно-полезную деятельность комитетов по делам молодежи, более 30 тыс. участвуют в волонтерской работе.

Проведено более 7 тыс. мероприятий по гражданскому и военно-патриотическому воспитанию с охватом более 200 тыс. студентов.

Более 300 тыс. студентов занимаются в спортивных секциях.

В ВУЗах реализуется комплекс мер научного, учебно-познавательного и воспитательного характера по популяризации основных направлений Программной статьи Главы государства «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания»: интеллектуальные и творческие конкурсы, дебатные турниры, литературные смотры и вечера, встречи с известными личностями, тематические выставки, проекты по привлечению творческой молодежи, подготовка публикаций студентов в сборниках научных статей, на страницах университетских газет и сайтов.

Указанные мероприятия проводятся с привлечением молодежных общественных организаций: молодежное крыло партии «Нур Отан» «Жас Отан», «Конгресс молодежи Казахстана», «Альянс студентов Казахстана», «Жасыл Ел» и др.

Студенческая общественность совместно с представителями этнокультурных объединений принимают участие в благотворительных акциях

«Жүректен жүрекке», «Қамқор», «Жақсылық жасап, жарысайық», «Тегін нан», «Ерікті донор».

Со стороны МОР в работе ИРГ сохранен принцип акцентирования общепрофилактических мероприятий на молодежную аудиторию (*направленность 50% всех проводимых профилактических мероприятий*).

В 2018 году проведено 14 480 мероприятий с общим охватом более 850 тыс. представителей молодежи.

В разъяснительной работе акцент сделан на адресную работу среди проблемной категорий молодежи, в том числе безработной, самозанятой и неорганизованной ее части.

Учитывая возрастные, психологические особенности молодежи, в целях формирования у нее духовных и национальных ценностей, большое внимание в разъяснительной работе уделяется формированию нравственных ценностей светского общества.

В рамках разъяснительных мероприятий с молодежью проведено 10475 встреч (*охвачено 595 555 человек*), лекций – 2141, семинаров – 628, круглых столов – 691.

Акцент в данной работе уделен также детским домам и интернатам. Так, в 2018 году организовано 92 мероприятия с охватом 3662 чел.

Реализация государственного социального заказа по вопросам противодействия терроризму и религиозному экстремизму, предусматривающего проведение публичных мероприятий (круглые столы, семинары), научно-прикладных, аналитических, социологических исследований, экспертных исследований продукции средств массовой информации и иных информационных материалов, а также подготовка информационных материалов (топиков, буклетов, роликов)

На реализацию государственного социального заказа по вопросам противодействия терроризму и религиозному экстремизму Генеральной прокуратуре выделено 20 млн. тенге.

Осуществлен закуп на 5 млн.тенге услуг по разработке комплексной программы дерадикализации осужденных, обучающих программ для сотрудников исправительных учреждений, а также организации обучения и проведения тренингов с персоналом всех исправительных учреждений УИС.

На все программы получены положительные оценки и рецензии специалистов, для дальнейшего использования направлены в МВД (*№2-010323-18-01539дсп от 16.10.2018г.*).

Прокуратурой Актюбинской области для реабилитации детей приверженцев ДРТ реализован социальный проект «Вместе раскрываем талант» (*освоено 3 млн. тенге*).

Для развития подобой практики направлены предложения в Аппарат Администрации Президента РК и Секретарю Совета Безопасности.

Исходя из развития религиозной ситуации в регионах областными прокуратурами реализованы ряд проектов на сумму 12 млн. тенге.

Справочно: Карагандинская область («Реабилитация религиозной ситуации в г.Сатпаева»), Костанайская («Медиация в сфере конфессии»), Павлодарская («Антипропаганда экстремистских идей – один из методов распространения традиционных ценностей среди общества»), Северо-Казахстанская («Тактика опубликования в СМИ профилактических материалов по проблемам религиозного экстремизма и терроризма») и г.Алматы («Организация и проведения конкурса среди корреспондентов по подготовке информационных материалов по актуальным вопросам в религиозной сфере»).

Все сведения взяты с Отчета о реализации Государственной программы по противодействию религиозному экстремизму и терроризму в Республике Казахстан на 2018 – 2022 годы. Отчетный период – 2018 год.

Утвержден: постановлением Правительства Республики Казахстан «Об утверждении Государственной программы по противодействию религиозному экстремизму и терроризму в Республике Казахстан на 2018 – 2022 годы» от 15 марта 2018 года № 124. Государственный орган: Комитет национальной безопасности Республики Казахстан [12]

Контрольные вопросы:

1. В чем специфика противодействия идеологии терроризма в нашей стране по сравнению с другими странами?
2. Какие формы взаимодействия государства и гражданского общества в борьбе с терроризмом используют зарубежом?
3. Если бы у Вас была возможность организовать акцию с целью пропаганды антитеррористических ценностей, что бы Вы могли предложить?

4. Какие формы активности гражданского общества в борьбе с идеологией терроризма Вам кажутся наиболее перспективными для нашей страны?

5. Охарактеризуйте роль государственной политики в противодействии экстремизму и терроризму.

6. Назовите основные принципы контрпропагандистской деятельности.

7. Почему необходимо применять меры контрпропаганды именно в молодежной среде?

Список использованной литературы:

1. Создание воспитательной антиэкстремистской и антитеррористической среды в современном вузе. Материалы Международной научно-практической конференции 14-15 апреля 2016 г.

2. Самарин В.Г. О некоторых особенностях системы нравственных ценностей в современной России/В.Г.Самарин//Система ценностей современного общества. – 2015 - №41. – С. 22-25.

3. Материалы Международной научно-практической конференции 14-15 апреля 2016 г. Создание воспитательной антиэкстремистской и антитеррористической среды в современном вузе.

4. Акопян О. А. Противодействие терроризму. Зарубежный опыт . – URL: <http://www.nirsi.ru/68>

5. Education Leaders' Guide to . . .the Government's strategy on preventing terrorism // NAHT – For Leaders, For Learners . – URL: <http://www.naht.org.uk/welcome/news-andmedia/magazines/features/series-education-leaders-guide-to/leaders-guide-topreventterrorism-strategy/>

6. Certificate in Terrorism Studies – Course Home . – URL: <http://www.terrorismstudies.com/>

7. Журавель В. П. Актуальные проблемы противодействия терроризму . – М .: Право и безопасность, 2002 .

8. Терроризм в современном мире . – 2 изд . / под ред . В . Л . Шульца . – М .: Наука, 2011.

9. Булавин В. И. О мерах по дальнейшему совершенствованию общегосударственной системы мер противодействия терроризму // Родина . – № 12 . – 2007

10. Рогозина И. В.¹⁵ . Функции и структура медиа-картины мира: сборник статей . – Москва; Барнаул: Изд-во Алт . ун-та, 2003 .
11. Абакумова И. В., Богуславская В. Ф.¹. Организационные и методические аспекты проектирования безопасной образовательной среды в условиях толерантного поликультурного пространства вуза. Учебно-методическое пособие на модульной основе с диагностическо-квалиметрическим обеспечением . – Ростов-на-Дону, 2011 .
12. <http://knb.gov.kz/ru/article/otchet-o-realizacii-gosudarstvennoy-programmy-po-protivodeystviyu-religioznomu-0>

Дәрістер жинағы

Сборник лекций

Пікір жазғандар:

Ф.ғ.д., профессор Н.Ж. Байтенова

Ф.ғ.д., профессор К.К. Бегалинова

Жауапты ред.:

К.М. Бишманов

А.Д. Курманалиева

Ш.С. Рысбекова

Отпечатано в ИП «Киль АС»
г. Алматы, ул. Джангельдина, д. 31
e-mail: a.iordanidi@mail.ru
Подписано к печати 10.06.2020 г.
Формат 60/84 1/16. Офсетная печать
Бумага офсетная,
Усл. печатных листов 8,86. Тираж 1190 экз.